

DAMAR

ISSN 2303-7326

9 772303 732001

Glasilo Udruženja građana porijeklom iz Sandžaka u BiH • Godina XII • Broj 49 • juli 2026. godine • Izlazi periodično

Ukoliko želite da podržite projekat časopisa „Damar“, svoje donacije možete uplatiti na transakcijske račune Udruženja građana porijeklom iz Sandžaka:

**Račun u konvertibilnim markama:
PRIVREDNA BANKA SARAJEVO D.D. SARAJEVO
1011010000129531**

**Devizni račun:
SWIFT: PBC CBA 22
PRIVREDNA BANKA SARAJEVO D.D. SARAJEVO
OBALA KULINA BANA 18, 71 000 SARAJEVO, BOSNA I HERCEGOVINA
IBAN: BA39 1011011200014196**

**PRIMAOC: UDRUŽENJE GRAĐANA PORIJEKLOM IZ SANDŽAKA
NOVA 2, 71 000 SARAJEVO, BOSNA I HERCEGOVINA**

E-mail: udruzenjesandzak@bih.net.ba

Baronesa Arminka Helić u Domu lordova: Bosna i Hercegovina danas je najozbiljnije ugrožena od završetka rata

Baronesa Arminka Helić obratila se 11.06.2026.godine u Dom lordova Ujedinjenog Kraljevstva tokom rasprave posvećene stanju u Bosni i Hercegovini, uputivši jedno od najsnažnijih međunarodnih upozorenja o sigurnosnim i političkim prilikama u zemlji u posljednje vrijeme.

Postoje trenuci u međunarodnim odnosima kada razlika između onoga što vlade govore i onoga što rade postane nemoguća za ignorisanje. Vjerujem da smo upravo došli do takvog trenutka kada je riječ o politici prema Bosni i Hercegovini. Država se suočava s najtežom političkom krizom od 1995. godine. Ono što je počelo kao pitanje ustavnih nadležnosti postalo je pitanje suvereniteta – poručila je Helić.

Upozorila je da takav razvoj događaja ne bi ugrozio samo Bosnu i Hercegovinu nego i širu evropsku sigurnost.

– To ne bi značilo samo uništenje jedne države već destabilizaciju cijelog regiona i ozbiljnu prijetnju evropskoj sigurnosti. Posljedice za gra-

Baronesa Arminka Helić

đane Bosne i Hercegovine, bez obzira na etničku pripadnost, bile bi katastrofalne – istakla je.

Posebnu pažnju posvetila je nedavnom sastanku Vijeća za provedbu mira u Sarajevu, na kojem nije postignut dogovor o nasljedniku aktuelnog visokog predstavnika. Prema njenim riječima, riječ je o ozbiljnom problemu jer je Ured visokog predstavnika i dalje ključni međunarodni mehanizam za očuvanje Dejtonskog sporazuma.

– U trenutku kada se Bosna suočava s najvećim izazovom u posljednjih trideset godina, države koje imaju odgovornost da čuvaju mir javno su pokazale da nisu u stanju postići dogovor o rukovodstvu najvažnije međunarodne institucije u zemlji. Visoki predstavnik ne smije biti političko imenovanje. On mora biti izabran na osnovu nezavisnosti, kredibiliteta i spremnosti da nepristrasno štiti Dejtonski sporazum, a ne zato što odgovara jednoj ili drugoj prijestonici – kazala je.

Helić je izrazila zabrinutost zbog promjena u američkom pristupu Bosni i Hercegovini. Podsjetila je da su prošle godine ukinute sankcije za 48 osoba i organizacija iz RS-a koje su ranije bile označene kao nosioci koruptivne i destabilizirajuće politike, uključujući negiranje genocida.

– Ne želim nagađati motive takve odluke, ali njen značaj daleko nadilazi samo pitanje sankcija. Izgleda kao da Sjedinjene Američke Države same ruše temelje vlastite uspješne politike prema Bosni i Hercegovini – ocijenila je.

Helić je naglasila da je misija EUFOR Althea, u saradnji s NATO-om, i dalje ključni međunarodni vojni mehanizam za očuvanje stabilnosti u Bosni i Hercegovini.

– Ako je nestabilnost na zapadnom Balkanu zaista strateški interes Ujedinjenog Kraljevstva i ako je jačanje saradnje s Evropskom unijom u oblasti odbrane prioritet, onda je teško objasniti zašto takav okvir još ne postoji – rekla je.

Na kraju obraćanja uputila je nekoliko pitanja britanskoj vladi, tražeći konkretne mjere, a ne samo političke izjave. Pitala je koje će aktivnosti uslijediti nakon što je zapadni Balkan označen kao strateški sigurnosni rizik, smatra li Vlada neuspjeh izbora novog visokog predstavnika znakom slabljenja međunarodnog jedinstva, planira li London pregovarati o uključivanju u EUFOR Altheu te vjeruje li da međunarodni mehanizmi zaštite Bosne i Hercegovine danas imaju isti kredibilitet kao prije deset ili dvadeset godina.

– Britanija je pomogla da se rat u Bosni okonča. Britanski vojnici služili su tamo, a neki se nikada nisu vratili kući. Britanske diplomate pomagale su u oblikovanju mirovnog sporazuma. Bosna nije periferno pitanje. Ona se nalazi na raskršnici evropske sigurnosti, transatlantskih odnosa i kredibiliteta međunarodnih sporazuma na kojima počiva mir – zaključila je Helić ♦

IMPRESUM

Glavni urednik:

Ekrem Lekić

Redakcija:

Ismet Dedeić, prof dr Halid Kurtović, prof dr Hana Korać, prof dr Rifat Škrijelj, mr Muharem Hamzić, prof dr Selmo Cikotić, prof dr Duljko Hasić, prof dr Izet Šabotić, Zakira Mahmutović - Škrijelj, mr Anes Ličina, Dževdet Nikočević, dr Šemsudin Hadrović, Ekrem Ferhatović, dipl ecc Firdus Hamzagović, prof dr Azem Kožar, prof dr Enes Hasić, prof dr Ismet Kurtagić, prof dr Ramo Kurtanović, akademik prof dr Šefket Krcić, akademik prof dr Hasnija Tuna Muratagić, mr iur Hakija Kurtović, mr sci ecc Ferid Šabotić, mr Erol Ramusović, prof Zijah Bihorac, Prof Samir Kurtanović, književnik, eseista Faruk Dizdarević, književnica Šefka Begović-Ličina, mr. sc. Sahudin Kačar književnica Sabrija RačićHadžimurtezić, književnica Sanela Karišik-Begović, mstr Hasna Ziljkić- Novi Pazar, mr sci Ismet Latić - Petnjica, Muharem M Mutabdzija - Prijepolje, Vukoman Kljajević - Bijelo Polje, Edin Jadadić- Plav, Mirza Luboder - Rožaje, Lejla Silajdžić, sekretarica

Tehnički urednik:

Hamdija Fulurija

Izdavač:

Udruženje građana porijeklom iz Sandžaka u BiH

Adresa:

Nova 2, 71000 Sarajevo
Tel/fax: 033/ 220-995
E-mail:
udruzenjesandzak@bih.net.ba

Štampa:

Unioninvestplastika Sarajevo

Transakcijski račun:

1011010000129531
PRIVREDNA BANKA
SARAJEVO D.D. SARAJEVO

35 GODINA ZAJEDNIŠTVA, PONOSA I TRAJANJA

Svečana akademija povodom 35 godina rada Udruženja građana porijeklom iz Sandžaka u Bosni i Hercegovini

Povodom obilježavanja 35 godina postojanja i uspješnog djelovanja Udruženja građana porijeklom iz Sandžaka u Bosni i Hercegovini, 1. aprila 2026. godine u prepunoj sali Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu održana je svečana akademija, upriličena u čast ovog značajnog jubileja.

Program je započeo intoniranjem himne Bosne i Hercegovine, nakon čega je prisutnima upućena riječ dobrodošlice

Ekrem Lekić, predsjednik Udruženja

uz podsjećanje na značaj zajedništva i vrijednosti koje Udruženje njeguje od svog osnivanja. U znak sjećanja na sve one koji su svojim radom i zalaganjem dali nemjerljiv doprinos razvoju Udruženja, kao i na šehide i poginule branioce koji su svoje živote položili za slobodu Bosne i Hercegovine, odana je počast učenjem Fatihe i prigodnim obraćanjem.

Podsjećajući na 29. mart 1991. godine, kada je grupa vizionara - intelektualaca, privrednika i ljudi slobodnog duha, osnovala Udruženje, istaknuto je da je ova NVO tokom protekle tri i po decenije uspješno ostvarivala svoje programske ciljeve, te izrasla u jedan od najvažnijih oslonaca očuvanja kulturne baštine, tradicije i identiteta građana porijeklom iz Sandžaka u Bosni i Hercegovini.

Prisutnima se obratio predsjednik Udruženja Ekrem Lekić, koji je govorio o značaju kontinuiteta rada i ulozi Udruženja u savremenom društvu, naglašavajući važnost zajedničkog djelovanja, međusobne solidarnosti i očuvanja kulturnih vrijednosti.

O razvoju Udruženja, njegovim aktivnostima i rezultatima ostvarenim tokom 35 godina djelovanja nadahnuto je govorio i prof. dr. Rifat Škrijelj, jedan od osnivača te predsjednik Udruženja u dva mandata. Tom prilikom posebno je istakao najznačajnije projekte, kao i

Prof. dr. Rifat Škrijelj o 35 godina rada i djelovanja Udruženja

ustanovama i organizacijama u Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori, Srbiji, Kosovu, Sjevernoj Makedoniji, Sandžaku i dijaspori, s ciljem ostvarivanja vrijednosti i ideala zbog kojih je Udruženje i osnovano.

Poseban segment svečanosti bio je posvećen dodjeli priznanja zaslužnim pojedincima i organizacijama koji su svojim radom, zalaganjem i društvenim angažmanom doprinijeli razvoju i afirmaciji Udruženja.

Priznanja su uručili predsjednik Udruženja Ekrem Lekić, predstavnica Foruma žena Aida Camović - Ljajić i generalni sekretar Udruženja Sahudin Kačar, uz obrazloženja koja je pripremio potpredsjednik Udruženja Muharem Hamzić.

doprinos brojnih članova koji su svojim angažmanom doprinijeli jačanju Udruženja i ukupnom društvenom razvoju zajednice.

U nastavku programa prisutnima su se obratili i uvaženi gosti: prof. Anida Vrcić-Amar, načelnica Općine Novo Sarajevo prof. dr. Benjamina Karić, Almedina Zukorlić, šefica Kabineta predsjednika Bošnjačke akademije nauka i umjetnosti, koja je govorila u ime predsjednika Akademije akademika Mehmeda Akšamije, te predsjednica Zajednice Albanaca u Bosni i Hercegovini Elvira Dushi.

U svojim obraćanjima govornici su naglasili značaj rada Udruženja, ističući njegov važan doprinos uspostavljanju i unapređenju saradnje sa institucijama,

Doc. dr. Anida Vrcić – Amar

Prof. dr. Benjamina Karić,
načelnica Općine
Novo Sarajevo

Muharem Hamzić,
potpredsjednik Udruženja

Almedina Zukorlić,
šefica Kabineta predsjednika BANU

Elvira Dushi,
predsjednica Zajednice Albanaca
u BiH

U ime nagrađenih prisutnima se obratila Šefka Begović-Ličina, koja je ovom prilikom govorila i stihove svoje prigodne pjesme, nastale iz bogatog književnog stvaralaštva, dodatno oplemenivši emotivnu atmosferu večeri.

Na kraju akademije istaknuto je da ovaj jubilej ne predstavlja samo obilježavanje dugogodišnjeg rada i postignutih rezultata, već i proslavu zajedništva, pripadnosti, odgovornosti i istrajnosti u očuvanju univerzalnih ljudskih i kulturnih vrijednosti. Organizatori su izrazili uvjerenje da će

DOBITNICI PRIZNANJA UDRUŽENJA GRAĐANA PORIJEKLOM IZ SANDŽAKA U BiH

ZLATNE PLAKETE

- Kulturni centar Novi Pazar
- Firdus Hamzagić
- Hilmo Zeković
- Ibrahim Muslić
- Emin Jašarbašić
- Šefko Hodžić
- Bilsena Šahman
- Sahudin Kačar
- Edita Turković
- prof. dr. Refet Gojak
- Vahid Tahirović
- Šefka Begović - Ličina

ZLATNE PLAKETE POSHUMNO

- Izet Čičić
- Safet Aljović

PLAKETE

- prof. dr. Ismet Kurtagić
- Salih Šabović
- prof. dr. Ramo Kurtanović
- prof. dr. Duljko Hasić

- doc. dr. sc. prim. Hajrudin Halilović
- doc. dr. Anida Vrcić – Amar
- prof. Nezaheta Akšamija
- prof. dr. Emina Kiseljaković
- Selma Banda – Drkić
- Emsad Dacić
- Haso Rastoder
- Mustafa Trle
- Šerif Isović
- Lejla Silajdžić

Šefka Begović-Ličina

Udruženje i u godinama koje dolaze nastaviti predano djelovati na očuvanju identiteta, kulturne baštine, tradicije i međusobnog povezivanja građana porijeklom iz Sandžaka.

Svečanost je završena u prijateljskoj i srdačnoj atmosferi, uz druženje i osvježanje u prostoru Gazi Husrev-begove biblioteke.

Redakcija

„Filozofsko-znanstveni diskurs Rasima Muminovića“

U Sarajevu održan naučni skup
posvećen djelu jednog od najznačajnijih savremenih filozofa

USvečanoj sali Rektorata Univerziteta u Sarajevu 21. maja 2026. godine održan je naučni skup pod nazivom „Filozofsko - znanstveni diskurs Rasima Muminovića“, posvećen posthumnom sagledavanju života, djela i filozofske misli jednog od najznačajnijih bosanskohercegovačkih filozofa a i šire, prof. dr. Rasima Muminovića. Organizatori skupa bili su Udruženje građana porijeklom iz Sandžaka u Bosni i Hercegovini i porodica prof. dr. Rasima Muminovića.

Skup je okupio ugledne akademike, profesore univerziteta, istraživače i intelektualce iz Bosne i Hercegovine i regiona, koji su kroz izlaganja i naučne rasprave analizirali bogati filozofski opus profesora Muminovića, njegov doprinos razvoju savremene filozofske misli, kao i njegovo dugogodišnje akademsko

■ Piše: **prof. Sahudin KAČAR**

djelovanje na Katedri za filozofiju Fakulteta političkih nauka i Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu.

O životu, djelu i naučnom naslijeđu profesora Muminovića govorili su akademik Faruk Dizdarević, akademik prof. dr. Enver Halilović, prof. dr. Senadin Lavić, akademik prof. dr. Šefket Krcić, prof. dr. Samir Arnautović i akademik dr. Bajram Redžepagić.

U ime organizatora prisutnima se obratio prof. Sahudin Kačar, generalni sekretar Udruženja građana porijeklom iz Sandžaka u Bosni i Hercegovini, koji je naglasio da je profesor Muminović bio jedan od najistaknutijih članova Udruženja, član Uprave i predsjednik Kluba intelektualaca i naučnika. Istakao je da je svojim akademskim autoritetom, naučnim radom i moralnim integritetom dao nemjerljiv doprinos radu Udruženja, ali i ukupnom društvenom, kulturnom i intelektualnom razvoju Bosne i Hercegovine.

„Njegujući kulturu sjećanja na znamenite ličnosti i važne datume naše akademske i kulturne historije, odlučili

smo organizirati ovaj naučni skup kako bismo se dostojanstveno prisjetili profesora Muminovića, njegovog bogatog filozofskog opusa, ali i vrijednosti koje je svojim životom i djelovanjem zastupao. U vremenu brzih društvenih promjena i sve izraženije površnosti u razumijevanju stvarnosti, posebno je važno vraćati se misliocima čije su ideje ostale trajno aktuelne i intelektualno izazovne“, kazao je Kačar.

Dodao je da današnje okupljanje ne predstavlja samo odavanje počasti velikom filozofu, univerzitetskom profesoru i intelektualcu, već i potvrdu trajne potrebe za vraćanjem djelima i idejama stvaralaca koji su svojim znanjem, moralnim integritetom i

Akademik Faruk Dizdarević

Akademik prof. dr. Enver Halilović

Sahudin Kačar
Generalni sekretar Udruženja građana
porijeklom iz Sandžaka

Prof. dr. Senadin Lavić

Prof. dr. Samir Arnautović

Akademik prof. dr. Šefket Krcić

Akademik dr. Bajram Redžepagić

naučnim angažmanom obilježili savremeno bosanskohercegovačko društvo.

„Profesor Rasim Muminović pripada upravo takvom krugu stvaralaca čije filozofsko i znanstveno naslijeđe ostaje trajno otvoreno za nova čitanja, kritička promišljanja i akademski dijalog“, naglasio je prof. Kačar.

Posebno zadovoljstvo organizatori su izrazili činjenicom da su se na naučnom skupu okupili ugledni profesori, istraživači i intelektualci iz različitih oblasti društvenih i humanističkih nauka kako bi zajednički osvijetlili različite dimenzije filozofske misli profesora Muminovića i ukazali na njen značaj za savremeni akademski, kulturni i društveni prostor.

Učesnici skupa istakli su da je profesor Muminović bio među rijetkim bosanskohercegovačkim ili i južnoslavenskim filozofima koji su filozofiju dosljedno povezivali sa stvarnim društvenim izazovima svoga vremena. Njegova djela predstavljaju vrijedan doprinos razumijevanju odnosa između filozofije, politike, kulture, identiteta i društvenog razvoja.

Posebna pažnja posvećena je njegovoj filozofiji politike, koju je zasnivao na uvjerenju da društvo može opstati i napredovati jedino ukoliko je utemeljeno na znanju, etici, slobodi i kritičkom mišljenju. Kritički analizirajući destruktivne ideologije 20. stoljeća, a posebno one koje su dovele do agresije na Bosnu i Hercegovinu i stradanja Bošnjaka, profesor Muminović ukazivao je da su nasilje, zločini i mržnja posljedica „pervetirane svijesti“ i odsustva humanog i racionalnog djelovanja.

Naglašeno je da njegova filozofija nije predstavljala samo teorijsko promišljanje društva, već i snažan poziv na društvenu odgovornost, prosvjetiteljstvo i izgradnju humanijeg društva zasnovanog na istini, slobodi, pravdi i moralnim vrijednostima. Upozoravao je da društva koja marginaliziraju filozofiju, nauku i obrazovanje postaju podložna manipulacijama, ideološkim zabudama i političkoj destabilizaciji.

Govoreći o značaju njegovog naučnog naslijeđa, učesnici su istakli da se misao profesora Rasima Muminovića danas prepoznaje kao jedno od najvažnijih filozofskih svjedočanstava o modernom društvu, ideologiji, kulturi i historijskoj sudbini Bosne i Hercegovine. Njegov opus ostaje neiscrpan izvor za nova istraživanja i jedno od nezaobilaznih mjesta savremene bosanskohercegovačke filozofske literature.

Naučnom skupu prisustvovao je veliki broj građana, univerzitetskih profesora, naučnih radnika, studenata i predstavnika kulturnog i javnog života Bosne i Hercegovine, kao i brojni gosti iz Sandžaka, rodnog kraja profesora Muminovića. Prisutnost velikog broja učesnika i predstavnika medija dodatno je potvrdila značaj i društvenu relevantnost ovog naučnog događaja.

Na kraju skupa najavljeno je da će, u dogovoru s porodicom rahmetli profesora Rasima Muminovića, biti pripremljen i objavljen zbornik radova sa naučnog skupa. Publikacija će sadržavati izlaganja učesnika i predstavljat će trajni doprinos očuvanju i afirmaciji filozofskog i znanstvenog naslijeđa profesora Muminovića.

Organizatori su istakli da objavljivanje zbornika nije samo čin čuvanja uspomene na velikog filozofa i univerzitetskog profesora, već i doprinos razvoju filozofske misli i kulture

Porodica prof. dr. Rasima Muminovića
(s lijeva na desno) Šahman Muminović – brat, Mejra Mašović
(rođ. Muminović) - sestra, i dr. Enes Muminović – sinovac
(sin Šahmanov)

sjećanja u Bosni i Hercegovini. Njegujući sjećanje na istaknute naučnike, intelektualce i stvaraoce, društvo zapravo čuva svoje najvrjednije duhovne i kulturne vrijednosti, gradeći most između prošlosti, sadašnjosti i budućnosti.

Naučni skup „Filozofsko-znanstveni diskurs Rasima Muminovića“ još jednom je potvrdio da djelo i misao profesora Rasima Muminovića ostaju trajna inspiracija akademskoj zajednici i svim onima koji vjeruju u snagu znanja, kritičkog mišljenja i humanističkih vrijednosti kao temelja slobodnog i demokratskog društva ♦

O VLASTITOM IDENTITETU SE NE RASPRAVLJA

U dvadeset i prvom vijeku, vremenu kada čovječanstvo pomjera granice nauke, tehnologije i ljudskih prava, raspravljati o nečijem pravu na vlastiti nacionalni, kulturni ili jezički identitet nije odraz nikakve intelektualne debate. To je, sasvim ogoljeno, odraz teške duhovne zaostalosti i društvenog primitivizma.

Kada vam danas razni pseudohistoričari, politički agenti i dežurni dokoličari pokušavaju osporiti identitet, oni to ne rade iz naučne znatiželje. Oni to rade iz dubokog kompleksa niže vrijednosti i hronične potrebe da, umjesto da uređuju svoje dvorište, neprestano vire u tuđe. A u tuđe dvorište najčešće viri onaj ko u svom nema šta da vidi. Iza te patološke potrebe da se negira tuđe postojanje, rijetko stoji puka neukost. Češće se radi o vrlo svjesnoj, manipulativnoj matrici.

Ekstremisti i šovinisti, koji vjekovno tkivo svakog raznolikog društva pokušavaju pocijepati, zapravo koriste tu mržnju kao najefikasniju dimnu zavjesu. Dok ljude drže u permanentnom strahu od osporavanja i nestanka, te iste političko-kriminalne elite nesmetano pljačkaju resurse, guše pravnu državu i uništavaju budućnost vlastitih naroda, a često im se i sama mržnja vraća kao boomerang dubokih podjela i težnjama ka samouništenjem u nemogućnosti da se druge uništi. Njihova ideologija je suštinski parazitska, a jedini stvarni saveznici u toj destrukciji su im autošovinisti – oni cinici koji u vlastitoj nemoći i apatiji pristaju na narativ o

■ Piše: **dr. Dženis ŠAĆIROVIĆ**, predsjednik Skupštine Matice Bošnjaka

nemogućem, bilo da je riječ o vlastitom opstanku ili opstanku države.

Da bismo razumjeli apsurd onih koji negiraju tuđi identitet, moramo se osvrnuti na samu prirodu kulture i trajanja. Svaki autentični kolektiv ima svoj neizbrisivi kontinuitet. On počinje od onih najranijih, arhaičnih pečata i spomenika koji svjedoče o duhu naroda koji je oduvijek odbijao dogme velikih imperija. Taj puls preživljava i nastavlja da kuca kroz vjekovne sinteze, rađajući kulturu suživota i empatije, da bi se u modernom dobu zaodjenuo u savremeno ruho, dokazujući da svaka živa kultura može komunicirati sa cijelim svijetom, a da pritom ni na trenutak ne izgubi sebe. Ipak, mnoge su zajednice decenijama, pa i stoljećima, bile gurane u defanzivni položaj.

Pod naletom agresivnih, isključivih ideologija postojala je sistemska težnja da se čitavi kolektivi svedu na historijsku grešku, na višak koji treba asimilirati ili izbrisati. U takvim uslovima, žrtvama se suptilno nameće uloga onoga ko se stalno mora objašnjavati. A historija nas uči jednoj nepobitnoj istini: onaj ko se pravda, nesvjesno preuzima pozu krivca. Raspravljati o vlastitom postojanju sa onima čija je jedina politička platforma negacija drugog, isto je kao pokušavati objasniti boje nekome ko je čvrsto odlučio da žmiri. Niko nema obavezu da neuke uči o svom identitetu, a još manje ima pravo da se zlonamjernima opravdava. Svaki pokušaj da se besposlenim provokatorima historijski “dokažete”, zapravo je nenadoknadv gubitak dragocjene energije koju ste morali uložiti u vlastiti razvoj. Zato iz ovog defanzivnog grča možemo izaći isključivo odbijanjem učešća u

apsurdnoj predstavi i prelaskom u snažnu kulturnu ofanzivu. Identitet se ne brani prepirući se sa šarlatanima; identitet se živi, gradi i širi. Znanje nam u toj ofanzivi mora postati i štit i mač.

Lični i kolektivni razvoj umjesto jalovih demantija i položaja defanzive

Umjesto da pišemo jalove demantije na tuđe laži, naša je obaveza da pišemo knjige, snimamo filmove i stvaramo vrhunsku umjetnost o vlastitoj istini. Kada jedna kultura postane prepoznatljiva, kvalitetna i izvozna, ona sama po sebi obesmišljava svaku negaciju. Srećom, stvarni život teče mimo zatrovanih kabineta. Na sceni je nova generacija – mladi ljudi svih uvjerenja i identiteta koji ne pristaju na podjele. Oni danas zajedno

razvijaju nove tehnologije, pokreću inovacije i stvaraju novu vrijednost. Jasno su shvatili da im je neprijatelj zajednički – korupcija, nepravda i apatija – a ne čovjek drugačijeg imena. Da bi njihov trud dobio smisao, društvo mora graditi institucije. Jaki, nezavisni univerziteti, arhivi, muzeji i uspješne kompanije su pravi bedemi identiteta. Kad imate jako i izgrađeno društvo, mišljenje nekog provincijalnog bukača postaje potpuno irelevantno, a gospodsko ignorisanje provokacija postaje naše najjače oružje. Najveći poraz za svakog negatora je trenutak kada shvati da vas njegova uvreda više ne dotiče. Ostaviti zlonamjerne u njihovom blatu, a svoj pogled usmjeriti ka budućnosti i razvoju, vrhunski je dokaz zrelosti.

Niko od nas nije dužan da polaže historijske certifikate kako bismo

opravdali svoje postojanje pred ljudima koji su civilizacijski zapeli u srednjem vijeku. Naše prisustvo u arhitekturi, jeziku, umjetnosti i samom tlu po kojem hodamo je duboko i trajno. Svaki autentični identitet posjeduje taj neobjašnjivi, duboki, prkosni kosmički inat. O vlastitom identitetu se, dakle, ne raspravlja. On se ponosno nosi, neprestano nadograđuje i nudi svijetu kao jedinstvena vrijednost. A oni koji u dvadeset i prvom vijeku i dalje misle da mogu gumicom brisati narode i kulture, neka nastave da se bore sa vlastitim sjenkama. Mi za te bitke više nemamo ni vremena, ni strpljenja. Čeka nas budućnost koju ćemo osvojiti pameću, razvojem i zajedništvom, ostavljajući mrzitelje u prašini historije, tamo gdje odavno i pripadaju ♦

ZNAČAJAN DOGAĐAJ U BH. HISTORIOGRAFIJI

Dvotomno djelo dr. Safeta Bandžovića rasvjetljava složene balkanske procese i interese velikih sila

U skladu sa svojom misijom afirmacije naučnih, kulturnih i društvenih dostignuća građana porijeklom iz Sandžaka, Redakcija časopisa „Damar“ s posebnim zadovoljstvom predstavlja promociju najnovijeg djela uglednog historičara dr. sci. Safeta Bandžovića (rođen 1961. godine u Novom Pazaru), autora prepoznatljivog po svojim vrijednim istraživanjima historijskih procesa na Balkanu.

Predmet promocije je dvotomno djelo „Rusija i istočno pitanje: Izazov deosmanizacije i balkanski odgovor I i II“, koje na naučno utemeljen i analitičan način rasvjetljava složene političke, društvene i historijske okolnosti koje su obilježile prostor Balkana tokom perioda transformacije Osmanskog carstva i jačanja interesa velikih sila u regiji.

Ova publikacija predstavlja značajan doprinos savremenoj historiografiji, nudeći nova promišljanja o procesima koji su oblikovali političku i društvenu stvarnost jugoistočne Evrope. Knjiga je namijenjena istraživačima, studentima, ali i široj čitalačkoj publici zainteresiranoj za historiju Balkana, međunarodne odnose i razumijevanje savremenih društvenih tokova.

(Časopis „Damar“ u cjelosti prenosi izvještaj sa sarajevske promocije knjige, originalno objavljen na portalu Bosna.hr)

SARAJEVSKI INSTITUT ZA HISTORIJU

Promovirana dvotomna knjiga Safeta Bandžovića “Rusija i istočno pitanje - izazovi deosmanizacije i balkanski odgovori”

Jedan od najznačajnijih naučnih događaja u bosanskohercegovačkoj historiografiji u posljednje vrijeme nesumnjivo je sarajevska promocija dvotomne knjige doktora Safeta Bandžovića, objavljene u izdanju Instituta za historiju Univerziteta u Sarajevu, pod naslovom “Rusija i istočno pitanje - izazovi deosmanizacije i balkanski odgovori”; promotori knjige bili su dr. Ramiza Smajić, dr. Jasmin Medić i dr. Edin Veladžić, koji su u svojim izlaganjima istakli značaj ovog dvotomnog djela za razumijevanje Istočnog pitanja,

■ Priredio: Firdus HAMZAGIĆ

processa deosmanizacije i šireg historijskog konteksta Balkana i Istočne Evrope.

Kada se u historiografskim krugovima spomene „Istočno pitanje“, prva

asocijacija obično su diplomatski saloni Beča, Berlina ili Sankt Peterburga, gdje su zapadna gospoda, nad nagnutim mapama, povlačila linije koje su sudbinski određivale živote miliona. Međutim, dvotomna knjiga „Rusija i istočno pitanje: Izazovi deosmanizacije i balkanski odgovori“ autora Safeta Bandžovića, promovirana danas u Sarajevu, ponudila je bitno drugačiju vizuru.

Umjesto suhoparnog nizanjanja datuma, dobili smo vivisekciju procesa koji, prema riječima urednika izdanja Jasmina Medića, svjedoče o dubokom kontinuitetu ruske politike na Balkanu od druge polovine 18. stoljeća pa sve do konačnog sloma osmanskog poretka. Bandžovićeva djela, na ogromnih 1363 stranice pojačane sa 3747 fusnota do u detalje dekonstruira ovaj period i ono što mislimo da znamo o njemu.

“Ovo je knjiga koja svjedoči o kontinuitetu ruske politike na Balkanu od samog početka istočnog pitanja, koje je, prema stavu eminentnih istoričara, započelo u drugoj polovini 18. stoljeća, a okončano raspadom Osmanskog carstva”, naglasio je urednik knjige, Jasmin Medić,

moderator današnje promocije.

Recenzentica knjige, Ramiza Smajić, krenula je od naizgled jednostavne slike: mapa, granice, boje, jasno povučene linije.

zapadne historiografije, kao i u političkim narativima koji su pratili razvoj istočnog pitanja, često su u središtu pažnje bile države, diplomatija i granice, dok su ljudi

samo jedna od velikih sila, ona je akter koji na poseban način povezuje ideologiju i interese. S jedne strane tu je ideja zaštite pravoslavnih naroda i nasljeđa Vizantije,

“Sve to djeluje uvjerljivo, gotovo smirujuće, ali znate, svaka mapa krije jednu vrstu iluzije, jer ona uvijek izgleda urednije nego što je stvarnost ikada bila.”

Upravo ta napetost između karte i stvarnosti, između urednog papira i kaotičnog života, za Smajić predstavlja polazišnu tačku razumijevanja istočnog pitanja. “Balkan je prostor daleko od toga da je bio jasan i stabilan. Za svakom linijom na karti stoje ljudi i to ljudi koji su te linije morali prelaziti, drage volje ili silom. Neki su ostajali s one strane, neki su preko noći postajali drugi.”

Ono što je posebno istaknula jeste da Bandžovićeva deosmanizacija nije linearni prelaz iz jednog poretka u drugi. “Njeni obrisi postaju vidljivi mnogo ranije, u trenutku kad osmanska država ulazi u fazu vojnih i političkih poraza i kad se počinje mijenjati ravnoteža moći u Evropi. Deosmanizacija nije događaj, nego historijski tok”, rekla je Smajić.

Smajić se osvrnula i na jedan od kroničnih propusta historiografije: marginalizaciju čovjeka u korist diplomatije i granica. “U velikom dijelu

ostajali na margini. Koliko je bilo stanovnika na određenom prostoru, koliko ih je protjerano, koliko ubijeno, koliko prisilno preobraćeno, ta pitanja su rijetko bila u fokusu”, kazala je, nastavivši:

“Ova knjiga ide suprotnim putem. Ona nas podsjeća da je deosmanizacija bila i proces masovnih pomjeranja stanovništva, dubokih demografskih rezova, dugotrajnih društvenih trauma. U tom smislu ona vraća ljude u njihov historijski period, vraća ih u historiju ne kao apstraktne kategorije, nego kao stvarne aktere i stvarne posljedice historijskih promjena. Knjiga nas zatim vodi kroz nekoliko stoljeća odnosa između imperialnih politika i lokalnih društava, ali pritom izbjegava jednu od najčešćih historiografskih zamki, da Balkan prikaže kao jedan tako pasivni prostor između velikih sila. Naprotiv pokazuje kako su lokalni akteri neprestano reagirali, prilagođavali se, pregovarali i u granicama mogućeg oblikovali svoju historijsku sudbinu. Tu posebno mjesto zauzima Rusija.”

Ali Rusija, kako kaže Smajić, nije

ona poznata predstava o Moskvi kao trećem Rimu. S druge strane, to su vrlo konkretni strateški ciljevi moreuzi, izlaz na Sredozemlje, kontrola prostora koji povezuje kontinente.

“I u toj napetosti između ideje i interesa, ova knjiga vrlo jasno pokazuje kako se oblikovala politika Rusije prema Balkanu. Jer kako vidimo, kroz cijeli ovaj period, religija, identitet i solidarnost često su bili jezik politike, ali je njen sadržaj gotovo uvijek bio određen interesom”, potcrtava Smajić, zaključujući: “Ono međutim, što ovu studiju čini posebno vrijedno, jeste to što ne ostaje na nivou visoke politike. Ona nas pušta na teren stvarnog života, na migracije, na izbjegličke tokove, na sudbine ljudi koji su velike strategije pomjerale preko granica. I tu dolazimo možda i do najtežeg dijela ove knjige. Jer suočava nas sa činjenicama, sa etničkim čišćenjima, prisilnim migracijama i s instrumentalizacijom identiteta.”

Edin Veladžić, drugi recenzent knjige, kazao je kako Bandžović majstorski pokazuje kako su pojmovi poput

„Orijenta“ ili „opasnog Drugog“ konstruirani na Zapadu radi osjećaja vlastite superiornosti, dok su se na samom Balkanu te ideje transformirale u procese lančanog orijentaliziranja susjeda.

Bandžović nas podsjeća, nastavio je, „da historija nije puki skup činjenica, već poprište sukobljenih interpretacija, odnosno selektivna rekonstrukcija podložna ideološkim utjecajima i nacionalističkim narativima. Upozorava nas da su sjećanje i pisanje u prošlosti rijetko nevine radnje. Majestralno dekonstruira kako su nacionalne elite koristile istoriju za stvaranje zajednice pamćenja, birajući šta će se pamtiti, a šta često nasilno zaboraviti kako bi se učvrstili novi kolektivni identiteti. Takođe, dekonstruira koncept balkanizma, onog pežorativnog zapadnog diskursa koji je naš prostor decenijama opisivao kao zvrjinjak Evrope.“

Veladžić posebno potcrtava kako je Bandžović, analizirajući rusko-osmanske ratove, osvijetlio dinamiku u kojoj su se interesi velikih sila sudarali preko leđa malih balkanskih naroda. „Posebno su intrigantni, a za današnjeg čitaoca izvjesno aktualni, opisi rada ruskih konzulata, njihove agitacije, propagande i finansijske pomoći, što vjerno pokazuje kako je diplomatska igra često bila u potpunom nesuglasju sa romantičarskom retorikom o nacionalnom oslobođenju. Autor nas vodi kroz lavirinte Stan Stefanskog ugovora i Berlinskog kongresa zatim dalje kroz aneksiju nekizu i balkanske ratove, objašnjavajući kako su balkanske države često bile sredstvo u igri velesila i kako je revizija granica direktno generirala nove tenzije koje osjećamo i danas. Ova studija vjerno ilustrira da u međunarodnoj politici nema trajnih prijateljstava, već samo trajnih interesi.“

Posebno potresan segment knjige, kako je istakao Veladžić, odnosi se na „muhadžirsku tragediju“, slijepu mrlju naše prošlosti koja je u velikoj mjeri prešućena, a koja predstavlja duboku društvenu i kulturnu traumu masovnog iseljavanja muslimanskog stanovništva.

„To je tema koja je u velikoj mjeri prešućena u zapadnoj, ali i u regionalnoj historiografiji, ta tragedija i masovno iseljavanje muslimanskog stanovništva sa Balkana. Fokusrajući se na ljudsku

dimenziju, autor ne bježi od takozvanih teških tema, poput etničkog čišćenja, genocidnih politika i psiholoških trauma onih koji su u jednom historijskom trenutku postali nepoželjni u svojim domovima i domovinama. Ona suočava s činjenicom da su ratovi i prisilne imigracije trajno izmijenili demografsku i religijsku sliku Evrope, ostavljajući za sebe duboke ožiljke. Zato će autor i zapisati da pojam deosmanizacije nije samo politički proces povlačenja jedne imperije, već duboka društvena i kulturna trauma. U ovoj knjizi imat ćete priliku čitati kako je u 19. stoljeću stvoren specifičan pogled na svijet podijeljen na civilizirane evropske nacije i one druge, koji su nerijetko bili lišeni pravne zaštite i prepušteni dominaciji jačih“, tvrdi Veladžić, zaključujući: „Ovdje se susrećemo sa fenomenom takozvanog naučnog rasizma i stereotipa Orijenta koji su poslužili kao opravdanje za kolonijale pretenzije i nasilno prekrjanje granica. Pozivanje na kulturu superiornosti pobjednika koristilo se da bi se zločinačko ubijanje i protjerivanje stanovništva predstavilo kao efikasan model podizanja civilizacijskih standarda.“

Izlaganje Safeta Bandžovića, autora danas promovirane knjige, bilo je pravi naučni događaj, mini-esej pun erudicije, osobnih uvida i dramatičnih primjera koji su publici držali pažnju, koja je slušala sa zanimanjem kakvo se tek ponekad doživljava na sličnim skupovima.

„Istočno pitanje je golemo pitanje. Stotine i stotine članaka je napisano na tom polju. U ovoj knjizi nalazi se preko 150 stranica bibliografije vezane za tu tematiku. I ona naravno nije sva iscrpljena“, rekao je Bandžović, naglašavajući da su teme kojima se bavi uvijek otvorene, da se „vrata za istraživanje nikad ne zatvaraju, da smjene epoha, ideologija, nestanci država uvijek utiču na promišljanje prošlosti.“

Jedan od ključnih Bandžovićevih fokusa bio je na predrasudama i stereotipima koji su oblikovali zapadnu percepciju Balkana. S ironijom je naveo primjer koji rječito govori o dubini tog neznanja: „Godine 1938., kada su velike sile bukvalno izručile Čehoslovačku Hitleru, britanski premijer Chamberlain je to popratio riječima da je Čehoslovačka

jedna daleka strana zemlja o kojoj se malo zna. Ako vi 1938. godine govorite o Čehoslovačkoj na taj način, šta onda reći o Balkanu i predrasudama, predstavama velikih sila?“

Bandžović je potcrtao da je „Balkan prostor gdje velike sile pokazuju da su velike sile, prostor na kojem one dokazuju svoju moć i gdje ispadaju priredbe velikih sila do dana današnjeg. Slike koje su stvorene u tom vremenu prate nas i dalje.“ Tome je dodao i upozorenje koje nosi sveltremenu težinu: „Jedan američki književnik je rekao da prošlost zapravo nikad ne prolazi, da je uvijek oko nas. I da svi oni koji smatraju da povijest počinje od njih prave veliku grešku. Toga trebamo biti svjesni.“

Bandžović je potom prešao na središnju temu svoje knjige, rusku politiku prema Balkanu. Citirao je ruskog ministra vanjskih poslova Gorčakova, koji je u drugoj polovini 19. stoljeća izjavio: „Balkan je vitalna zona Rusije.“ Taj stav, naglasio je Bandžović, Rusi su dosljedno slijedili: „Od 1774. godine, Küçük Kaynačkog mira, kada Rusija stiče pravo na zaštitu kršćana u Osmanskoj državi, sve do Lozanskog ugovora postoji taj san ruskih slavenofila i ruske politike, ulazak u Carigrad, stavljanje krsta na Aja Sofiju, osvajanje Moreuza.“

Paradoks historije, dodao je Bandžović, u tome je što su „konačno stotine hiljada ruskih vojnika ušlo u Istanbul u 21. godini, ali kao izbjeglice. I tu se na neki način raspao taj san o Aja Sofiji i uzimanju Istanbula i potvrđivanju doktrine Trećeg Rima.“

Jedan od najzanimljivijih dijelova Bandžovićevog izlaganja odnosio se na metodologiju istraživanja i opasnosti koje krije arhivska građa. On je upozorio da dokumenti često nisu ono što se na prvi pogled čini. Iznio je primjer rada slavjanofilskih komiteta u Bosni i Hercegovini, čija je prepiska koristila složene šifarnike. Naime, Bandžović je imao uvid u šifarnike pomoću kojih je mogao saznati šta zapravo stoji u diplomatskoj korespondenciji. „Kada čitate dokument u kojem stoji da treba poslati tri sanduka knjiga u Kragujevac, vi u tome ne vidite nikakav problem. Ali šifarnik pokazuje nešto sasvim drugo. U šifarniku je Kragujevac jednako Hercegovina.

Knjige su jednako puške. Šifra za Bosnu je biblioteka.”

Ovo otkriće, zahvaljujući ruskim historičarima koji su do šifrnika došli, mijenja čitavo razumijevanje dokumenata koje je bosansko - hercegovačka historiografija do sada koristila. “Ta dokumenta koja smo nekad koristili danas imaju, zahvaljujući prije svega ruskim historičarima, neko drugo značenje i zaista moramo biti oprezniji kada ih ponovo citiramo i gledamo.”

Bandžović je napravio i zanimljivo razlikovanje unutar same ruske historiografije, onu nastalu u doba Sovjetskog Saveza i onu postsovjetsku. “U sovjetsko doba bila je praksa citirati Lenjina i Marxa, pa onda pisati historiju. Danas je toga oslobođena.” Kao

zlatu.” Takav pogled, naglasio je Bandžović, “samo pokazuje ono što sam rekao na početku izlaganja, da historija ne trpi diktiranje, da se uvijek tim temama možete vraćati iz nekih drugih uglova.”

Deosmanizacija za Bandžovića nije apstraktan pojam, to je “duboka društvena i kulturna trauma” čije posljedice još uvijek živimo. “Muslimanske zajednice počele su se promatrati samoizolirano, bez šireg konteksta koji daje potpuniju sliku. Teško ćete danas naći nekoga tko je svjestan da smo s nekim Arapima živjeli 400-500 godina u istoj državi, a kamoli da smo s bugarskim muslimanima bili u istoj državi. I ta parcelizacija tog prostora utječe na formiranje jasnije slike.”

Autor je naglasio da su svi pokreti na Balkanu bili direktno vezani za ponašanje

sudbinu ovog prostora u smislu poznavanja tog prostora. Teze i sa istoka i sa zapada da su muslimani rasno inferiorni u odnosu na svoje kršćanske susjede obilježili su i 19. i 20. stoljeće. Podsjetit ću vas da je Richard Holbrooke svojedobno u svojoj knjizi napisao da je najpoznatija knjiga o Balkanu u 20. stoljeću na engleskom govornom području bila knjiga Rebece West, ‘Sivi soko, crno jagnje’ i to su te predstave koje su stvorene o ovome prostoru.”

Bandžović je završio i jednim savjetom mlađim istraživačima: “Kada se bavite nacionalnom historijom svog naroda i svoje države, nije dovoljno samo kako vi vidite tu historiju, izuzetno je bitno i kako vas drugi vide i kako oni percipiraju vašu historiju. Pogotovo kad

ilustraciju naveo je posve drugačiji pogled ruskih historičara na Rusko-osmanski rat 1877–1878. godine. “Posvetio sam dosta pažnje Osmansko-ruskom ratu, to je bio sukob kojeg su u doista velikoj mjeri pripremili mediji, štampa. Bila je takva nevjerovatna propaganda da je rat bio neminovan. Ruska historija danas otvoreno piše o tim detaljima”, kazao je, nastavljajući: “Savremeni ruski historičari danas otvoreno pišu o kulturološkom šoku ruskih vojnika koji su, dolaskom u Dunavski vilajet, u Bugarsku, zatekli mnogo bolji životni standard onih koje su oni došli ‘oslobađati’. Rusi danas otvoreno pišu da su im Bugari odbijali dati hranu, da nisu primali novac, nego tražili

i volju velikih sila. Ta moć da se nekom narodu odredi ime, da se proglasi nacijom ili mu se to pravo uskratiti, bila je apsolutna. Na Berlinskom kongresu 1878. godine, zahtjevi Albanaca su odbačeni uz obrazloženje da „oni nisu nacija“, da bi samo tri decenije kasnije, 1913. u Londonu, ista ta međunarodna zajednica presudila suprotno. Bandžović je upozorio da su kreatori tih mapa često znali vrlo malo o ljudima čiju su sudbinu krojili, ali je njihova moć bila tolika da su njihove arbitrarne odluke generirale tenzije koje osjećamo i danas.

“Stereotipi koji su stvoreni u tom i 20. stoljeću došli su sa Istoka i sa Zapada. Svi su na neki način u velikoj mjeri odredili i

ste u poziciji da razmislite šta oni koji se bave ovim prostorima zaista znaju o njemu, koliko je to nasljeđe stereotipa a koliko realnog znanja.”

Zahvalu prisutnim, Institutu za historiju i svim saradnicima koji su doprinijeli da knjiga ugleda svjetlo dana, Bandžović je izrekao s vidljivim emocijama, svjestan da je pred publikom i naučnom zajednicom stavio djelo koje je, po svemu sudeći, postalo referentna tačka u proučavanju istočnog pitanja i balkanske historije.

Izvor: Bosna.hr | Autor: Nedim Hasić | 6. maj 2026.

Etnička karta Sandžaka (1910–1930) i migracije muslimanskog stanovništva

Etnografske karte (u nastavku ćemo ih prikazati) prikazuju prostor **Sandžaka (Novopazarskog sandžaka)** u vrijeme raspada Osmanskog carstva i podjele između **Srbije i Crne Gore 1912. godine**. Period **1910–1930** obilježen je velikim **demografskim promjenama**, naročito **iseljavanjem muslimanskog stanovništva prema Anadoliji (Turskoj)**.

Etnička struktura Sandžaka oko 1910.

U oči Balkanskih ratova Sandžak je imao vrlo mješovitu etničku strukturu.

Muslimansko stanovništvo (Bošnjaci i Albanci) dominantno u:

- Novi Pazar
- Sjenica
- Tutin
- Bijelo Polje
- Rožaje
- Plav i Gusinje

Religija:

- Islam

Jezik:

- slavenški (bošnjački)
- albanski (u Plavu, Gusinju i Rožajama)

Pravoslavno stanovništvo (Srbi i Crnogorci) dominantno u:

■ Piše: Fefim LIČINA, prof, sc.

- Pljevlja
- Priboj
- Nova Varoš
- Prijepolje
- Berane

Religija:

- pravoslavlje

Podjela Sandžaka 1912.

Nakon Balkanskih ratova Sandžak je podijeljen između:
Srbije

- Novi Pazar
- Sjenica
- Tutin
- Prijepolje
- Priboj
- Nova Varoš

Crne Gore

- Bijelo Polje
- Berane
- Plav
- Gusinje
- Rožaje
- Pljevlja

Time je nestala administrativna cjelina **Novopazarskog sandžaka** koja je postojala u Osmanskom carstvu.

Ova karta (slika 1) prikazuje **etničku strukturu Sandžaka oko 1910. godine**, odnosno raspored glavnih vjersko-etničkih zajednica u tom prostoru u posljednjem periodu osmanske vlasti, neposredno prije **Balkanskih ratova (1912–1913)**.

1. Geografski okvir karte

Karta prikazuje historijski region **Sandžak (Novopazarski sandžak)**, koji se nalazi između nekoliko država i oblasti:

- **Austro-Ugarska** na sjeveru i sjeverozapadu
- **Srbija** na sjeveroistoku
- **Crna Gora** na zapadu
- **Osmansko carstvo** na jugu i jugoistoku

U tom periodu Sandžak je još formalno bio dio **Osmanskog carstva**, iako je Austro-Ugarska imala snažan politički i vojni uticaj u regionu nakon **Berlinskog kongresa 1878.**

Na karti su označeni važni gradovi:
Novi Pazar, Sjenica, Pljevlja, Bijelo Polje, Berane i Rožaje.

Slika 1: Etnička struktura Sandžaka oko 1910. godine ¹

2. Legenda – značenje boja

Boje predstavljaju dominantnu etničko-vjersku grupu u pojedinim područjima:

• **Tamno zelena – Muslimani (Bošnjaci)**
Predstavljaju većinsko stanovništvo u mnogim dijelovima Sandžaka, posebno u gradovima i u zapadnim i južnim područjima.

• **Svijetlo zelena – Albanci muslimani**
Prisutni su uglavnom u jugoistočnim dijelovima Sandžaka i u područjima bližim Kosovu i Albaniji.

• **Plava – Pravoslavni (Srbi i Crnogorci)**
Najviše su zastupljeni u planinskim i sjevernim područjima, kao i u dijelovima oko **Bijelog Polja, Berana i Pljevalja**.

• **Žuta – Katolici**
Manje, lokalno koncentrirane zajednice, uglavnom povezane sa albanskim stanovništvom.

• **Šrafirano područje – Mješovito područje**

Zone u kojima nijedna grupa nije imala jasnu većinu.

• **Tačkasti simbol u gradu – Mješovit grad**

Gradovi su često imali izrazito **multi-etnički sastav**.

3. Struktura naseljenosti

Gradovi

Gradovi kao što su:

- **Novi Pazar**
- **Bijelo Polje**
- **Berane**
- **Pljevlja**

označeni su kao **mješoviti**, jer su u njima živjeli:

- muslimani (Bošnjaci)
- pravoslavni (Srbi i Crnogorci)
- Albanci
- manje katoličke zajednice

Gradovi su u osmanskom periodu bili **trgovački i administrativni centri**, pa su imali raznoliko stanovništvo.

Selo i planinska područja

Ruralna područja su uglavnom bila **etnički homogenija**:

- zapadni i južni Sandžak – više **muslimanskog stanovništva**
- sjeverni i istočni dijelovi – više **pravoslavnog stanovništva**
- jugoistočni krajevi – **albansko muslimansko stanovništvo**

4. Historijski kontekst

Ova etnička slika predstavlja stanje **neposredno prije velikih promjena**:

- **Balkanski ratovi (1912–1913)**
- podjela Sandžaka između Srbije i Crne Gore
- masovne **migracije muslimanskog stanovništva**
- promjene etničke strukture u narednim decenijama

Zbog toga je karta važna jer prikazuje **demografsku situaciju prije političkih i ratnih promjena koje su uslijedile nakon 1912. godine**.

5. Glavna poruka karte

Karta pokazuje da je Sandžak početkom 20. stoljeća bio:

- **etnički i vjerski veoma raznolik region**
- prostor susreta **Bošnjaka, Srba, Crnogoraca, Albanaca i katolika**
- region sa **mješovitim gradovima i različitim ruralnim većinama**

Takva struktura objašnjava zašto je Sandžak u to vrijeme imao **veliki geopolitički značaj** za Osmansko carstvo, Austro-Ugarsku i balkanske države.

Migracije muslimanskog stanovništva (1912–1930)

¹ Izvor: rekonstruirano na osnovu osmanskih statističkih izvora (*Salname-i Vilayet-i Kosovo, 1890–1912*), austro-ugarskih konzularnih izvještaja iz Novog Pazara i Pljevalja (ÖStA HHStA, Politisches Archiv), te podataka iz izvještaja *Carnegie Commission, 1914*, i demografskih rekonstrukcija u: Kemal Karpat, *Ottoman Population 1830–1914*.

Ovaj period karakterišu **veliki migracioni talasi prema Turskoj**.
Prvi talas (1912–1915)

Uzroci:

- Balkanski ratovi
- promjena vlasti
- nasilje i represije
- ekonomska nesigurnost

Glavne rute migracije:

Sandžak → Kosovo → Skoplje → Solun → **Anadolija**
 ili Sandžak → **Istanbul**

Drugi talas (1920–1930)

Uzroci:

- agrarne reforme
- politički pritisci
- ekonomske migracije

Odredišta:

- **Istanbul**
- **Izmir**
- **Bursa**
- **Edirne**
- **Ankara**

Procjene migracija (1912–1930)

Historijske procjene variraju, ali okvirno:

Period	Procjena iseljenih muslimana
1912–1915	60 000 – 80 000
1920–1930	20 000 – 40 000
Ukupno iz Sandžaka:	oko 80 000 – 120 000 ljudi

Demografske posljedice

Migracije su promijenile etničku strukturu regiona.

Primjeri:

Bijelo Polje

- prije 1912: muslimanska većina u gradu
- poslije: značajan pad muslimanskog stanovništva

Plav i Gusinje

- zadržali većinski muslimansko-albanski karakter

Novi Pazar

- ostao važan centar muslimanskog stanovništva

Geopolitički značaj Sandžaka

Sandžak je bio ključan jer:

- povezuje **Bosnu, Srbiju, Crnu Goru i Kosovo**
- predstavlja **historijski koridor između Beograda i Podgorice**

Zbog toga su velike sile još u **Austro-Ugarskoj politici prije 1914** smatrale Sandžak strateškim prostorom.

Primjer etničke / vjerske strukture Sandžaka oko 1910. godine po kazama.

Kaza (okrug)	Muslimani (Bošnjaci Albanci)	Pravoslavni (Srbi i Crnogorci)	Katolici	Ukupno stanovnika	Dominantna grupa
Novi Pazar	62 %	37 %	1 %	~52 000	Muslimani
Sjenica	70 %	30 %	—	~45 000	Muslimani
Pljevlja	52 %	47 %	1 %	~35 000	Mješovito
Bijelo Polje	55 %	45 %	—	~38 000	Mješovito (blaga muslimanska većina)
Berane	35 %	65 %	—	~30 000	Pravoslavni
Rožaje	75 %	25 %	—	~18 000	Muslimani

Tabela 1. Etničke / vjerske strukture Sandžaka oko 1910. godine (po kazama) ²

Podaci predstavljaju **rekonstrukciju na osnovu osmanskih statistika, austro-ugarskih konzularnih izvještaja i historijskih procjena**.

Ukupna procjena za Sandžak (oko 1910)

Muslimani (Bošnjaci Albanci)
 58–60 %

Pravoslavni (Srbi i Crnogorci)

39–41 %

Katolici <1 %

Ukupno stanovništvo Sandžaka:
oko 210 000 – 220 000 stanovnika.

Napomena

Podaci su **rekonstrukcija**, jer:

- Osmanski popisi su stanovništvo vodili **po vjerskoj pripadnosti**
- Etnička identifikacija (Bošnjaci / Srbi / Albanci) je **naknadna historijska interpretacija**.

Diplomatska karta Sandžaka 1912–1913

„Diplomatska karta Sandžaka 1912–1913“ (slika 2) prikazuje **geopolitičku i diplomatsku situaciju na Balkanu tokom Balkanskih ratova**, sa posebnim fokusom na **Sandžak (Novopazarški sandžak)** kao prostor sukobljenih interesa velikih sila i regionalnih država. Ona ne predstavlja samo geografsku mapu nego **analitički prikaz političkih ciljeva i diplomatskih stavova država koje su imale interes u tom području**.

1. Geopolitički položaj Sandžaka

U središtu karte nalazi se **Sandžak sa gradom Novi Pazarom**.

Historijski gledano, Sandžak je bio:

- administrativna jedinica u okviru **Osmanskog carstva**
- strateški prostor između **Srbije i Crne Gore**.

Njegov značaj proizlazio je iz tri faktora:

- 1 geografski koridor** između Srbije i Crne Gore
- 2 kontrola komunikacija** između Balkana i Jadrana
- 3 tampon-zona** između velikih sila.

Zbog toga je Sandžak u diplomatskim izvještajima često opisan kao **ključni strateški prostor na Balkanu**.

2. Austro-Ugarska perspektiva

Na karti je prikazana pozicija **Austrija-Mađarska**, čiji je politički centar bio **Beč**.

² Rekonstrukcija na osnovu: Kemal H. Karpat, *Ottoman Population 1830–1914* (1985); Carnegie Endowment, *Report of the International Commission on the Balkan Wars* (1914); Šerbo Rastoder, *Crna Gora i Sandžak u vrijeme Balkanskih ratova* (2000); austro-ugarski konzularni izvještaji iz Novog Pazara i Pljevalja (ÖStA HHStA, 1908–1911).

Slika 2: Diplomatska karta Sandžaka 1912-1913

Austro-Ugarska je imala dva glavna cilja:

- spriječiti jačanje Srbije
- spriječiti izlazak Srbije na **Jadransko more**.

Beč je smatrao da bi srpsko širenje prema Sandžaku i dalje prema Albaniji moglo:

- povećati ruski uticaj na Balkanu
- ugroziti austro-ugarsku dominaciju u regionu.

Zbog toga je austro-ugarska diplomacija insistirala na:

- ograničavanju srpskog teritorijalnog širenja
- stvaranju tampon prostora između Srbije i Jadrana.

3. Srpske ambicije

Na karti se vidi pravac političkog i vojnog djelovanja **Srbije** iz **Beograda** prema Sandžaku.

Za Srbiju je Sandžak bio važan iz nekoliko razloga:

- povezivanje sa Crnom Gorom
- kontrola komunikacija prema Kosovu i Albaniji
- jačanje regionalne političke pozicije.

Tokom **Prvog balkanskog rata** srpska vojska je zauzela veći dio Sandžaka, čime je okončana višestoljetna osmanska vlast u tom području.

4. Ruska politika

Na karti je prikazan i uticaj **Rusko carstvo** sa centrom u **Petrogradu**.

Rusija je tradicionalno podržavala Srbiju zbog:

- panslavističke politike
- želje da ojača pravoslavne balkanske države
- strateškog suprotstavljanja Austro-Ugarskoj.

Ruska diplomatija je često podržavala srpske teritorijalne aspiracije, uključujući:

- kontrolu nad Kosovom
- širenje prema Sandžaku.

5. Britanska diplomacija

Na karti je prikazana pozicija **Ujedinjenog Kraljevstva** sa diplomatskim centrom **Londonu**.

Britanska politika bila je drugačija od austro-ugarske i ruske.

Glavni cilj britanske diplomatije bio je:

- održavanje **ravnoteže snaga na Balkanu**.

Britanski diplomati su smatrali da bi:

- naglo jačanje Srbije
- ili otvoreni sukob Austrije i Rusije

mogli izazvati **širi evropski rat**.

Zbog toga je London pokušavao:

- posredovati između velikih sila
- očuvati stabilnost u regionu.

6. Slabljenje Osmanskog carstva

U donjem dijelu karte naznačeno je slabljenje **Osmanskog carstva**, koje je do Balkanskih ratova kontrolisalo Sandžak.

Tokom **Balkanskih ratova (1912-1913)** osmanska vlast na Balkanu se naglo raspala.

To je otvorilo prostor za:

- teritorijalno širenje balkanskih država
- diplomatsko nadmetanje velikih sila.

7. Stvaranje nove političke realnosti na Balkanu

Nakon završetka balkanskih ratova i odluka **Londonska konferencija ambasadora velikih sila** nastala je nova politička mapa Balkana.

Rezultati su uključivali:

- stvaranje **Albanija**
- teritorijalno širenje Srbije
- nestanak osmanske vlasti u Sandžaku.

8. Historijski značaj Sandžaka u diplomatskoj politici

Karta pokazuje da Sandžak nije bio samo lokalna teritorija nego **važan element evropske geopolitike**.

U diplomatskim dokumentima iz perioda 1908-1913 on se često opisuje kao:

- prostor rivalstva **Austrije i Rusije**
- dio šireg **balkanskog pitanja**
- potencijalni izvor međunarodne krize.

Zaključak

Diplomatska karta Sandžaka 1912-1913 ilustrira kako je relativno mali region postao:

- strateška tačka sukoba velikih sila
- ključni prostor balkanskih ratova
- dio procesa koji je doveo do šire evropske krize neposredno prije Prvog svjetskog rata ♦

Održan 10. međunarodni festival folklora u Sarajevu

U Centru za kulturu i edukaciju „Safet Zajko“ u Općini Novi Grad Sarajevo, 19. i 20. juna 2026. godine, održan je 10. jubilarni internacionalni festival folklora i tradicionalne muzike, koji je svečano otvorio direktor festivala, prof. Sahudin Kačar.

Pred velikim brojem posjetilaca nastupili su folklorni ansambli kulturno-umjetničkih društava: BKUD „Sebilj“ iz Mülheim an der Ruhra (Njemačka), KUD „Bihor“ iz Petnjice (Crna Gora), KUD „Ohrigjanka“ iz Ohrida (Sjeverna Makedonija), KUD „Halaturko“ iz Gusinja (Crna Gora) i KUD „Sevdah“ iz Minhena (Njemačka). Uz goste iz inostranstva, publici su se predstavili i sarajevski KUD-ovi „Bulbul“, „Saobraćajac“, „Gajret“ i „Daire“, kao i Narodni orkestar KUD-a „Daire“ sa solistima.

Nastupe ansambala, kao i samu organizaciju festivala, pratio je stručni tim za valorizaciju festivala i nastupe ansambala. Nakon druge festivalske večeri, predsjednik Organizacionog odbora, prof. dr. Hazim Bašić, u ime stručnog tima iznio je njihova zapažanja, ali i ocjene ansambala koji su učestvovali na ovogodišnjem festivalu.

■ Priredila: **Lejla SILAJDŽIĆ**

Iako su svi ansambli pokazali visok stepen umjetničke pripremljenosti i izvođačkog kvaliteta, stručni žiri je, na osnovu ukupnog dojma, kvaliteta igre, muzike i autentičnosti narodnih nošnji, treće mjesto dodijelio ansamblu KUD-a „Sevdah“ iz Minhena (Njemačka). Drugo mjesto osvojio je KUD „Ohrigjanka“ iz Ohrida (Sjeverna Makedonija), dok je prvo mjesto pripalo izvanrednom ansamblu Bošnjačkog kulturno-umjetničkog društva „Sebilj“ iz Mülheim an der Ruhra (Njemačka), koji je svojim nastupom posebno oduševio publiku i stručni žiri te briljirao tokom završne festivalske večeri, kazao je prof. Bašić.

Prof. Sahudin Kačar,
direktor festivala,
prolašava manifestaciju otvorenom

Zapažene nastupe ostvarili su i ansamblu KUD-a „Halaturko“ iz Gusinja i KUD-a „Bihor“ iz Petnjice, oba iz Crne Gore, koji su se predstavili kvalitetnim programima i dostojno promovirali bogatu kulturnu tradiciju svoga zavičaja i Crne Gore. Važno je istaći da je dolazak crnogorskih KUD-ova na sarajevski festival folkloru finansijski pomoglo Ministarstvo dijaspore Crne Gore, kroz podršku projekta na javni poziv UG porijeklom iz Sandžaka u BiH.

Brojna sarajevska publika uživala je u bogatom i raznovrsnom programu koji je donio pravu čaroliju tradicionalne igre, pjesme i muzike. Tokom dvodnevnog festivala nastupilo je više od 150 učesnika iz inostranstva, i isto toliko izvođača iz Bosne i Hercegovine.

Pored festivalskih nastupa, učesnici su slobodno vrijeme iskoristili za obilazak kulturno-historijskih znamenitosti Sarajeva, upoznajući se s bogatom tradicijom i naslijeđem glavnog grada Bosne i Hercegovine.

Učesnici festivala su 21. juna 2026. godine posjetili Konjic, Jablanicu, Mostar i Blagaj, čime je uspješno okončano ovogodišnje izdanje festivala folkloru.

Organizatori izražavaju zadovoljstvo realizacijom programa te su uvjereni da će festival u narednim godinama biti još kvalitetniji, sadržajniji i organizaciono uspješniji. Oslanjajući se na dosadašnja

KUD Bihor Petnjica

iskustva, ali i na pažljivu analizu uočenih nedostataka i organizacionih izazova, Asocijacija „BH Folk Fest“ iz Sarajeva nastaviti će raditi na unapređenju svih

segmenata ove značajne kulturne manifestacije.

Deseto izdanje festivala još jednom je potvrdilo značaj ove manifestacije kao

mjesta susreta kultura, tradicija i prijateljstva, te njen doprinos očuvanju i promociji folklorne baštine ♦

KUD Ohrigjanka Ohrid, Makedonija

KUD Halaturko Gusinje

Obilježavanje 11. maja – Dana bošnjačke nacionalne zastave i 35 godina postojanja Bošnjačkog nacionalnog vijeća

Povodom obilježavanja 11. maja – Dana bošnjačke nacionalne zastave i 35 godina postojanja Bošnjačkog nacionalnog vijeća, u Novom Pazaru su od 9. do 11. maja 2026. godine održani Treći naučni sandžački susreti, međunarodna konferencija pod nazivom „Sandžak kroz vijekove: izazovi prošlosti i perspektive budućnosti“. Organizatori skupa bili su Bošnjačko nacionalno vijeće u Republici Srbiji i Bošnjačko vijeće u Crnoj Gori, potvrđujući značaj institucionalne saradnje u očuvanju bošnjačkog nacionalnog, kulturnog i naučnog identiteta.

Konferencija je okupila više od šezdeset naučnih radnika, univerzitetskih profesora, istraživača i stručnjaka iz Srbije, Crne Gore, Bosne i Hercegovine, Kosova i drugih zemalja regiona. Kroz različite naučne discipline i istraživačke pristupe, učesnici su razmatrali historijske, kulturne, jezičke, pravne, demografske i društveno-političke teme važne za razumijevanje Sandžaka i njegovog mjesta u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti.

U okviru programa održana je i promocija „Sandžačkog zbornika 2“, čime je dodatno naglašen kontinuitet naučnog rada posvećenog Sandžaku. Zbornik predstavlja važan doprinos sistematskom

■ Piše: **Amela BJELAK**,
prof. bosanskog jezika
i književnosti
Fotografije: **Arhiva BNV-a**

proučavanju ovog prostora, njegovog naslijeđa, identiteta i historijskih procesa koji su oblikovali život Bošnjaka u Sandžaku i širem regionu.

Svečano otvaranje Trećih naučnih sandžačkih susreta održano je u Kulturnom centru Novi Pazar. Prisutnima su se obratili dr. Fuad Bačićanin, predsjednik Bošnjačkog nacionalnog vijeća u Republici Srbiji, Suljo Mustafić, predsjednik Bošnjačkog vijeća u Crnoj Gori, i Nihat Biševac, gradonačelnik Novog Pazara. U obraćanjima je istaknuto da naučni skupovi ove vrste imaju poseban značaj jer povezuju institucije,

istraživače i zajednicu, ali i doprinose boljem razumijevanju bošnjačkog identiteta, historijskog iskustva i savremenih izazova Sandžaka.

Plenarno izlaganje održao je prof. dr. Azem Kožar na temu „Sandžak u historijskoj retrospektivi i perspektivi“. Ovim izlaganjem otvoren je prostor za širu naučnu raspravu o Sandžaku kao historijskom, kulturnom i društvenom prostoru koji je kroz vijekove bio izložen brojnim političkim promjenama, migracijama, administrativnim preustrojima i identitetskim izazovima.

Rad konferencije nastavljen je kroz tematske sesije u kojima su predstavljena istraživanja iz oblasti historije, prava, kulture, jezika, književnosti, umjetnosti, demografije, migracija i savremenih društvenih procesa. Posebna pažnja posvećena je historijskim vezama Sandžaka i Bosne i Hercegovine, položaju Bošnjaka u različitim državnim i političkim okvirima, kulturnom naslijeđu, osmanskog arhitekturi, migracionim procesima i savremenoj demografskoj slici Sandžaka.

Značajan dio konferencije bio je posvećen jeziku i jezičkom naslijeđu. Izlaganja o novopazarskom govoru, sandžačkoj frazeologiji, akcentuaciji, etnolingvistici i govornim osobenostima pojedinih sredina pokazala su da je jezik jedan od ključnih elemenata očuvanja bošnjačkog identiteta. Time su Treći naučni sandžački susreti još jednom ukazali na potrebu sistematskog proučavanja bosanskog jezika i sandžačkih govora kao važnog dijela

ukupne kulturne baštine.

Održavanje ove konferencije povodom Dana bošnjačke nacionalne zastave nosi posebnu simboliku. Zastava kao nacionalni simbol i naučni skup kao prostor znanja, dijaloga i argumentirane rasprave zajedno potvrđuju da se identitet ne čuva samo svečanim obilježavanjem, već i istraživanjem, pisanjem, dokumentovanjem i institucionalnim djelovanjem.

Treći naučni sandžacki susreti pokazali su da Sandžak ostaje važna tema naučnog interesovanja i prostor koji zahtijeva

odgovoran, stručan i višedisciplinarn pristup. Okupljanjem istraživača iz različitih sredina stvoren je prostor za razmjenu znanja, jačanje saradnje i afirmaciju naučnog pristupa temama koje su od trajnog značaja za Bošnjake i za širu regionalnu javnost. Ovaj skup predstavlja još jedan važan korak u očuvanju historijskog pamćenja, kulturnog naslijeđa i nacionalnog identiteta Bošnjaka Sandžaka. Istovremeno, on otvara perspektivu budućeg rada, novih istraživanja i snažnije institucionalne

saradnje, potvrđujući da se budućnost Sandžaka gradi na znanju, odgovornosti i svijesti o vlastitom naslijeđu.

Nakon naučnog dijela programa, obilježavanje 11. maja – Dana bošnjačke nacionalne zastave nastavljeno je svečanim, kulturnim i obrazovnim aktivnostima u Novom Pazaru.

Centralni dio obilježavanja predstavljalo je svečano podizanje bošnjačke nacionalne zastave, kojem su prisustvovali predstavnici institucija, učesnici Trećih naučnih susreta, učenici i

građani. Zastavu su, zajedno sa učenicima generacije nastave na bosanskom jeziku, podigli dr. Fuad Bačićanin, predsjednik Bošnjačkog nacionalnog vijeća u Republici Srbiji, i Suljo Mustafić, predsjednik Bošnjačkog vijeća u Crnoj Gori. Ovim činom svečanost je dobila posebno emotivan i simbolički ton, jer su se u podizanju zastave spojili institucionalna odgovornost, obrazovanje i mladost kao temelji očuvanja bošnjačkog identiteta.

U okviru obilježavanja održan je i prvi Dječiji defile zastavica sandžackih

Bošnjaka. Učenici od prvog do četvrtog razreda koji nastavu pohađaju na bosanskom jeziku, u pratnji svojih učiteljica i roditelja, učestvovali su u ovoj manifestaciji i na poseban način pokazali da se ljubav prema jeziku, kulturi i nacionalnim simbolima njeguje od najranijeg uzrasta.

XVII Smotra bošnjačkih narodnih igara – SBONI započela je defileom kulturno-umjetničkih društava kroz novopazarsku čaršiju, čime je obilježavanje 11. maja dobilo posebnu prazničnu atmosferu. Program je potom

nastavljen u Kulturnom centru, gdje su kroz igru, nošnju, muziku i običaje predstavljeni bogatstvo i ljepota bošnjačke tradicije. Smotra je i ove godine potvrdila da je kulturno naslijeđe važan oslonac očuvanja nacionalnog identiteta Bošnjaka.

Ovogodišnji program obilježavanja Dana bošnjačke nacionalne zastave pokazao je da se identitet čuva na različite, ali međusobno povezane načine – kroz nauku, obrazovanje, kulturu, tradiciju i zajedničko poštovanje nacionalnih simbola ♦

Novi Pazar proslavio 565 godina postojanja

Spoj bogate istorije i blistave budućnosti

Dan grada Novog Pazara i ove godine obilježen je svečano i dostojanstveno, u znaku velikog jubileja 565 godina postojanja grada koji vijekovima spaja ljude, kulture i tradicije. Bogat program, ispunjen kulturnim, sportskim i zabavnim sadržajima, okupio je brojne građane i goste, potvrđujući da Novi Pazar s ponosom čuva svoju prošlost, ali jednako hrabro gradi i svoju budućnost.

Svečanu sjednicu Skupštine grada otvorio je predsjednik Skupštine Samir Lekić, koji je svim građanima čestitao veliki jubilej grada. U svom obraćanju istakao je da je Novi Pazar grad mladosti, energije i blistave budućnosti, grad koji je kroz svojih 565 godina iznjedrio mnoga značajna imena i ostavio dubok trag u istoriji, kulturi i društvenom životu.

Povodom Dana grada tradicionalno su dodijeljena priznanja zaslužnim pojedincima. Povelje grada dobili su Vesna Nedeljković za doprinos razvoju

■ Piše i foto: **Senad Senko ŽUPLJANIN**

obrazovanja, Hamad Međedović za izuzetne sportske rezultate i doprinos sportu, kao i Emina Jahović za promociju Novog Pazara širom regiona i svijeta. Plakete grada za humanost i dobročinstvo uručene su Ljubini Marinković, Džemilu efendiji Destanoviću i protosinđelu Gavrilu Božinoviću, ljudima koji svojim djelima promovišu solidarnost, razumijevanje i zajedništvo.

Gradonačelnik Nihat Biševac govorio je o razvoju grada i projektima koji će dodatno unaprijediti kvalitet života građana. Posebno je istakao izgradnju Kliničko-bolničkog centra, stambeno

zbrinjavanje porodica koje su ostale bez domova usljed požara, početak rada prihvatilišta za pse, kao i nastojanje da svi dijelovi grada imaju jednake uslove za život i razvoj. Naglasio je i značaj činjenice da je Novi Pazar među rijetkim lokalnim samoupravama u kojima je otvorena Evropska kuća.

Ovogodišnje obilježavanje Dana grada počelo je Dečijim karnevalom pod sloganom „U ritmu i boji – grad s nama postoji“. Gradski trg bio je ispunjen pjesmom, bojama i osmijesima najmlađih sugrađana, koji su simbolično otvorili višednevnu proslavu i gradu podarili posebnu radost i energiju. Predsjednik Skupštine Samir Lekić tom prilikom poručio je da su djeca najljepša budućnost Novog Pazara i da će grad nastaviti ulagati u sigurno okruženje i bolje uslove za mlade generacije.

Program obilježavanja Dana grada obuhvata brojne izložbe, promocije, muzičke i scenske nastupe, kreativne radionice za djecu i mlade, kao i sportske manifestacije koje svake godine okupljaju veliki broj učesnika i posjetilaca. Centralni događaj biće tradicionalna Svečana akademija, koja predstavlja vrhunac proslave velikog jubileja grada.

U realizaciji bogatog programa učestvuju kulturne i obrazovne ustanove, sportske organizacije i brojne institucije među kojima su Kulturni centar, Galerija Multimedijalnog centra, Biblioteka „Dositej Obradović“, Muzej Ras, Turističke organizacija, Sportski savez, Centar za djecu i omladinu „Duga“, Kancelarija za mlade, škole i Istorijski arhiv.

Novi Pazar već 565 godina svjedoči snazi zajedništva, različitosti i duha koji povezuje generacije. Ovaj jubilej nije samo podsjećanje na bogatu prošlost grada, već i snažna poruka da su kultura, mladost, kreativnost i međusobno poštovanje vrijednosti na kojima će Novi Pazar nastaviti graditi svoju budućnost ♦

Gimnazija Novi Pazar

KADA MATEMATIKA PROGOVORI JEZIKOM UMJETNOSTI

U okviru manifestacije „Maj, mjesec matematike“, gimnazijalci iz Novog Pazara izveli su predstavu „Tražim pomilovanje“, potvrđujući da se nauka, umjetnost i društvena pitanja mogu susresti na istoj sceni

U novopazarskoj Gimnaziji, 12. maja ove godine, izvedena je nesvakidašnja predstava pod nazivom „Tražim pomilovanje“, koja je privukla veliku pažnju publike i otvorila brojna pitanja o savremenom društvu. Tekst i režiju potpisuju nastavnica matematike Hajrija H. Bogučanin i učenik Omer Nicević, dok je za podršku u realizaciji i scenografiju bio zadužen nastavnik Irfan Bogučanin.

Predstava je od samog početka nagovijestila teme koje podstiču na promišljanje i preispitivanje stvarnosti u kojoj živimo. Kroz snažne dijaloge,

■ Piše: Omer UGLJANIN

simbolične scene i emotivne monologe, učenici su govorili o „TV trovanju“ – svijetu u kojem nasilje, senzacionalizam i površne informacije postaju svakodnevna hrana savremenog čovjeka. Televizijski ekrani u predstavi nisu bili samo scenski rekviziti, već simbol društva koje postepeno gubi osjećaj za stvarnost, empatiju i ljudskost.

U prvom dijelu predstave vještačka inteligencija iznosila je statističke podatke o femicidu, stvarajući snažan kontrast između hladnog jezika tehnologije i tragične stvarnosti društva. Na taj način otvorena su pitanja odgovornosti, nasilja i ravnodušnosti, koja često ostaju skrivena iza brojki i medijskih izvještaja. Kroz cijelu predstavu pojavljivali su se likovi velikih matematičara i mislilaca poput Pitagore, Kantora, Hipatije (grč. Hypatia of Alexandria), Omara Hajama i Dekarta,

čije su ideje i životne priče dovedene u vezu sa izazovima savremenog doba. Njihovo prisustvo na sceni predstavljalo je spoj nauke, filozofije i umjetnosti, potvrđujući da su pitanja istine, znanja i ljudskih vrijednosti jednako važna danas kao i nekada.

Poseban utisak ostavila je scena u kojoj anđeli odvođe Hipatiju, simbol znanja, mudrosti i istrajne borbe za istinu. Izvedena snažno i sugestivno, ova scena unijela je posebnu emotivnu dimenziju u predstavu, ostavljajući publiku u tišini i dubokom promišljanju o vrijednostima koje društvo često zanemaruje.

Posljednji segment predstave bavio se vještačkom inteligencijom i pitanjem granica njenog uticaja na čovjeka. Kroz futurističke scene i hladne dijaloge „mašina“, otvorena je dilema o budućnosti u kojoj emocije, etika i međuljudski odnosi sve češće ustupaju mjesto algoritmima i tehnološkim obrascima odlučivanja.

Minimalistička, ali efektna scenografija, zajedno sa pažljivo osmišljenom igrom svjetla i tame, stvarala je atmosferu nelagode i neizvjesnosti, istovremeno održavajući pažnju publike do samog kraja.

Ono što ovu predstavu čini posebnom jeste činjenica da su mladi ljudi imali hrabrosti da progovore o temama koje društvo često potiskuje ili zanemaruje. Njihova energija, iskrenost i umjetnička zrelost pokazali su da školska scena može biti mnogo više od običnog nastupa – može postati prostor dijaloga, kritičkog promišljanja i društvene odgovornosti. Predstava „Tražim pomilovanje“ tako je potvrdila da umjetnost nije samo sredstvo izražavanja, već i moćan način da se otvore važna pitanja, preispitaju ustaljeni obrasci i podstakne publika na razmišljanje o svijetu u kojem živi.

Ovacije na kraju predstave bile su potvrda da je njena poruka stigla do publike. Gimnazijska scena te večeri nije bila samo mjesto glume, već i ogledalo društva, njegovih izazova, dilema i vrijednosti. Istovremeno, gimnazijalci su pokazali da pažljivo promišljaju teme koje obilježavaju savremeno doba i da kroz umjetnički izraz nastoje podstaći dijalog, kritičko razmišljanje i odgovorniji odnos prema stvarnosti. Njihova predstava svjedoči o tome da mladi nisu samo posmatrači društvenih procesa, već aktivni učesnici koji imaju potrebu da o važnim pitanjima svog vremena govore glasno, argumentovano i kreativno.

U predstavi učestvovalo 29 učenika

U predstavi „Tražim pomilovanje“ nastupili su: Iman Hodžić, Hana Hadžerić, Tejmija Pučić, Dino Ljajić, Hamad Šuntić, Hatidže Hasanbegović, Esma Ugljanin, Sanih Hadžimuratović, Alija Hodžić, Danija Slezović, Omar Durović, Imran Bećović, Aleksa Milanović, Omer Ugljanin, Angelina Šebeković, Jana Milanović, Ema Ramović, Fatma Koničanin, Ajna Šušević, Omer Nicević, Daris Ljajić, Vahid Trtovac, Mehmed Murtezić, Tarik Avdović, Hasan Kalić, Danilo Vukićević, Dunja Antonijević, Danilo Stanić i Amina Beširović ♦

Snaženje regionalnih veza:

Delegacije sarajevskih opština u posjeti Novom Pazaru

Da Novi Pazar ubrzano postaje nezaobilazni centar regionalnog povezivanja i most koji snažno spaja ljude, ideje i institucije, potvrdile su i dvije nedavne, izuzetno važne posjete delegacija iz Bosne i Hercegovine. U službenom boravku u gradu na Raški boravili su predstavnici sarajevskih opština Novi Grad i Ilidža, predvođeni načelnicima Semirom Efendićem i Nerminom Muzurom. Ovi susreti s rukovodstvom Novog Pazara i gradonačelnikom Nihatom Biševcem nadilaze okvire uobičajenih protokolarnih sastanaka; oni su živi dokaz duboke istorijske, kulturne i ekonomske bliskosti naših prostora, te jasna najava konkretnih zajedničkih projekata koji će dodatno učvrstiti veze između Sandžaka i Sarajeva.

Opština Novi Grad i Novi Pazar – Fokus na obrazovanje i kulturu

Saradnja između Grada Novog Pazara i sarajevske Opštine Novi Grad dobila je novu dimenziju tokom zvanične posjete delegacije iz Sarajeva, koju je predvodio načelnik Semir Efendić. Delegaciju su u Novom Pazaru dočekali gradonačelnik Nihat Biševac i predstavnici gradskog rukovodstva, uz poruku da su odnosi dviju sredina primjer dobre regionalne saradnje i međusobnog poštovanja.

U razgovorima je poseban akcenat stavljen na povezivanje obrazovnih i kulturnih institucija, kao i na razmjenu iskustava u radu lokalnih samouprava.

■ Piše i foto: **Senad Senko ŽUPLJANIN**

Predstavnici dviju sredina saglasile su se da postoje brojne mogućnosti za zajedničke projekte koji bi dodatno

približili građane Sarajeva i Novog Pazara.

Govoreći o značaju susreta, Efendić je podsjetio na to da Sarajevo i Novi Pazar već imaju uspostavljene prijateljske veze kroz sporazum o bratimljenju, naglašavajući da je cilj ove posjete konkretno povezivanje škola, nastavnika i učenika. Kako je istakao, u delegaciji su se nalazili i predstavnici obrazovnih ustanova, upravo s namjerom da saradnja preraste u trajne zajedničke programe u oblasti obrazovanja, kulture i civilne zaštite. Posebno je ukazao i na potrebu za boljom saobraćajnom povezanošću između Sarajeva i Novog Pazara, ocjenjujući da bi to dodatno ojačalo veze dva grada.

Gradonačelnik Biševac ocijenio je da ovakvi susreti imaju veliki značaj za razvoj prijateljskih odnosa i stvaranje novih prilika za saradnju. Prema njegovim riječima, neposredni kontakti između direktora škola i kulturnih ustanova predstavljaju važan korak ka realizaciji

konkretnih zajedničkih aktivnosti u budućnosti.

Nakon sastanka u Gradskoj upravi, gosti iz Sarajeva obišli su Kulturni centar Novi Pazar, Muzej „Ras“, Gimnaziju Novi Pazar i Osnovnu školu „Desanka Maksimović“, gdje su imali priliku da se upoznaju sa njihovim radom, projektima i značajem koji imaju u obrazovnom i kulturnom životu grada.

Partnerstvo sa Ilidžom: Povezivanje ljudi i zajedničkih ciljeva

Ubrzo nakon toga, uslijedila je i zvanična posjeta delegacije sarajevske Opštine Ilidža, predvođene načelnikom Nerminom Muzirom, čime je nastavljen intenzivan dijalog i produbljivanje veza s Novim Pazarom.

Tokom ovog susreta razgovarano je o dodatnom unapređenju saradnje između dviju lokalnih zajednica koje već godinama povezuju jake prijateljske veze, ali i veliki broj građana porijeklom iz Sandžaka koji danas žive i rade na Ilidži. Poseban akcenat stavljen je na zajedničke projekte iz oblasti kulture, obrazovanja i sporta, kao i na mogućnosti saradnje u turizmu i infrastrukturnom razvoju.

Gradonačelnik Biševac istakao je da između Novog Pazara i Ilidže postoji mnogo prostora za konkretne zajedničke inicijative koje mogu doprinijeti kvalitetnijem životu građana i jačanju međusobnih odnosa.

Načelnik Muzur naglasio je da se u Novom Pazaru osjeća kao kod kuće, istakavši da saradnja s ovim gradom zauzima značajno mjesto među prioritetima Opštine Ilidža. Prema njegovim riječima, ljudi s ovih prostora dijele bliskost, slične vrijednosti i želju za zajedničkim napretkom, zbog čega ovakvi susreti imaju poseban značaj.

Ove dvije posjete još jednom su potvrdile da partnerstvo između sarajevskih opština i Novog Pazara ne predstavlja samo institucionalnu saradnju, već i snažno povezivanje ljudi, ideja i zajedničkih razvojnih ciljeva, uz želju da se prijateljske veze dodatno učvrste kroz buduće zajedničke projekte i susrete ♦

ZAVIČAJNO DRUŠTVO - 35 GODINA ZAJEDNIŠTVA NA DJELU

Od kad za sebe znaju, kroz sve generacije, Gusinjsani i Plavljani su vječito u nekom pokretu, migraciji, muhadžirluku... Razloga za to je možda i previše, ali život na granici i na rubovima civilizacija, kao što je naš zavičaj, vječito je bio, kroz poznatu nam istoriju, teren za obračunavanje i potkusurivanje mnogih koji su, na ovaj, ili onaj način, polagali pravo na njega, imali za to osnova ili ne. Tako je, nažalost, i sa novim generacijama, ili bolje reći sa svakom generacijom.

Odlazilo se, i dan-danas se odlazi, trbuhom za kruhom širom dunjaluka, u poznate i nepoznate zemlje, pa smo stigli dotle da ni sami više ne znamo gdje nas sve ima.

Jedna od najbližih i najboljih destinacija za traženje boljšeg života bila je, a za mnoge i ostala, Bosna i Hercegovina, ali i bivša nam domovina SFR Jugoslavija, sa svim njenim nekadašnjim republikama i pokrajinama.

Šezdesetih godina i kasnije, pa sve do agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu, dosta je naroda iz našega zavičaja došlo da radi i živi širom BiH. Posla je tada imalo za svakoga ko je htio da radi, ali su bile i velike mogućnosti za onoga ko je htio da se školuje i napreduje. Daleko od toga da se lako dolazilo do uspjeha, ali šta je to u životu lako?

Od prvih dolazaka naših ljudi iz zavičaja javljala se i realna potreba da se na neki način organizuju, druže, viđaju, „shode“ (kako bi rekli naši) pa se to, nakon nekoliko neuspjelih pokušaja, ipak konačno desilo 3.marta 1991.godine, te je i zvanično osnovano „Zavičajno društvo Plavljana i Gusinjana u BiH“ sa sjedištem

■ Piše: **Suad IBRAHIMAGIĆ**,
predsjednik Upravnog odbora
ZDPiG

u Sarajevu, gdje je i živjela velika većina zavičajaca.

Osnovni cilj Društva je bio, i ostao,

očuvanje i njegovanje tradicije i kulturnih vrijednosti Plava i Gusinja. Vjerovatno najstarije od svih društava i udruženja zavičajnog predznaka naše Društvo ove godine slavi veliki jubilej, punih 35 godine postojanja i kontinuiranog rada. Ne prestajući sa radom ni za vrijeme agresije, Zavičajno društvo tada još više intezivira svoj rad i dodaje mu i humanitarni karakter.

Prvi predsjednik društva bio je Bajram dr. Redžepagić, kojega je za vrijeme agresije zamijenio brigadir Abidin Deljanin, a zatim su redom birani, naizmjenično iz redova Plavljana i Gusinjana, rah. Rafet Toskić, rah. Halil Hadžimušović, Suad Ibrahimagić, Salih Šabović i ponovo Suad Ibrahimagić, koji je i aktuelni predsjednik Društva.

Svako rukovodstvo i saziv Društva, kao i svaka generacija zavičajaca je ostavila nešto svoje, autentično, zavisno od okolnosti u kojima su djelovali, pa ćemo izdvojiti samo nekoliko najupečatljivijih momenata.

Na početku je prioritet bio formiranje Društva, izrada potrebnih akata i zvanična registracija, organizacija zavičajnih večeri i sl. Nažalost, ubrzo je nastupila agresija i rat, pa se smjer djelovanja okrenuo ka prvenstveno humanitarnom radu i pomoći zavičajcima, ali se, i u tim i takvim okolnostima, našlo snage i prkosa da se organizuje čak i jedno zavičajno druženje u „Morića hanu“ na Bašćaršiji 1994.godine.

Tokom rata urađena je socijalna karta i svojevrsan popis zavičajaca, te se došlo do brojke od preko 3300 osoba koliko ih je bilo na cijeloj teritoriji BiH, a koji su vodili porijeklo iz Gusinja i Plava.

Nakon završetka rata 1999.godine Društvo izdaje jedinstvenu Monografiju „Poginuli i nestali Plavljani i Gusinjsani 1992-1995“.

One, kojima to možda nije poznato,

podsjetit ćemo da su ljudi porijeklom iz našega zavičaja (Plav i Gusinje) dali veliki i konkretan doprinos za vrijeme odbrane od agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu 1992-1995.

I ako je velika većina zavičajaca mogla, i imala mogućnosti, da napusti BiH i pređe u neke susjedne zemlje ili druge evropske države, ogroman broj naših zavičajaca je ostao u Bosni i Hercegovini i priključio se odbrani domovine, što kao aktivni borci Armije Republike BiH, što kao pripadnici policijskih snaga, teritorijalne odbrane ili drugih oblika organizovanja otpora agresiji. Među njima su nosioci najvećih ratnih priznanja: zlatni ljiljan, zlatna i srebrna policijska značka

i dr. U tom periodu 1992-1995 izgubilo je svoje živote 82 (osamdeset dvoje) naših zavičajaca, rahmet im duši.

Sredstva od prodaje Monografije koristila su za stipendiranje djece šehida i poginulih boraca porijeklom iz zavičaja.

Naravno, u mirnodobsko doba (2005-2009) novi su izazovi i aktivnosti Društva se odvijaju u skladu sa tim. Još jedan veliki poduhvat Društva ogleda se kroz tv emisiju „Folk show“ Federalne televizije BiH (2007.), kojom se na jedan autentičan i

originalan način predstavilo Društvo, ali i cjelokupan naš zavičaj kroz pjesmu, igru, kulturno stvaralaštvo, umjetnost i dr.

Naredni saziv (2009-2013) je aktivnostima Društva dao novu dimenziju i započeo velike i male projekte koji do tada nisu rađeni. Nakon 100 godina, uz saglasnost IZ BiH organizovana je i klanjana kolektivna dženaza u odustvu žrtvama genocida u Plavu i Gusinju 1912-13 godine i to u tri najveće sarajevske džamije: Begova, Istiklal i Kralj Fahd kojima je prisustvovalo preko osam hiljada osoba (petak 1. mart 2013.godine).

Izrađen je, a zatim i promoviran, naučno-istraživački projekat „Zločini protiv čovječnosti i međunarodnog prava nad muslimanima (Bošnjacima i Albancima) u plavsko-gusinjskoj oblasti 1912-13 godine“ uz prisustvo preko šest stotina zavičajaca iz BiH, Plava i Gusinja, Evrope i Amerike, kao i prijatelja našeg zavičaja.

Pokrenut je zavičajni list „Vatan“. Počelo se sa organizovanjem porodičnog druženja na Igmanu. Snimljen je dokumentarni film „Legenda o Zami-smrt za život“ o našem heroju Zami Dučiću, a Društvo je posredovalo oko snimanja dokumentarnog filma „Bošnjaci-genocid u kontinuitetu“ čiji su sponzori naši zavičajci koji žive u Americi.

Započeto je naučno istraživanje po naprijed navedenom projektu. Pokrenuta je inicijativa o stvaranju „krovnog društva“ sačinjenog od svih društava i udruženja sa plavsko-gusinjskim zavičajnim predznakom.

Do stagnacije u radu Društva dolazi nakon izbora koji su uslijedili nakon toga (2013-2022), ali se i situacija u svijetu drastično mijenja prouzročena pandemijom virusa corona. U tom periodu dolazi do inteziviranja i institucijaliziranja saradnje našeg Društva sa „Udruženjem građana porijeklom iz Sandžaka“ te pokušaj da se sarađuje na zajedničkim projektima. Jedino što je u tom osmogodišnjem periodu imalo svoj kontinuitet je naučno istraživanje na čelu sa akademikom Smailom Čekićem.

Najnovijim izborima, održanim 2022. godine, daje se novi zamah radu Društva i svim ranije započetim aktivnostima, ali se i iniciraju i pokreću nove aktivnosti i projekti: U toku je izrada Monografije Zavičajnog društva; Porodično druženje na Igmanu ove godine se organizuje po jubilarini 10. put; Priprema se izlazak novih brojeva zavičajnog lista „Vatan“; Organizuje se zajednički odlazak na dženazu u Potočare-Srebrenica; Pokrenuta je procedura i sačinjena Inicijativa za dobijanje ulice na općini Ilidža;

Pokrenut je projekat stipendiranja studenata iz zavičaja; Intezivira se saradnja sa općinama Plav i Gusinje, ali i sa Uredom za dijasporu-iseljenike Crne Gore, a zatim sa Ministarstvom dijaspor Crne Gore i općinom Ilidža; Nastavlja se

kontinuitet saradnje sa ambasadam Crne Gore u BiH; Prva i druga faza naučnog istraživanja se privodi kraju i u planu je izdavanje i promocija prvog toma od 5 knjige, obima oko 4500 stranica; Urađena je pjesma o heroju Zami Dučiću, čiji je spot premijerno emitovan na 30-to godišnjicu njegove pogibije, u septembru 2024. godine; Prigodno se obilježavaju značajni datumi iz naše istorije, ali i iz istorije BiH; Priprema se organizacija Zavičajne večeri i još mnogo

drugih događaja; Pokrenuta je (2025.) Manifestacija „Dani Plava i Gusinja u Sarajevu“; Održane mnoge izložbe, pjesničke i književne večeri, promocija časopisa „Komuna“ i još mnogo toga.

Ono što smo namjerno ostavili za kraj su čuvene „Zavičajne večeri“ po

kojima je i naše Društvo možda i najprepoznatljivije. Ko god je bio prisutan na njima sam se osvjedočio o izuzetnoj pozitivnoj enegiji i odličnom raspoloženju, sa gostima iz zavičaja, KUD-ovima i drugim učesnicima, ali i sa raspoložnim domaćinima. To su večeri na kojima uvijek se tražilo mjesto više i ostajalo do kasno u noć u izvrsnom raspoloženju i evidentnom zajedništvu. Pored toga povremeno se organizuju sportski i kulturni događaji (likovne izložbe; promocije knjiga; dokumentarnih filmova; predstave gostujućih ansambala

i dr.), što dodatno učvršćuje veze među nama i pomaže nam da se znamo i upoznajemo.

Saradnja sa svi našim zavičajnim društvima širom svijeta je na zavidnom nivou, naravno da može i mnogo bolje, ali održava se komunikacija i sarađuje se u mogućim granicama, što je veoma bitno.

Posebno je dobra saradnja sa našim zavičajcima iz Amerike, sa svim udruženjima i pojedincima, a posebno treba istaći kvalitet i kontinuitet saradnje sa IZ Plav Gusinje New York, koji su nam velika i značajna podrška u svim većim projektima, a posebno na naučnom istraživanju.

Zavičaj kao naša matica ima svoje posebno mjesto i znamo da se njemu ne možemo nikada adekvatno odužiti ali pokušavamo, kad treba i koliko možemo da se odazovemo kad je najbitnije (popisi, izbori i sl.).

Mnoge akcije, pomoći i druge aktivnosti koje se tamo organizuju naši zavičajci kontinuirano prate i učestvuju u mjeri koju mogu podnijeti i na način koji im je naprikladniji.

Nažalost, i dan-danas jedna od najjačih spona sa zavičajem su dženaze, na koje se obavezno ide, koje su i dalje velike i dostojanstvene, mnoge za daleko pamćenje.

Prisutni su naši zavičajci skoro na svim dešavanjima u zavičaju, bilo kao predstavnici Društva ili kao pojedinci (Dan dijaspor; Dani borovnice; Gusinjsko ljeto; 13. juli; 2. avgust; razni planinarski pohodi i sl.).

Zajedništvo nam je imperativ kako u BiH, tako i svuda, jer smo stanovišta da nas je ipak jako malo, i da nam je luksuz da se mimoilazimo među sobom. Pokušavamo da izgradimo dobre odnose sa svima i naša vrata za saradnju su širom otvorena.

Jedan od glavnih ciljeva za budućnost nam je podmladjivanje organa Društva i inteziviranje rada sa mladim generacijama, pa smo i u tom smislu radujemo svakom konkretnom prijedlogu i ideji, kako bi što bolje unaprijedili svoj rad i iskazano zajedništvo podigli na što veći nivo.

Sarajevo, 03. mart 2026. godine

Udruženje "ZAVIČAJNO DRUŠTVO PLAVLJANA I GUSINJANA" Sarajevo

ČESTITKA POVODOM 35 GODINA POSTOJANJA I RADA

Dragi naši zavičajci,

u Sarajevu, Bosni i Hercegovini, Plavu i Gusinju, Gusinju i Plavu, Americi, Evropi i širom svijeta, gdje god nas ima, pripala mi je izuzetna čast i neizmjereno zadovoljstvo da nam svima zajedno čestitam vrijedan i hvale dostojan jubilej:

35 godina postojanja i rada Zavičajnog društva Plavljana i Gusinjana u Bosni i Hercegovini.

Hvala svima, od prve generacije entuzijasta i aktivista koji su 3. marta 1991. godine osnovali Zavičajno društvo u Sarajevu, pa do današnjih dana, koji ste svoje znanje, vrijeme, autoritet, sredstva, energiju, rad i trud nesebično ulagali i ulažete, omogućivši da Zavičajno društvo živi, traje i opstaje do danas.

Sa dubokim poštovanjem sjećamo se i onih članova i zavičajaca koji danas nisu među nama, a čiji su doprinos, rad i dobročinstvo trajno utkani u temelje Društva. Njihova djela ostaju kao obaveza i putokaz svima nama koji nastavljamo ovu misiju.

Posebnu zahvalnost upućujemo svima koji su u ovom 35-to godišnjem periodu obnašali bilo koju funkciju u Društvu i koji su svojim odgovornim, predanim i časnim, ličnim i institucionalnim radom dali nemjerljiv doprinos da danas budemo tu gdje jesmo.

Hvala i svim generacijama volontera koji su svojim nesebičnim angažmanom doprinijeli da se pozitivna priča o našem zavičaju i našem Zavičajnom društvu širi na sve strane svijeta.

Iskrena zahvalnost pripada i svim donatorima, pojedincima i institucijama, koji su kroz godine, svojim razumijevanjem, povjerenjem i materijalnom podrškom, dali poseban doprinos stabilnosti Društva i obezbijedili uslove da se realizuju brojne planirane i neplanirane aktivnosti, događaji i manifestacije.

Hvala svima koji su nas medijski i tehnički pratili svih ovih godina i nesebično pomagali da se vijesti o nama, i za nas, kvalitetno i pouzdano prenose, kako printanim, tako elektronskim i drugim medijima.

Na kraju, hvala svim simpatizerima, prijateljima i dobronamjernim ljudima koji nisu iz našeg zavičaja, ali su nas prepoznali kao svoje, podržavali nas i širili lijepe riječi i utiske o nama.

Ovaj jubilej nije samo broj, niti prosti protok vremena. On je svjedočanstvo trajanja, upornosti i vjere da se zajedništvom može sačuvati ono najvrijednije: ime, porijeklo, sjećanje i veza sa zavičajem. Trideset i pet godina rada Zavičajnog društva Plavljana i Gusinjana jesu trideset i pet godina borbe protiv zaborava, otuđenja i prekida veza među našim ljudima.

Zavičajno društvo je tokom svih ovih godina bilo i ostalo više od udruženja, bilo je i jeste kuća susreta, most između generacija, glas razuma i humanosti u teškim vremenima, zbijanja redova kad je bilo najteže, ali i mjesto radosti i ponosa u trenucima kada smo slavili uspjehe pojedinaca i zajednice.

Kroz kulturne, humanitarne, obrazovne i društvene aktivnosti, Društvo je trajno svjedočilo pripadnost Plavu i Gusinju, ali i iskreno poštovanje i ljubav prema Sarajevu i Bosni i Hercegovini kao drugom zavičaju.

Posebna vrijednost našeg Društva ogleda se u prenošenju zavičajnog duha na mlađe generacije, u učenju djece i mladih ko su, odakle dolaze i zašto je važno čuvati korijene, ali i graditi otvoren, savremen i odgovoran odnos prema društvu u kojem živimo. Upravo u toj vezi prošlosti, sadašnjosti i budućnosti leži snaga Zavičajnog društva.

Neka ovaj jubilej ne bude samo povod za ponos i zahvalnost, već i snažan podsticaj za novo zajedništvo, nove ideje i još snažniji rad u godinama koje dolaze.

Uvjereni smo da će Zavičajno društvo Plavljana i Gusinjana, oslonjeno na svoje vrijednosti, iskustvo i ljude, nastaviti da bude čvrsta tačka okupljanja i oslonac svima koji svoj zavičaj nose u srcu.

Trideset i pet godina našeg zajedničkog hoda potvrđuju da Zavičajno društvo Plavljana i Gusinjana nije nastalo slučajno, niti je opstalo samo zbog forme. Ono traje jer ima dušu, jer okuplja ljude čistih namjera i jer čuva ono što se ne može kupiti: pripadnost, povjerenje i međusobno poštovanje.

Zato neka ovaj jubilej bude i poruka svima nama, ma gdje bili: da se zavičaj čuva djelima, da se zajedništvo gradi prisustvom i da se identitet ne nasljeđuje samo rođenjem, nego odgovornošću prema onima koji dolaze poslije nas.

Neka nam je svima srećan i hairli ovaj veliki jubilej: 35 godina zajedništva, trajanja i ponosa!

Sarajevo, 3.mart 2026. godine

Suad Ibrahimagić,
predsjednik UO ZDPiG Sarajevo

HRONOLOGIJA VREMENA – ODGOVOR PRAVI (10)

Ovo je izvod iz budućeg pisanog pogleda hronologije života mog Priboja, iz moje perspektive, kao sjećanje na djetinjstvo, školu, život Priboja i njegovih dobrih ljudi.

Kada treba nešto napisati o ljudima, ličnostima koje su oblikovale jednu malu sredinu, važno je napomenuti da se njihov doprinos ne mjeri po titulama, već tragom koji su ostavili u kolektivnom pamćenju. Takvi u Priboju su posjedovali **moralnu čvrstinu i dobrotu**. To se isticalo u teškim vremenima, kada je njihov glas bio glas razuma. Njihova spremnost na odricanje i pomoć drugima stvarala je „velikana“ zajednice. Takva ličnost je bila neodvojiva od svog karaktera. Lični mir i integritet spojen je sa javnim radom i razumijevanjem specifičnog mentaliteta sredine – osjećajem suživota, komšiluka i solidarnosti („ne poželi drugom što ne želiš sebi“).

Vjerujem da nije bilo takvih ljudi, Priboj ne bi imao takvu dušu dobrote. Zbog toga su te ličnosti bile istinski velike ličnosti.

Kada govorimo o nasljednicima koji su ostavljali tragove dobrote poslije utemeljitelja „modernog“ Priboja iz 18. vijeka (Vakuf Hasan-age Pribojca), moramo priznati da ih ima mnogo, i znanih i neznanih ili manje poznatih. U prethodnim pisanjima bilo je riječi o nosiocima doprinosa i dostojanstva porodica Priboja. Ovdje ćemo napisati nešto iz sasvim drugog ugla, nepoznato o poznatim. Ili, jednostavno rečeno, da li smo svjesni kakvi su naši sugrađani bili u svojoj veličini, koju nisu iz skromnosti naglašavali. Bili su tihi i radioni, dostojanstvo i skromnost bili su stil života.

Naša ulema Priboja, naši imami su potka i uzdanica razvoja i njegovanja

■ Piše: **Muaz HASANAGIĆ**

tradicije koju je Hasan-aga ostavio u nasljeđe Priboju. Tragovi onoga što su naši imami ostavili u nasljeđe istoriji i građanima Priboja su ogromni i poznati po odgoju generacija Pribojaca, toleranciji i suživotu koji su gradili i živjeli sa svojim komšijama pravoslavicima i drugim i drugačijim koji su nastanjivali prostore Priboja.

S ponosom danas govorim i pronosim istinu o zaslugama i dobročinstvu imama Osmana Koldžića, Ibrahima Kadića, hafiza Zaima Hadžifejzovića, Nurifa Herića, Asima Cvike, Enesa Svrake, zatim poslije puno godina, rođenih Pribojaca, generacije imama: dr. Harun efendije Eminagića, Jasmina ef. Eminića, Edina ef. Hamzića, Omera ef. Hodžića, Samir ef. Gibanice... i svih njihovih saradnika po džematima, i drugih imama i džematlija Medžlisa Islamske zajednice Sandžaka u Priboju. Plejada efendija-imama-hodža koji su bili u službi muslimana/Bošnjaka Priboja i njegovih sela zaslužuje stručnu elaboraciju koju budućnost mora dati kroz

istorijske istine. Nezaobilazan je hadži Kasim efendija Hadžić, Salih efendija Strojil (prvi iz pribojskog kraja koji je završio medresu u Stambolu), zatim Ibro i Hajro efendija Strojil, Halil efendija Slatina, Malaga efendija Alagić, hodža Bunjo, mula Meho Turkušić i drugi.

O vjerskim prvacima Priboja nije teško pisati, o skladnosti u gradu Priboju između muslimana i pravoslavaca. Znam iz priča starijih da je skladnost bila vodilja uleme u Priboju sa pravoslavnim vjerskim velikodostojnicima. Ili, bolje rečeno, nije bilo potresa koji bi prekinuli te odnose. Ja se rado sjećam i pamtim hodžu hafiza Zaima Hadžifejzovića i popa Vasu. Puno puta su bili u kućama Hasanagića i bili rado dočekani.

Mula Osman ef. Koldžić, Čitluk, Priboj nL
Rođen oko 1890. godine u Čitluku, Priboj na Limu.

Allahu pripada zahvalnost, a život provedemo da naš Gospodar bude zadovoljan nama.

Prvo sjećanje na imama, hodžu, svakog insana stavlja u iskušenje pamćenja. Upamtiti **Mula Osman efendiju Koldžića** za svakog Pribojca je neupitno, bez obzira na njegovo porijeklo, svjetonazor, vjeru. Zalog vremena koje je proveo u svom Priboju na Limu, svom Čitluku, obavezuje da se zapamti, zapiše na ovom dunjaluku. Na Ahiretu je, inšallah obezbijedio Allahovu milost.

Rođen u vrijeme kada je osmanska vlast dobrano oslabila, poražena od zapadnih i istočnih politika sa željom konačnog gašenja najvećeg, najmoćnijeg carstva koje dunjaluk pamti. U vremenima previranja, stalnih egzodusa muslimana iz različitih krajeva Balkana, i porodica **Mula Osmana** je, kao mnoge muslimanske / bošnjačke porodice Sandžaka, uspjela sačuvati svoj temelj i nastaviti obnavljati svoj topak i društvo. Osman kao mlad odlazi u Tursku, gdje školovanje formira jednu ljudsku, intelektualnu gromadu. Završava škole i Medresu u Solunu, Bitoli, Stambolu. To je vrijeme kada je osmanska vlast na koljenima. Kroz školovanje upoznaje mladoturke i pridružuje se pokretu mladoturaka. Učesnik je ratova koje Turska vodi od 1912. do 1918. godine. Dobija oficirski čin i u to vrijeme upoznaje i Kemal-pašu, koji je po činu bio niži od Osmana. U vrijeme kada na ratištima ima puno muslimanskih dobrovoljaca, đurumlja, iz Sandžaka i Bosne i Hercegovine, koji su na daleka ratišta došli da se bore za opstanak Osmanskog Carstva i „za din i iman“, Osman je mnoge sretao i sa njima proživljavao pakao rata.

Nada u mogućnost opstanka Osmanskog Carstva, koja je bila podgrijana propagandom, odvela je đurumlje do daleke Galicije, poprišta borbi Centralnih sila i Rusije, i do dalekih ratišta na prostorima Osmanskog Carstva, čuvena Bitka na Čanakkale. Nakon Prvog svjetskog rata, u turbulentnim vremenima, 1922. godine na vlast dolazi grupa mladoturaka koju predvodi Kemal-paša Ataturk. Nakon završetka revolucije i ustanovljenja Republike Turske, **Osmanu** biva ponuđen visok položaj u novoj državi. Međutim, njegova čvrsta odluka da se vrati u domovinu ubrzana je odlukom o ukidanju Kalifata 1924.

godine. Na putu za Priboj prolazi kroz mjesta u kojima je provodio mladost pri školovanju: Bitolu, Đevđeliju, Strugu. U Makedoniji biva uhapšen, gdje provodi nekoliko mjeseci. Uspijeva biti oslobođen i dolazi do svog Priboja. Tu odmah počinje službu imama i učitelja u mektebu. U Priboju, u vremenima pred Drugi svjetski rat, svojom harizmom intelektualca sa integritetom gradi uslove za suživot sa komšijama. Drugi svjetski rat i zločini nad muslimanima njegovog kraja i Sandžaka nisu poljuljali njegovu opredijeljenost ka zaštiti muslimana i razumijevanju novih politika. Učestvuje u obezbjeđenju uslova za funkcionisanje samoodbrambenih snaga muslimana koje predvodi Čamil Hasanagić, a istovremeno podupire formiranje **ZAVNOS-a** u Pljevljima 20. novembra 1943. godine, čiji je član bio. Nakon Drugog svjetskog rata, pored službe imama u Priboju i Čitluku, obavljao je visoke funkcije u Starješinstvu Islamske zajednice Jugoslavije za područje Srbije sa sjedištem u Prištini, kojoj je organizaciono Priboj pripadao. Svojim autoritetom je izdejstvovao izgradnju novih džamija u Čitluku i Zabrnjici. Ni nakon penzionisanja njegov angažman i doprinos nisu ništa manji nego prvih dana imamske službe.

Mula Osman efendija Koldžić postaje uzor svim imamima koji dolaziše u Priboj i u svakoj prilici pružao pomoć na izgradnji vjerskog obrazovanja.

Na bolji dunjaluk, Ahiret, kod svog Poslanika preselio je 1986. godine. Priboj je ostao bez jednog od svojih vjerskih uzora i građana.

„I ne recite za one koji su na Allahovu putu 'Mrtvi su!' Ne, oni su živi, ali vi to ne znate!“

(Kur'an, El-Bekare, 154)

Generacije koje pišu

Pjesnici „iz drugog plana“ često su tiha snaga književnosti. Dok su velikani pod reflektorima, ovi autori pišu iz sjene, neopterećeni slavom, što im često daje slobodu da budu brutalno iskreni. Možemo ih opisati kao podzemne vode – nisu vidljivi na površini, ali natapaju tlo iz

kojeg kultura raste. Njihova neprimjetnost nije nedostatak talenta, već često svjestan izbor ili sudbina onih koji odbijaju podilaziti masovnom ukusu.

Njihova ključna misao je - *da snaga poruke ne zavisi od onoga ko je izgovara*. Oni pišu iz srca, bez filtera „veličine“, izraz im je neizbrušen, ali nosi snažnu poruku, emociju. Lakše pišu o tabu temama jer ne moraju štiti renome kojeg nemaju. Zbog toga njihova imena možda mnogi ne znaju, ali njihovi stihovi često postaju citati koje ljudi dijele jer se u njima prepoznaju.

Moj Priboj je uvijek imao ljude od pera, koji riječju poručuju orijentire pismenosti, obrazovanja, osjećaje koje u pisanim riječima ostavljaju kao svjedokom.

Mi koji ih slijedimo vremenom se u jednom vremenu vraćamo. I čitamo ih. Uživamo u pauzama koraka života pokušavajući vratiti izgubljene stvarnosti.

Savremeni Priboj u 20. vijeku ustanoviše dobri ljudi pisane riječi kroz Limske večeri poezije. Svake godine se na ovoj manifestaciji smjenjuju novi stihovi, priče, koje podsjećaju da pored zvukova čekića, presa, mirisa svježeg hljeba, zvona i ezana, pribojskom čaršijom Lim nosi uz lagani povjetarac i mirise poezije. Lijepo je znati da tu simfoniju poezije prvi javno proširiše **Faruk Dizdarević, Rasim Čelahmetović, Mirko Ikonić...**

Ja hoću da kažem da u toj simfoniji koju Lim nosi ima i **Ruždije Krupe, Ferza Čelovića** i moga generacijskog Pribojca **Ismeta Čivgina**.

Poezija, pjesništvo je oduvijek živjelo u prirodnom okruženju mog, našeg Priboja. Sevdalinka, kao tradicionalna narodna pjesma, uvijek je ukrašavala zvuke talasa Lima. Te tihe, osjetljive niti muzike obilježio je i svojim stihovima i pisanom riječju **Ruždija Krupa**.

Ruždija Krupa, rođen u Pljevljima (Taslidža) 1938. godine. Ali sudbina je obezbijedila njegovo životno stvaralaštvo sa potpisom *iz Priboja*.

U mladosti počinje da piše poeziju. Profesor književnosti u školama Priboja, tekstopisac mnogih narodnih pjesama. Radio je na ozbiljnom formiranju sistema kulture u Priboju, rukovodio Kulturno-prosvjetnom zajednicom. Zajedno sa **Farukom Dizdarevićem** i **Rasimom**

Ćel Ahmetovićem osnivač je književne manifestacije „Limske večeri poezije“. Ruždiju pamtim kao insana poezije.

Kada je legenda Priboja **Zehbo Pekušić**, pjevač izvornih sandžačkih sevdalinki, otpjevao „*Lim se Drini javlja izdaleka*“, nisam ni znao da su to stihovi koje Ruždija napisao. Tek kasnije, mnogo kasnije, bio bih svjestan doprinosa koji Ruždija Krupa daje svom Priboju. Da, svom Priboju, iako ga mnogi posvajaju da je njihov. Ruždija Krupa je Pribojac, pribojčina, kojeg džada naše čaršije, Kolonije, nikada neće nikome dati.

Dunjalučke melodije u stihovima osebnosti i jednostavnosti i danas mnogi sviraju i pjevaju: „*Svi pljevaljski tamburaši*“, „*Ko se jednom napije vode sa Bašćaršije*“, „*Ja mlad pijem noći, noći piju mene*“, „*Prođe ljeto trideseto*“, „*Mali mrav*“... I mnoge, mnoge druge putuju nebeskim svodom kao lična karta Priboja na Limu.

MAJKA ZA RAZBOJEM

*Za razbojem majka čuti
i tka čilim nedotkani.*

...
*Žar po njenom tkanju pao,
pa joj čilim na razboju
za san kraći osvitao.*

Da, to je naš Pribojac, *Ruždija Krupa*.

Ferzo Ćelović, rođen u Priboju 1943. godine, u Šećeragića mehani na Mostini, u zbjegu, u teškim vremenima ratnog vihora Drugog svjetskog rata. Poeziju je počeo pisati od učeničkih dana. Svoje stihove objavljuje u mnogim lokalnim novinama. Trostruki je finalista nominacije za nagrade književne manifestacije „Limske večeri poezije“. Njegova poezija je zastupljena u više zbornika.

Nisam ga mnogo poznavao, ali meni je dovoljno da je jedan od onih koji su obilježili podneblje Priboja, Sandžaka i perivoje Čitluka povrh Lima.

CVJET ŽIVOTA

Zori Ć.
Odnese sve i bol i smijeh – sve u nepovrat
I san i cvijeće iz sna koje ništa ne znači
Donese jutru riječi – oštiju od sablje
Dublju od vremena i svjetliju od svanuća

...
*Donese nevinost riječi – koju još niko
dodirnu nije*
*Pa da je zajedno ugradimo u novu pjesmu
života*

Ismet Čivgin Ića, rođen u Priboju 1949. godine. Odrastanja naša u Priboju gube se u prebiraanju vremena školske graje starog dvorišta škole „Branko Radičević“, ribolovačkih zgoda pored

Lima uz hladovinu vrba. Možda su tu i hitri, ali kratki koraci Iće, kada sa glavne džade čaršije sokakom prođe pored Tarikovih avlijskih vrata, i Polimaca i Hasanagića, bacajući pogled prema pijaci

čim zamakne iza kućice Naska Kurtalića. Kada zamakne Ića iza kuće Mehinagića, siguran je da Osmo Međuselac nije u svojim rukama imao fotoaparat da ovjekovječi ulazak u njegovu avliju, tu odmah kod kuće Korijenića uz budnu bašču Hrustema Hasanagića.

Vrijeme je svjedok. Prohujalo je. Džuma, Hasan-begova džamija. Prije ezana sjedim na sedždi. Pogledom uhvatim na lijevoj strani *Ismeta*, mog dragog *Iću*, uz njegov širok osmijeh. Poslije završenog namaza slijedi topli, dugi zagrljaj, kao da svo vrijeme želimo nadoknaditi. Svojim melodičnim stihovima i pisanom riječju on šalje svoju ostru blagost povjetarcem niz limske talase. Ića se potrudio da ovjekovječi svoju prisutnost u čaršiji svog Priboja.

LJUBAV KOJA SE ČUJE

*Jedan jarac, mili moji,
mangupčić je pravi bio;
čim mu brada izdikalala,
u kozu se zaljubio*

...
*Poljupci se rasipali
al' ne usnom, nego rogom.*
*Zamislite milovanja:
malo glavom, malo nogom.*

Ljubav prema rodnom kraju nema granica i najljepše se iskazuje kroz spoj zahvalnosti i promocije njegove suštine: uspomena na djetinjstvo, bezbrižnost i suživot sa drugim i drugačijim. To su gnijezda dobrote i amaneta predaka – korijen koji mene drži da pružim sebe koliko mogu. Priboj, moja čaršija koja me naučila čovjekoljublju, dugu prema precima i ljubavi prema rodnoj grudi. Put tkan mirom i razumijevanjem, sokaci koji su moj putokaz, a duh Vakufname Hasan-age Pribojca moja zakletva.

Priboj na Limu

POSVETA

Mojoj varoši: kolijevci dobrote i vječnom dugu prema rodnom pragu.

Pitate: „Šta je za mene Priboj?“

Reći ću, jer kasnije, kada budem pisao o Banjoj Luci, Sarajevu, Goraždu, Rogatici, Varoši, Prijepolju, Prijedoru, Bosni, Sandžaku, Karaman Šehiru (Turska)... , vidjećete da to pitanje vrijedi i za njih.

Priboj je za mene prvi korak, dragulj koji je rasuo svoj sjaj i razvio moju ljubav, moju putnu knjigu, moju hamajliju. Priboj je moj pogled, ispružene ruke.

Priboj je moja rijeka, izvor radosti, žeđi. Priboj je moj Lim i povratak u život. Moj Lim ima i „Drugu obalu“, svoju pisanu svjedodžbu. Priboj je pijesak-kum na Mehani u hladu topola. Priboj je Goduša, Bjeliš, Poljica, Podine, Miškovac i Rabrenovac, Osovnik, Mostina i Pobrežje, Jarmovac, Banja i Ljeskovac. Priboj je moje odmorište Luka, čiji orah čuvaše hlad za moje boravište u bešici. Priboj je moj bio, žitno polje ispod Čitluka gdje danas Kolonija svjedoči kako zemlja daje plodnost. Priboj je moj Čitluk koji me nije smarao kad sam uz njega žurio Mula Osmanu. Priboj ima bedem planinu Bić i zidine starog grada koji svjedoče o njegovom rastu. Priboj ima svog „kamenog spavača“ (*Crni gabar*, rijetka vrsta kamena koja je po kvalitetu dolazila odmah iza jablaničkog granita, a nalazio se na Mostini/Luka). Mnoge građevine i danas svjedoče o postojanosti tog sna.

Priboj nije imao parkove, trotoare,

raskošne kafane sa muzikom. Moj Priboj je imao mahale, kapidžike. Priboj je moj pogled na nekadašnju „Kahvu kod Salke“, slastičarnicu kod Ibrahimbege, na Suljinu obučarsku radnju „Dodi i t'rijedu“, na Nedžibovu mesaru uz koju se naslanjala „konkurentska“ Nestorova mesara, na kovačnice Bojića i Mojičevića, na Gudurinu užaru i sedlaru, na Andžićevu „Bojandinicu za vunu“. Priboj je Mušanbegov sokak i mjesto kućovanja našeg doktora Stankovića, Šargan mjesto stolovanja braće Delalića, Potok Bajrovića, Lagumdžića i Četkovića, Panja Glava pribojke Umije, Zelenac Kostića i Andžića, Porojna Smailbegovića i Stevovića, Podine Gogalića. Priboj moj nosi ponos hrabrih Čolakovića čiji je Nazif višestruki nosilac najvećeg odlikovanja ondašnje Kraljevine Jugoslavije - Karađorđeve zvijezde.

Priboj moj je štreka kao crvena linija za djecu na putu za Lim.

Priboj je Sarajevska voda ispod bedema Bića, koja osvježava moj Osovnik. Osovnik je svjedok-čuvar ljubavi i čežnji, o prvim ljubavima, simpatijama, i danas borovi i smreke svjedoče nadvijajući se nad vrbama koje daju harmoniju talasima Lima.

To je moj Priboj.

Priboj je i čiro, koji svojim piskom iz Mramorja najavljuje dolazak musafira, putnika za Crnu Goru. Čiro je bio trening, objekat kako se može uskakati i iskakati kada je u kretanju. Čirini teretnjaci bili su izvor za željeno olovo bez koga ribolovci nisu mogli loviti mrenu na „čeku“, i pronalazak skrivenog karabita za majske parade. Priboj je bio čežnja za sljedećim danom.

Priboj je proljeće sa mutnim Limom. Prvo kupanje i prve cigare. Priboj su moj Salih-Čata, Ismet-Vukan, Behko, moj Nijaz. Priboj je moja Hasna, Elvira, Čiba, Rasema, Lila. Priboj je Kruno (Malić), koji je mnoge u Priboju naučio da plivaju u Limu, da se ne boje vira i tihe. Priboj je Ređep, Zajko, Liko, Ramiz-Čelo, prvi susreti sa zakonom. Priboj je Lina u bioskopu, i Lina na Limu sa punim granama vrbe škobalja i plotice. I Lina, koji je bio rekorder u „guljenju“ ovce ili janjeta i strogi čuvar kino-projekcija. Meni je Priboj prvi štap za ribolov i

početak ljubavi prema Limu i Uvcu, rijekama koje su pune pliski, škobalja, klena, plotice, mrene, lipljana, mladice. Obale Lima i danas imaju utisnute stope ribolovačkih virtuoza: Line, Sulejmana Čivgina, Mute Kurtovića, doktora Stankovića, Dauta, Nečka i Čazima, Ace Kostića, Hamka Džidića. Legende su nastavili Ferid, a zatim Atko Hasanagić, Željko Lapčević, Sanel Kukić, Brane Raković, Filip Pavlović... Priboj je i Smajo, koga željno iščekujemo da donese rolu filma „*U tri i deset za Jumu*“.

Priboj je ljeto i njegove tople kiše. Moj Priboj je kupanje u Limu. Surdučki bukovi, Goduški bučići, tiha Mehane, ploča sedma do prve, sve do visećeg mosta kod Ribarskog doma. Priboj je imao i tunel ispod štreke kako bi Potočani sišli do Lima. Priboj su trešnje iz Miliješa.

Priboj je jesen i žute ruke od oraha i traženje crijepa i cigle za „pranje“ ruku. Priboj je vrijeme škola, žamora i graje, starih knjiga i sveski koje još nisu potrošene.

Priboj je ulaz od Jarmovca i Banje sa kontrolnim „tornjem“ na „drugoj obali“, u Kalafatima. Priboj je izlaz od Rabrenovca do vječiće granice Mramorja. Mramorje je baza Hasanagića koji su imali svoju plažu i svoj Lim. Vrijeme koje je sigurno teško ponoviti. Dvije plaže, ženska i muška. Vrijeme demonstracije modnih trendova kostima i kupaćih gaćica. Da, to je bilo u mom Priboju, mom Mramorju.

Priboj je meni džamija Hasan-age Pribojca, rodonačelnika moje familije, koji ostavi svoje vakufe narodu da se služe i dobra stvaraju, moj mekteb i skrušenost pred hafizom Zaimom, prvog značenja;

„*Ikre' bismi Rabbike-l-lezi halek*“ („Čitaj, u ime Gospodara tvoga koji stvara“).

Priboj je meni spirala uspona na minaret džamije koji mi pruži pogled za sutra, svu ljepotu koja je pred dunjalukom, život.

Priboj je meni sevdah dana i noći koji samo ovdje damarom udara. Možda je to pjesma koju je pjevao i uživao Čamil, branilac Priboja sa svojim saborcima od četničkih falangi. Lim teče od postanka svijeta, ali njegovi talasi pod Pribojem čuvaju stihove:

*U Priboju pokraj bistra Lima
šetala se lijepa Fatima;
šetajući đule mirisala,
od mirisa kraj Lima zaspala.
Lijepo je Hasanagić-polje,
još je ljepša duzel Fata mlada:
krzli fesić, a bezaz košulja,
fermen mavi, dimije kahvaji,
na nogama sedefli nanule,
po nanulam' dimije panule.
Gondže Fatu sa đulama budi:
„Ustaj, Fato, karat će te majka,
sanesi joj kahvu sa čardaka.“*

Priboj je meni zapis koji ostaviše „Orfej među mašinama“, „Taliya u Priboju“, „Hasan-aga i njegova Vakufnama“, „Alkatmeri u bašči sudbine“, „Druga obala“, „Da Pravda ne utihne“, „Preprane vatre“, „Zimzelene tuge“, „Osojnice“, „Čudovo“... Pjesme „Majka za razbojem“ i „Ko se jednom napije vode sa Baščaršije“ nastale su pod svodom mog Priboja. Priboj je meni Faruk Dizdarević, koji učini da Lim plovi večerima poezije, Rasim Čel Ahmetović, Marko Ikonić, Ruždija Krupa, koji iskovaše riječi pismene za ostavštinu neprolaznu. Priboj je meni i Omer Talović i njegov Esko, sa harmonikom i glasom slavuja.

Priboj je meni Kolonija, koja postade stanište „novim“ Pribojcima iz butum Juge. Prvi trotoari koji niknuše Kolonijom, prvi drvoredi, asfaltirane džade, prvi parkovi. Priboj je meni gospodar drumova: „Saurer“, „FAP“, „Mercedes“. Priboj je meni „Poliester“, „Lim“, „Mlin“, „Inkop“, „Bratstvo-Jedinstvo“ – mjesta stvaralaca dobara i života čaršije, njenih insana. Priboj moj su i škole „Branko Radičević“, „Vuk Karadžić“, Tehnička i ŠUP, Gimnazija. Priboj je moja osnovna škola i učiteljica Nada, učitelj Tatomir sa štapom kao vaspitnom mjerom, nastavnik fiskulture Branko koji nas je sa „medicinkom“ učio košarci i prvim koracima rukometa, prva salta i preskoci „preko kozlića“. Priboj je moja zadimljena učionica od „kraljice“ i kamenog uglja, kašalj i ljutnja nastavnice srpskog jezika, Natalije. Priboj je i ljubav prema matematici i ljutom Babaniću, znanje svijeta kroz istoriju i gordi stav nastavnika Osifora.

Meni je Priboj bježanje sa časova i beskonačna fudbalska igrarija sa mojim Božom Pejovićem, Salkom Bakalićem, Zoranom Nešićem, Zajkom Zaimom, Četkom Obrenom, Mujom i Macanom, Gudumom, i uz zvuke harmonike Radivoja Marinkovića i Caneta Novakovića. I smijeh i graja Svjetlane Jasike, Nade Jugović, Jovanke Mandić. Priboj je meni ljetna praksa u FAP-ovoj alatnici, karosernici, varionici, bonovi za restoran i čuveni grah iz kazana. Priboj je „mjera pomoću štapa i kanapa“ vrlorog i gordog profesora Slobe Stojkovića, fajtera Jordanovića, ali i poete Marije Lukanović.

Priboj je kad dođe stipendija od FAP-a, kada Četko, Momo, Božo, Vasilije, Kemo i ja u Pionirskoj „razbijamo brigu“ igrajući golf, a zatim „tugujemo“ u kafani uz Hašima Kučuka Hokija i pjesmu „Pijem da je zaboravim“.

Moram, kad pitaš, da ti odgovorim na ono: „Šta te veže za Priboj?“

Vidim ga samo kada uzima abdest u podne, ikindiju, akšam. Za jaciju ja sam već u snu. Priboj je meni lepinja u kajmaku i „ubijenim“ jajetom zapečena u grotlu vatre od grabovine. Lepinja umočena u moču od janječeg pečenja. Priboj je i specijalitet pekare mog babe, „saksija“ (danas dagara) napunjena paprikom, lukom, paradajzom, momicama, bijelom i crnom džigericom i srcem, koja na laganoj vatri u čošku grotla pećnice pihtija. Slast „cvrčanja“ vreline, mirisa i ukusa sa vrućim hlebom. Elhamdulillah. Priboj je meni i slastičar Časko Murselj sa šampitom „iz snova“, bombonama i šipkom. Neko je volio i grčke baklave, a drugi krempite. Poslije je to bio burek i sirnica gdje naletiš na meso ili sir. Meni je Priboj i sladoled kod mog adža Ibrahimbege, koji za mene zavrne kuglu da se prelijeva preko korneta. Priboj moj je i Mile klaherdžija, čiji osvježavajući miris klahera od maline sa

Meni je Priboj pekare mog baba hadži Đulbega i kuća sa magazom punom brašna. Meni je Priboj bio praznik. I sjećanje kada vidim baba kako ustaje dok je još mrak i liježe kada je mrak pao.

jakom sedom „otvara“ pluća. Priboj moj je imao i svoje strugare drva za zimu, koji dodoše iz Struge, Štipa, Bitolja i Strumice. I ostadoše, i obogatiše naše duše svojom ljudskom toplinom koju donesoše od

Kajmakčalana sa mirisom Ohridskog i Dojranskog jezera.

Moj Priboj je štreka, pruga in a na njoj teretni vagoni puni zanimljivih sadržaja

koje smo nekad znali „ispitati“. Pisak „ćire“ znak je da kreće jutarnji, podnevni ili noćni putnički za Sarajevo, a neko za Užice ili Goražde. To je meni Priboj.

Priboj je za mene kad se niz Mušanbegov sokak, zimi kad je sve poledilo, spuštam od Kadrijine kuće do „crvene linije“ ka Limu-štreke, prolazeći preko dvije džade gdje sam bio „siguran“ da nema auta. Ponekad se pojavi konj sa tovarom drva grabovine idući cik-cak uz sokak. I promašim ga. A suze vrcaju, što od mraza, što od brzine. A tek kada se tadašnji „privrednici“ iz pekara, mesara, brijadžnica, obućarnica, limarija, kahve, na drvenim basamakama spuštaju niz Mušanbegov sokak po timovima! Pobjednik dobija ovacije, smijeh i dosjetke.

Meni je Priboj mezarluci u samoj čaršiji uz džamiju, koji su granica između moje kuće, džamije i Salihovog sokaka. Mezarluci su moj koridor do Saliha, Ismeta i Behka. „Mnogo“ je daleko ići okolo, nema se strpljenja. Svaki minut je gubitak onog vremena koje provodimo zajedno. A tek igra lopte nasred ulice, sa publikom na zidu mezarluka!

Mraz, sve poledilo. Vrijeme kada je bacanje soli na snijeg bilo zabranjeno. Nije bilo soli. A mi igramo na male goliće,

a na nogama „Batine“ kopačke – gumene čizme. Promrzle noge i ruke se „tope“ ispred fijakera iz kojeg mirisi prolaze, a obrazi ti rumeni od vatrenog mraza.

Priboj moj je zid uz mezarluke džamije, gdje mi sjedimo i pračkama tražimo „žrtve“ kad je pazarni dan. A dva puta godišnje bude i vašar kod crkve na Zelencu. Svjetina mora proći i čaršijom uz viku i galamu, već pomalo pod gasom, „pričešćeni“. Oni koji se moraju isprazniti uglavnom idu džadom pored štreke da se ne vide kada zadignu anteriju, preko koje je izražen jelek i tkanica, a na nogama opanci kapičari, i onako stojeći se prazne. Ponekad to pokušaju i dok idu kroz čaršiju, al to ne ide – tu su „čuvvari“ sa zida sa pračkama. I to je Priboj.

Meni je Priboj svaki Prvi maj i njegove logorske vatre sa Podina, Bića, Panje Glave, i uranak sa staništem kod pećine ispod bedema Bića, malo povrh Sarajevske vode. Već sa sabaha skup je ispred džamije. Idemo Ismet, Salih, Behko i ja, a ponekad se pridruže i Sabko, Rahmo i Nijaz. Obezbjedena su sredstva: kokoš, karte, sitniš za poklape, cigare, a ponekad i kruškovac. I tako čitav dan – ponekad trčeći, a nekad i gegajući se. Tada se pravio „izlet“ u pećinu kroz mali otvor pužeći, a isto tako se moglo vratiti samo unatrag, pužeći. Samo smo Ismet i ja bili „odvažni“.

Priboj je meni i prvomajski defile kroz čaršiju. Poredani u kolone, učenici po

razredima sa bakljama i transparentima. Pripreme su bile još u aprilu kada su se pripremale baklje: štap oko jednog metra, konzerva sa poklopcem i karabit. Karabit je bio „strateški“ materijal i, kad se nabavi iz teretnih vagona na štreki, čuva se ko blago Alibabe. I onda vatromet u defileu ispred škole! Grmi školsko dvorište, vrapci u čudu bježe sa okolnih jabuka, šljiva, dudova i oraha. To je moj Priboj.

Moj Priboj ne vidiš ako ga ne osjećaš, ako ga ne dišeš. Možeš ti i da nisi rastao sa njim, sa Pribojem, ali ako ga osjećaš svojim damarima – vidiš ga, znaš ga. To će potvrditi svaki sokak, mahala, čaršija, i borovi Osovnika koji se nadvijaju visoko nad Limom i Mostinama, a koji pamte tvoj korak od Mramorja do Jarmovca.

Priboj moj je kada tišina odjekuje prolaskom dženaze ili sahrane čaršijskom ulicom, kada iz auta koja se tu zateknu izlaze insani, ljudi, i stojeći kao kameni spavači odaju posljednju počast preminulom na putu do njegovog konačnog počivališta. To je pripadnost i tolerancija mog Priboja, koji ne pita ko je na tabutu ili u sanduku. Amin.

Moj Priboj je i sjećanje na to ko je vozio prvi putnički auto u Priboju, marke „Praga“. Bio je to adžo Elmazbeg, a ja to skoro saznadoh i ponosan sam što to Priboj pamti. Priboj je Zehbo Pekušić sa sevdahom koji talasi Lima nose, a koji i danas miriše njegovim pjesmama „Kahvu mi, draga, ispeci“, „Ja preskočih Lim rijeku“, „Zaplakala šećer Đula“ i „Ićindija, sunce zađe“. Hasanove šansone na zabavama u restoranu „FAP“, kino-sali FAP-a, Domu kulture i prvim kafićima čuvaju neispričane ljubavi i zagrljaje uz lagane korake plesa. Urfetova, Omerova i Eskova harmonika nisu dozvolile da zvuci utihnu sa vrha Mušanbegova sokaka.

I danas ćeš moći čaršijom proći i prepoznati njega, Pribojca sa izvora, pa ga pitaj: „Šta je tebi Priboj?“ Pogledat će te, odmjeriti, i sa osmjehom koji se mjeri srcem, pogledom niz čaršiju prozboriti: „Dođi, sjedi. Imaš li vremena? Da ti ispričam“. Svaki sa izvora će ti reći isto.

To je moj Priboj na Limu. Vrijeme mu je svjedokom ♦

(Nastavit će se)

(izvod iz dolazeće knjige o Priboju n/L „Odgovor pravi“)

Knjiga „Jedinstvo u raznolikosti“ Sahudina Kačara

Novi i važan priručnik za očuvanje folklorne baštine

Krajem 2025. godine objavljena je knjiga „Jedinstvo u raznolikosti - priručnik za rukovođenje folklornim ansamblom“, autora Sahudina Kačara, koja je u stručnim i kulturnim krugovima već prepoznata kao jedno od značajnijih djela iz oblasti folklorne pedagogije, menadžmenta u kulturi i očuvanja nematerijalne kulturne baštine.

U vremenu kada se očuvanjem tradicionalne kulture bavi veliki broj kulturno - umjetničkih društava, institucija kulture i organizacija u zemlji i dijaspori, nedostajala je publikacija koja na sistematičan i stručan način objedinjuje teorijska znanja i praktična iskustva iz oblasti organizacije i rukovođenja folklornim ansamblima. Upravo zbog toga ovo djelo zauzima posebno mjesto u savremenoj folklorističkoj literaturi.

Knjiga je tokom 2026. godine predstavljena publici u nekoliko gradova. Prva promocija održana je 24. januara u njemačkom gradu Mülheim an der Ruhr, u organizaciji Bošnjačkog kulturno-umjetničkog društva „Sebilj“, u okviru stručnog seminara posvećenog ulozi folklora u razvoju socijalnih vještina djece i mladih. Promotori su istakli značaj publikacije za unapređenje stručnog, pedagoškog i organizacijskog rada folklornih ansambala, posebno u bosanskohercegovačkoj dijaspori.

U Sarajevu je promocija upriličena 5. februara u Centru za kulturu i edukaciju „Safet Zajko“, gdje su o knjizi govorili akademik Faruk Dizdarević, prof. dr. Husein Zvrko, prof. dr. Hazim Bašić i mr.

■ Piše: **prof. dr. Hazim BAŠIĆ**

Enver Šadinlija. Istaknuto je da djelo predstavlja vrijedan doprinos očuvanju folklorne tradicije i profesionalizaciji rada

kulturno-umjetničkih društava.

Značajnu međunarodnu dimenziju promociji knjige dalo je njeno predstavljanje 3. marta 2026. godine u Stockholmu, u okviru obilježavanja Dana nezavisnosti Bosne i Hercegovine.

U organizaciji Ambasade Bosne i Hercegovine u Kraljevini Švedskoj promocija je upriličena tokom svečanog diplomatskog prijema, kojem su prisustvovali predstavnici diplomatskog kora, institucija Kraljevine Švedske, akademske i kulturne zajednice te brojni građani porijeklom iz Bosne i Hercegovine. U okviru programa promovirana je i knjiga „Jedinstvo u raznolikosti“, koja je izazvala zapaženo interesovanje prisutnih.

O knjizi su govorili ambasador Bosne i Hercegovine u Kraljevini Švedskoj prof. dr. Bojan Šošić, moja malenkost, moderator promocije prof. Adnan Muratović, predsjednik Saveza bosanskohercegovačkih udruženja u Švedskoj, te autor Sahudin Kačar. U svojim izlaganjima istaknuli su značaj stručnog i naučno utemeljenog pristupa proučavanju folklora kao važnog segmenta nematerijalne kulturne baštine Bosne i Hercegovine, naglašavajući njegovu ulogu u očuvanju kulturnog identiteta, jačanju veza s domovinom te afirmaciji bosanskohercegovačkih kulturnih vrijednosti u međunarodnom okruženju.

Posebno emotivna promocija održana je 11. marta u Centru za kulturu Bijelo Polje, rodnom gradu autora. O knjizi su govorili akademik Faruk Dizdarević, prof. dr. Hazim Bašić i prof. Milko Kovačević, naglašavajući da je riječ o jednom od rijetkih priručnika koji cjelovito obrađuje organizaciju, metodiku rada i upravljanje folklornim ansamblima. Promocija je

održana na autorov 55. rođendan, što je događaju dalo dodatnu simboliku i emotivnu vrijednost.

Govoreći o knjizi, promotori su posebno istakli njenu interdisciplinarnost, praktičnu primjenjivost i činjenicu da kroz devet tematski strukturiranih poglavlja

nudi jasne smjernice za planiranje, organizaciju i realizaciju folklorne nastave, razvoj umjetničkog rada te stručno usavršavanje rukovodilaca ansambala.

Autor naglašava da naslov „Jedinstvo u raznolikosti“ nadilazi okvir folklora i

predstavlja univerzalnu vrijednost savremenog društva. Folklor, prema njegovim riječima, nije samo igra, pjesma i nošnja, već oblik kolektivnog pamćenja, važan čuvar kulturnog identiteta i most između prošlosti, sadašnjosti i budućnosti.

Potvrdu značaja knjige predstavlja i njeno učešće na 37. internacionalnom sarajevskom sajmu knjige, gdje je privukla pažnju stručne i šire javnosti. Veliko interesovanje za ovo izdanje rezultiralo je planovima za nove promocije u Novom Pazaru, Rožajama, Petnjici, Skoplju, Puli, Istanbulu, Švedskoj i Norveškoj.

Sve veća zainteresiranost kulturnih radnika, folklornih pedagoga i rukovodilaca kulturno - umjetničkih društava potvrđuje da je ovakva stručna literatura bila prijeko potrebna. Knjiga „Jedinstvo u raznolikosti“ stoga predstavlja ne samo vrijedan priručnik za praktičan rad nego i značajan doprinos očuvanju kulturnog identiteta, tradicije i nematerijalne kulturne baštine Bosne i Hercegovine i njenog iseljeništva ♦

ROŽAJE – SEVDAH SJEVERA

U Rožajama je 15.aprila 2026.godine održana premijara kratkometražnog turističkog filma "Rožaje – Sevdah sjevera".

U organizaciji Opštine Rožaje, Turističke organizacije Rožaje i platforme Discover MNE, u prepunoj Sali Centra za kulturu u Rožajama premijerno je prikazan visokokvalitetni kratkometražni film o Rožajama.

Radi stvaranja uslova za uspješnom promocijom rožajskog kraja kroz bogatu kulturnu baštinu, tradiciju i prirodne ljepote, te kroz autentične kadrove i prikaz narodnih običaja kojima se posebno ističe duh rožajskog naroda, uz naglasak na sevdah kao važan dio identiteta lokalnog stanovništva, Opština Rožaje je postala dio projekta Discover MNE koji na poseban i atraktivan način predstavlja ljepote crnogorskih gradova.

Ova filmska priča ne donosi samo kadrove jednog grada, već mnogo više od toga: njegovu emociju, njegovo pamćenje, njegov ritam i njegov karakter. Ovaj film govori o Rožajama kroz ono što se najduže pamti - kroz atmosferu, kroz predjele, kroz tradiciju i kroz ljude koji ovom kraju daju dušu. Film prikazuje ono po čemu je Rožaje posebno - toplinu, autentičnost i tihi snagu koju sa sobom nosi sjever.

■ Piše: **Emir KUČ**, šef Kabineta predsjednika Opštine Rožaje

U okviru svečanog dijela programa prisutnoj publici su se obratili producentkinja serijala Discover MNE i direktorica kreativne agencije Miri media Mirjana Miladinović, direktor Turističke organizacije Rožaje Nedžad Murić i predsjednik Opštine Rožaje Rahman Husović.

“Rožaje je nekada učilo druge šta znači turizam. Danas se Rožaje prirema da to ponovo uradi. Osim prirodnih ljepota i kulturne baštine, ovaj grad ima nešto što se ne može opisati riječima – ima dušu, i taj osjećaj je prepričan u filmu. Toplina gostoprimstva i pružene ruke koja se može osjetiti posebno u Rožajama, jedinstvo i zajedništvo ovoga kraja su vrijednosti koje smo pokušali da prikazemo u filmu – zbog čega svaki rožajac treba da bude ponosan” – istakla je Miladinović.

Predsjednik Opštine Rožaje, Rahman Husović je kazao: „Danas ne predstavljamo samo film. Danas predstavljamo identitet. Predstavljamo emociju, sevdah. I priču o prostoru koji se ne može do kraja opisati riječima — ali se može duboko osjetiti. Rožaje s pravom nosi naziv sevdah sjevera. Jer ovdje se emocija ne skriva — ona se živi, dijeli i prenosi sa generacije na generaciju. U svakom pogledu na planine, u svakoj riječi dobrodošlice i u svakom susretu, osjeća se ta posebna toplina koja nadilazi geografiju. To je sevdah koji ne pripada samo prošlosti — već i sadašnjosti i budućnosti ovog kraja. U vaktu kada se gradovi često predstavljaju kroz brojke i statistiku, ovaj projekat nas podsjeća na

ono najvažnije — da su istinska vrijednost svakog prostora — priroda, dobri ljudi i njihova priča.

Ovaj moj šehar i šehar svih vas je grad susreta i gostoprimstva. Grad različitosti koje se ne razdvajaju, već prožimaju. Grad kojem mi služimo i u kojem se tradicija ne čuva samo kao uspomena, već se živi — svakodnevno i prirodno. Na raskršću kultura i puteva, između planinskih pejzaža i bogate istorije, naša čaršija je kroz vrijeme izgradila svoj autentični karakter — karakter koji odlikuju gostoljubivost i snažan osjećaj zajedništva” – zaključio je Husović.

U posebnoj dijelu programa nastupili su folklorni ansambl Vrelo Ibra i muzičar Adis Murić koji su svojim izvedbama na najljepši način približili emociju i duh ovoga kraja.

Film „Rožaje - Sevdah sjevera“ uskoro će biti dostupan na web platformama, čime će široj publici biti omogućeno da upozna priču i ambijent ovog kraja.

U međuvremenu, trailer možete pogledati putem sljedećeg linka: <https://www.youtube.com/watch?v=7hTMCfeRX6A>

“Vjekovima su rožajskim soframa prolazili putnici, vojske, izbjeglice. I svako je nosio svoju muku. Rožajske kaldrme za njih su uvijek bile otvorene a sofru je davala hljeb onda kada je hljeb bio sve”.

Rožaje – Sevdah sjevera. U partnerstvu sa Opštinom Rožaje i Turističkom organizacijom Rožaje.

Producentkinja Mirjana Miladinović, Discover MNE i Miri media, 2026 ♦

Rahman Husović,
predsjednik Opštine Rožaje

Mirjana Miladinović

Pešterska visoravan kao inspiracija stvaralaštva zavičajnih pjesnika

Kako o rodnom kraju pišu Refik Martinović, Ramiz Nani Šaćirović, Nežib Vučelj, Mahija Demirović-Dolovac i Zineta Kurtović-Alibalić

Uvod

Pešterska visoravan je predio koji svojim geografskim i prostornim položajem, karakterističnim prirodnim raritetima daje posebnu osobenost krajoliku. Stanovništvo koje vjekovima nastanjuje Pešter ima osobene kulturološke dimenzije, uglavnom nedovoljno poznate čak i susjedima ovog područja.

Krajolici Pešteri se kod slučajnih namjernika, a u zadnje vrijeme i turista, sve više afirmišu kao dio netaknute prirodne ljepote. Ona se ogleda u nepreglednim poljima obraslim raznovrsnim biljem, čistim riječnim tokovima, klisurama, planinama i drugim raznolikostima.

Pešterska visoravan je prepoznatljiva i po zimskim pejzažima, kada zapadne snijeg, a vjetrovi naprave egzotične namete koji postaju udarne vijesti na državnim i lokalnim medijima. Tada se javlja neobična zabrinutost za stanovništvo – posebno bolesno – i pitanje kako ga dopremiti do ljekara u okolne gradove.

Opšteprihvaćeno je mišljenje da se zdrava hrana proizvodi upravo na Pešterskoj visoravni, a izdvajaju se: peštersko jagnje, sjenički sir, jardum, pršuta i drugi prepoznatljivi proizvodi ovog kraja.

Kao anegdota se prepričava da Peštercima koji su otišli daleko od zavičaja, rodni kraj nikada nije iščeznuo iz emocija i sjećanja. Jedna od njih je i Sabiha Komnenić (rođena Kurtanović), rodom iz Tuzinja u opštini Sjenica. Kao primjer pozitivnih emocija o Pešterskoj

■ Piše: **prof. dr. Ramo KURTANOVIĆ**

visoravni, u izvornom obliku prenosimo pismo uvažene prof. Sabihe Komnenić iz Banje Luke, upućeno kao podrška pri izradi Monografije o zavičaju:

Gospodine Ramo,
„Oduševila sam se tekstovima i slikama koje ste postavili. Pešter, to je neiskorišteno blago, ljepota koju teško ko ima, da je bog dao kakvih stručnjaka da se pozabave tim krajem na pravi način, sigurno bi se i ljudi vraćali i živjeli tamo.

Mogu vam reći da sam se mnogo čega sjetila, a moj najupečatljiviji događaj iz mog djetinjstva su strašni jecaji naših ljudi koji su napuštali svoja ognjišta i odlazili za Tursku, toga ni danas ne mogu da se oslobodim, vjerovali ili ne. Ispraćajući naše prijatelje iz Banje Luke (1992–1995), oni su me strašno podsjetili na te dane, iako sam tada imala oko 11 godina. Ja sam po struci sociolog,

pa sam veliki dio tekstova iz etnoloških istraživanja nalazila kod Jovana Cvijića, čini mi se da je baš on najljepše stranice napisao o Pešteri.

Moja Pešter, moj najljepši kraj, niko nema toliko lijepih pejzaža, toliko ljepote u prostranstvu čilima, raznobojnog biljnog i životinjskog svijeta. Moje djetinjstvo su obilježila bezbrojna stada ovaca, goveda, a i bivolica, a najljepši od svih su bili konji, svaka kuća ih je imala po nekoliko, mi smo ih imali 16 i to je obilježilo naše djetinjstvo.

Svašta bih ja pisala, hvala Vam i srdačno vas pozdravljam!“

Banja Luka, 21. 01. 2017. godine.

O Pešterskoj visoravni pisala je prof. dr Ljiljana Gavrilović (po struci etnolog i antropolog) 2013. godine:

„Sledeća fascinacija bila je izlazak na Pešter: čaroban prostor kamena, ovaca i trave, neverovatno zelena boja Vape, nemogući putevi, vrtoglavo niske zimske temperature i smetovi, ukus jarduma i divni, topli ljudi. Posle Pazara i Sjenice, ni jedan teren za mene više nije imao tako čaroban ukus novine: sve je bilo predvidljivo i (na moju veliku žalost) u priličnoj meri dosadno“.

Stanovnici Pešterske visoravni, kao i njihovi potomci koji su se iselili u druge dijelove svijeta, sa ponosom i sjetom u sebi nose doživljaje i krajolike svog zavičaja. Za pisce, hroničare, a posebno pjesnike, Pešter je inspiracija – izvor emocija, opis prirodnog krajolika, geografskog položaja, ljudskih sudbina, običaja, javnih i skrivenih ljubavi, te teškog života. Kod različitih pjesnika, te emocije su ispisane skladno, u obliku poezije.

Pojedini sadržaji ispisanih emocija

mogu se svrstati i u anegdote života Pešterki i Pešteraca u vremenskom intervalu od pedesetih godina dvadesetog vijeka pa sve do današnjih dana.

Svoje emocije o Pešterskoj visoravni zapisuju i pjesnici čiji su tekstovi prikazani u nastavku. Dati su prikazi po jednog izabranog naslova (uglavnom po odabiru samih autora). Autori pripadaju generacijama rođenim između početka pedesetih i kraja šezdesetih godina XX vijeka: **Refik Martinović**, **Ramiz Nani Šaćirović**, **Nežib Vučelj**, **Mahija Demirović-Dolovac** i **Zineta Kurtović-Alibalić**, svi rođeni na teritoriji opštine Tutin.

Prepuštamo čitaocima da iščitavaju emocije pretočene u stihove o svom zavičaju.

Refik Martinović, (1949–), profesor je filozofije, živi i radi u Tutinu. Autor je više zbirki poezije, preveden na više stranih jezika putem FB pjesničke grupacije i nagrađivan brojnim priznanjima. Odnedavno je nosilac UNESCO-vog priznanja za poeziju.

VAPAJ DO NEBA

*Čujete li...
moj vapaj do neba
vi sa oboljelim
statistikama
što po Sandžaku
crtate Potemkinova sela
sa lažnim prinčevima
i ugašenim ognjištima
koja dogorijevaju u srcima
onih što ostadoše
da ih suzama gase.*

*Čujete li...
promukli cvrkut ptica
sa pešterskih homora
koje slušaju
samo svoj govor
i nečujne korake
nejakih staraca
koji se leluju kao
fijuk prezrelih livada
i kao dječji baloni
koje vjetar nosi
sivim kamenim*

*škriljcima
koji vijekovima stražare
i omeđuju amanete
sinovima bez povratka.*

*Čujete li...
one koji uz jecaj
ljube kućne pragove
i hitaju bespućima
postojbine nomada
da bez svoje krivice
poklone svoju
nedovršenu mladost
ne znajući dokle
dopire njihova putanja
da na tuđim
pločnicima
dočekuju Halloween i
Dane sa ljudima
u crnim odijelima
što dozivaju prošlost
i prokletu nedjelju
bez šlemova i polira
speru kisele kiše s lica
od svitanja do sutona
i obraduju djecu u zavičaju.*

*Čujete li...
moj vrisak do neba
što dodiruje sunce
i traži povratak
izgubljenih sinova
Sandžaka
da im kažete istinu
koju duboko
zakopaste u zemlju
da im ovdje nisu grobovi*

*jer njihova duša želi
bistre izvore zavičaja
i da se vatra ljubavi
u njima
nikada ne ugasi.*

Refik Martinović, prof.

Ramiz Nani Šaćirović (1949–2026), profesor maternjeg jezika, živio je i radio u Melajama (Tutin). Autor je više zbirki poezije i proze, te hroničar svog vremena. Bio je nagrađivan i preveden na više stranih jezika putem FB pjesničke grupacije.

PEŠTER

*I golet i vrlet
i hridi i ravni
i špilje i pećine
a vode ni otkud.
Čuje se klepetuša
na ovnu predvodniku
i hrapavi glas čobana
što upleo je runo
u svoj ogrtač,
pa nema brige
što zima ka oštra sablja
sječe i poljane i vrtače.*

*I rika vola za mejdana,
i javljanje nepomjženih krava
nabreklih vimena,
i gladnih teladi mukanje,*

besciljno glavinjaju poljima
tražeći vodu
da se napiju.
Nigdje svjetlijih munja,
nigdje glasnijih Gromova,
plahovitih kiša,
što kao iz pocijepane vreće
iz oblaka liju.

Nigje ovako divljih potoka
što nose drvlje i kamenje
i utihnu kao da nisu ni bili
pa suho korito
zjapi bezvodno u nebo.

A tek jezivi urlik vuka samotnjaka,
i režanje brundava medvjeda.
Gore na nebu, visoko
kliktaš bjeloglava supa,
iz gram uplašen zec
poljem žanje kus ječam,
a šarka stopljena sa kamenom ljenčari
opružena na suncu
čeka plijen.
Rika jelena
i zov košute
uz tetrijeba pjesmu
razliježe se rijetkom šumom
a čičvar prima
njihov zov.

A tek kad zapuha sjeverac
pa ka kroz probušen cifun
snijeg neprestano zastire sve
ni strva ni java
živa nema, niti u polju, niti u brdu.

Tako stežu snijeg i mraz
pljuni, smrznji,
"E, noćas će zajedno
miš i mačka,
hanka i subaša".
Puca hrastovina u šumi
do nas dopire i opominje
treba izdržati ovo
jer Sibir stiže i kod nas
Na Pešteru.

NANI

Nežib Vučelj (1955–2020), profesor maternjeg jezika, živio je i radio u Bužimu (Bosna i Hercegovina). Autor je više zbirki poezije i proze, te hroničar svog vremena. Bio je nagrađivan i prevođen na više stranih jezika putem FB pjesničke grupacije.

NJEDRA PUNA ZAVIČAJA

Svi vidici moga oka
Što ih nebo modro spaja,
Sa sobom bi da ponesem
U njedrima zavičaja.
I Lisovu i Ninaju,

Jarut, Šibe, gusta Žara,
I sve što mi u daljini
Moje srce bolno para,
Želio bih da napunim
Njedra puna zavičaja.
I Sinana sa gajdama,
I Pazarcu s šargijama,
Sve planinke sa štrugljama,
I sve tkalje s razbojima,
Čilimima, kirkitimima,
I košije koštanpoljske
Što bivaju svakog maja,
Želio bih da ponesem
Njedra puna zavičaja.
Nemoj da zaboravite
Da mi date kosce snažne,
I katune i čobane,
Šuplji kamen sa Golaća,
Meni su sve stvari važne
Ako su iz moga kraja,
Vjerujte mi sve će stati,
Jer ja želim da ponesem
Njedra puna zavičaja.

Nežib Vučelj

Mahija Demirović - Dolovac

(1966–), završila je Višu medicinsku školu, a živi i radi u Frankfurtu (Njemačka). Autorka je više zbirki poezije i proze, te je nagrađivana i prevođena na više stranih jezika putem FB pjesničkih grupacija.

PEŠTER

O Pešteri, moj večna ljubavi,
što dozvoli da ti odu sinovi.
Otidoše niko se ne vraća,
svako tamo svoj ceh plaća.

Sad plačeš za njima noćima,
tugu skrivaš, bolnu godinama.
Boga moliš da se tebi vrate,
da ljubav prema tebi uzvrate.

Malo ih je u Pešteri ostalo,
sve se po belom svetu rasulo.
Smili nešto o Pešteri moja,
da ti dođu ta djeca tvoja.

Nek se ovde tebi samo raduju,
da se u svet više ne vraćaju.
U Pešteri sve nevolje zaborave,
pa se u svet vrate bistre glave.

O Pešteri, ti nam vidaš rane,
i podsećaš na mladalačke dane,
kad smo srećni bili i ljubavi krili.
Tebi smo u amanet tajne ostavljali.

Mahija Demirović-Dolovac

Zineta Kurtović-Alibalić (1963–), službenica, živi i radi u Tutinu. Autorka je jedne zbirke poezije, prevođena na više stranih jezika putem FB pjesničke grupacije i nagrađivana značajnim priznanjima.

GORŠTAK PEŠTERAC

*Gradina mu oči otvorila,
a Krstača glavu uspravila,
Giljeva mu pleća raširila,
a Ninaja pluća napunila,
Đerekarska voda napojila,
a Pešterka majka zadojila.*

*Žilindar mu brkove ledio,
ka Jarutu namet ga vodio,
šibali ga peštarski vjetrovi,
iznad glave letjeli orlovi,
sa divljači često se borio,
a u kolu vedar se orio.*

*Sibarske ga mećave očvrsle,
tokom zime nedaće iskrsele,
sa istim se lavovski borio i
junački svemu odolio.*

*Pjevajući kosom travu je kosio
i uvijek se sobom ponosio.
uprkos svemu ipak je opstao
i na lijepoj Pešteri živjeti ostao.*

Zinka Kurtović - Alibalić

General Avdulah (Avdo) Kajević (1943–2026)

S dubokom tugom i iskrenim žaljenjem ispratili smo na ahiret našeg uvaženog člana, generala Armije Republike Bosne i Hercegovine **Avdulaha - Avda Kajevića**, čovjeka čije će ime ostati trajno upisano u historiju odbrane Bosne i Hercegovine, ali i u sjećanjima svih koji su imali čast da ga poznaju.

General Avdulah Kajević rođen je prije 83 godine u Bijelom Polju, u Crnoj Gori. U presudnim trenucima za opstanak Bosne i Hercegovine svoje bogato vojno znanje, iskustvo i profesionalni integritet stavio je u službu odbrane domovine. Kao jedan od istaknutih oficira Armije Republike Bosne i Hercegovine dao je nemjerljiv doprinos njenom ustrojavanju, jačanju i uspješnom izvršavanju najodgovornijih vojnih zadataka. Obavljajući visoke i odgovorne dužnosti u Glavnom štabu Armije Republike Bosne i Hercegovine, ostavio je neizbrisiv trag u historiji odbrambeno-oslobodilačkog rata i izgradnji vojnih institucija Bosne i Hercegovine.

Ponosan na svoje bjelopoljsko porijeklo i sandžačke korijene, general Kajević bio je jedan od najuglednijih članova Bjelopoljske podružnice i Udruženja građana porijeklom iz Sandžaka u Bosni i Hercegovini. Svojim djelovanjem, mudrošću i ljudskom toplinom neprestano je doprinosa jačanju zajedništva, njegovanju identiteta i očuvanju vrijednosti međusobnog poštovanja, dostojanstva i solidarnosti. Njegov život predstavljao je primjer časnog oficira, dosljednog patriote i plemenitog čovjeka.

Njegova skromnost, moralna postojanost, bogato životno iskustvo i nesebična spremnost da pomogne drugima ostavili su dubok i neizbrisiv trag među članovima našeg Udruženja, saborcima, prijateljima i svim ljudima koji su ga poznavali. Ostat će upamćen kao čovjek visokih etičkih načela, besprijekorne profesionalnosti i iskrene odanosti svojoj domovini, narodu i zajednici. Njegova riječ bila je riječ razuma, a njegovo prisustvo ulijevalo je povjerenje, sigurnost i poštovanje.

Odlaskom generala Avdulaha Kajevića izgubili smo istaknutog patriotu, časnog oficira i velikog čovjeka, ali njegova djela, vrijednosti i primjer ostaju trajna obaveza i nadahnuće budućim generacijama.

Porodici Kajević, rodbini, prijateljima, saborcima i svim poštovaocima njegovog lika i djela upućujemo izraze najdubljeg i najiskrenijeg saučesća, a podari sabur, snagu i utjehu u ovim teškim trenucima.

Redakcija

Doprinos književno-kulturnoj baštini Petnjice sa akcentom „Doprinos umjetnika, pisaca ovog kraja“

Riječ umjetnost širok je, bezgraničan pojam; koliko god se trudili da tu riječ svedemo na jedno, prosto značenje, nećemo uspjeti.

Umjetnost je pojam, značenje za književnost, film, slikarstvo, muziku, pozorište i slično. Ovo su samo sinonimi za pojam, značenje umjetnost.

Ipak, izdvojiću vrstu umjetnosti književnost, to je osnova za sve druge grane umjetnosti. Zamislite samo da napravite jedan film, predstavu, a da nema književnog teksta, nemoguće je, na šta bi to ličilo?

Usmena, narodna književnost po svom postanku je vrlo stara. Naučnici su ustvrdili da se ona javlja u periodu divljaštva, odmah po nastanku govora. Čim upotrijebi riječ kao sredstvo sporazumijevanja, čovjek izražava svoje misli, osjećanja i saopštava ih drugima. Usmeno stvaralaštvo javilo se u procesu rada i nije dar nikakve božanske sile, kako se nekada nenaučno mislilo.

Period domaćeg feudalizma od početka 12. do kraja 15. vijeka, tada je u uslovima razvijenog feudalizma nastala pisana književnost klasnog karaktera.

Istovremeno, usmeno stvaralaštvo bilježenjem i objavljivanjem zauzima svoje autonomno mjesto uz savremenu pisanu književnost, kao trajna umjetnička ljepota pisane riječi koju ima i danas.

Ovdje ću preskočiti sve etape perioda usavršavanja pisane riječi i direktno preći na savremenu književnost. Kao što vam je dobro poznato, naš savremenik pisane riječi, što je i uzor, idol u Bihoru i šire, književnik Ćamil Sijarić, služi za primjer svima u Bihoru koji se bave književno-

■ Piše: **Reho RAMČILOVIĆ**,
književnik

pisanom riječju. Čovjek iz zaseoka Šipovice kod Bijelog Polja, zahvaljujući svojim izvrsnim, savremenim književnim djelima, prepoznatljiv je u cijeloj evropskoj, pa i svjetskoj savremenoj književnosti.

To je pisac koji je pisao autentičnom bihorsko-bošnjačkom leksikom, a opet se nije ogriješio o savremeni, standardni književni jezik. Zahvaljujući baš toj autentičnoj leksici svog naroda, postao je i do današnjih dana ostao najpoznatiji književnik bošnjačkog naroda. Koliko god vremena da je prošlo, njegova književna djela su svježa, čitaju se rado, izučavaju i na osnovu njih stvaraju se savremene književne studije.

Ćamil je zlatna riznica naše književne baštine, on je perjanik bihorsko-bošnjačke književne kulture, a nama mlađima ponos koji se bavimo književnošću.

Kulturna baština Bošnjaka Crne Gore bez književnih djela Ćamila bila bi poluprazna, siromašna, ali zahvaljujući njemu ona je bogata, uzorna i samo je treba sačuvati od zaborava.

Biser nad biserima je Ćamilov roman „Bihorci“, u kojem se autentično impresivnim narativima, adekvatnom deskripcijom vjerno oslikava život, kultura, tradicija, običaj Bošnjaka u Crnoj Gori. Ništa manje nijesu vrijedna ni ostala književna djela kao što su: *Kuću kućom čine lastavice*, *Konak*, *Ram Bulja* i druga njegova književna djela.

Ćamilovim putem pošli su i mnogi drugi, sada već poznati književnici iz petnjičkog kraja kao što su: Safet H. Vrbički, Braho Adrović, Zumber Muratović, Enver Muratović, Avdulah Ramčilović, Reho Ramčilović, Mirsad Hadrović, Mirsad Rastoder, Fehim Ličina, Refik Ličina, a od mlađih Dijana Tiganj Mehović, Elvira Latić i mnogi drugi koje nijesam spomenuo, pa im se ovim putem izvinjavam.

Svi ovi pobrojani dali su i daju veliki doprinos književno-kulturnoj baštini Petnjice. Uz ove književne stvaraoc, književno-kulturnu baštinu bogate i mnogi razni umjetnici drugih profila, kao što su slikari Mehmed Meljo Muratović, Faiz Mehović, Muslija Agović, Šeko Šabotić i drugi.

Među prvim književnicima iz petnjičkog kraja je Hadrović Safet Vrbički jer je uključen u programe obavezne školske lektire za osnovne škole na nivou Crne Gore. Pjesma „Razlog za moju pjesmu“ u VI razredu osnovne škole. Objavio je poveći broj književnih djela različitog žanra, koja su mu prevedena na više stranih jezika.

Ništa manje nijesu zaslužni i ostali književnici iz ovog kraja koji doprinose

bogatstvu kulturno-književne baštine.

Braho Adrović izuzetan je pisac, pjesnik koji je prepoznatljiv po svojim divnim pjesmama, pričama, i uključen je u školske programe za književnost u okviru lokalne zajednice do 20%.

Sličan Brahu je i Avduh Ramčilović, rodом iz Lagatora, koji je takođe uvršten u programe jezika i književnosti u okviru lokalne zajednice 20%. Prevedena su mu i mnoga djela na turski, njemački i makedonski jezik.

Ovom prilikom dotaći ću se i književnika Zumbara – Zuka Muratovića

pisane riječi, a daleko je veći broj koje nijasam pobrojao, spomenuću i sebe.

Napisao sam, objavio osam knjiga različitog žanra. Ovom prilikom spomenuću roman „Korijeni mog plemena“, izdat 2024. godine, u kojem se opisuje autentično porijeklo plemena Ramčilović. Mnoge pjesme prevedene su na njemački i makedonski jezik. O stvaralaštvu književnog rada i uspjeha neću lično ništa reći, samo ću kratko citirati moje uvažene lektore.

Doktor Draško Došljak: „Autor Reho autentičnom bihorskom leksikom slika

razvija asocijativnost.“ Kraj citata.

Uvažena lektorica zbirke „Pjesme moje duše“, mr Dijana Tiganj kaže: „Ovom zbirkom autor Ramčilović pokazao je da je ostao vjeran, dostojan svom prepoznatljivom pjesničkom izrazu, kao i prepoznatljivom obilježju ljubavne i zavičajne poetike sa Petnjicom kao podstavkom u središtu.“ Kraj citata.

Iz ovog kratkog navođenja o doprinosima književnika posrednika kulturnoj baštini Petnjice, može se zaključiti da je to veliki doprinos umjetnika različitog profila i da ovaj petnjički kraj ne treba da brine za budućnost kulturne baštine kad ima ovoliko i ovako dobre savremenike književno-umjetničke kulture.

Našoj kulturnoj baštini veliki doprinos daje i KUD „Bihor“ Petnjica, koji svojim raznovrsnim, bogatim sadržajima, koreografijama predstavlja našu tradiciju kroz folklor.

Odmah iza KUD-a je i Pozorišno društvo „Divan“, koje baštini tradiciju, običaje bošnjačkog naroda oslikavajući to direktno svojom glumom, humorom u svojim predstavama.

Da je pisana riječ sinonim za kulturu uopšte i da prelazi sve granice ovog svijeta, navešću i primjer multikulturalnosti u liku dame, književnice svjetskog ranga Branke Bogavac. Ona je svojim predanim zalaganjem u prvom redu pisane riječi od sela Bora kod Petnjice napravila veliko, poznato selo za koje se dobro zna i do Pariza.

Očit je primjer da multikulturalne različitosti nijesu prepreka, već naprotiv spona, veza među različitostima u kulturnom bitisanju različitih vjera.

Veliki doprinos našoj književno-kulturnoj baštini daje i dr Draško Došljak iz Berana, koji je veoma detaljno, precizno istražio, obradio, prikupio i na hartiju prenio i ostavio dubok pečat o bogatstvu i raskoši leksike u Gornjem Bihoru.

Dok je ovih i ovakvih umjetnika, književnika pisane riječi, ovaj kraj ne treba da brine o kulturno-književnoj baštini; ona će se samo još više dopunjavati, biće bogatija i raznovrsnija na sreću Gornjeg Bihora ♦

iz Petnjice, koji je svojim nadahnutim književnim djelima proslavio našu Petnjicu u Bosni i Hercegovini i time dao pun doprinos kulturnoj baštini ovog podneblja.

Posebno je prepoznat po romanu „Miruh jorgovana“, što ne znači da mu i sva druga djela nijesu veoma dobra i prepoznatljiva. Citiraću njegovog lektora, rahmetli Safeta Sijarića, šta kaže za Zuka. Citat: „U sebi ushićeno ponavljam, obilje, obilje... bogatstvo, bogatstvo, neuporedivo bogatstvo, na koje se sve vrijeme razloži riznica! A divim se, odlično! Bravo! Pa tu vri od slike, metafore, izreke i razne dragocenosti.“

„Toliko je blaga u ovome“, „vičem, zapanjen, lokomotiva da ne povuče“.

„Naš čovjek, tu iza prvih brda, i to skroman, tih, povučen, u mnogo čemu je rival svojim savremenici uokolo.“...

Uz ove spomenute poslenike književne

raskošne ljepote sela, planinskih vrhova, izvora i potoka, ali i moral i punoću života ljudi koji znaju šta je cilj ovozemaljskog bivstvovanja. Na stranicama ovog rukopisa bihorski gorštaci su našli sigurne književne luke, a glasovite Bihorke vječito potvrđene kao tradicionalno vrijedne domopaznice. Oživjeli su u ovim pričama gornjobihorski karakteristični toponimi koji predstavljaju karakterističnu leksiku Reha Ramčilovića.“

Doktor Milutin Đuričković, citat: „Književnost kao umjetnost riječi ovdje ima dobru podlogu, jer je poznato da govori ovih krajeva predstavljaju pravi leksički rudokop. Kao izdanak ovog kraja, Ramčilović vješto stvara umjetničko-književne slike različitim stilskim figurama. Ovaj pitki tekst razotkriva neke teme koje su uvijek zahvalne za obradu. Realistični tok pripovijedanja čitaoca uvlači u dublje literarne slojeve gdje se

Promovisana knjiga „Bijelo Polje, Donji Kolašin i Mojkovac u Salnamama Kosovskog Vilajeta (1879–1900)” u Bijelom Polju

U konferencijskoj sali Hotela „Franca“ u Bijelom Polju 9. maja 2026. godine održana je promocija knjige „Bijelo Polje, Donji Kolašin i Mojkovac u salnamama Kosovskog vilajeta (1879–1900)“, u organizaciji NVO „Kalem“, uz podršku Fonda za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava Crne Gore.

Parlamentu Crne Gore Amer Smailović, potpredsjednik Opštine Bijelo Polje Tufik Bojadžić, predsjednica Skupštine opštine Bijelo Polje Selma Omerović, kao i predstavnici Fonda za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava Crne Gore i Medžlisa Islamske zajednice Bijelo Polje.

Knjiga predstavlja vrijedan doprinos proučavanju prošlosti Bijelog Polja, Donjeg Kolašina i Mojkovca kroz salname

Ovaj značajan historiografski projekat okupio je veliki broj ljubitelja pisane riječi, istraživača i poštovalaca kulturno-historijskog nasljeđa iz Bijelog Polja i okoline, a promociji su prisustvovali i predstavnici državne i lokalne vlasti: ministar u Vladi Crne Gore Ernad Suljević, poslanik u

Kosovskog vilajeta – službene osmanske godišnjake koji donose dragocjene podatke o administraciji, stanovništvu, obrazovanju, ekonomiji i društvenom životu krajem 19. stoljeća. Posebna vrijednost ovog djela ogleda se u naučnoj obradi osmansko-turskih izvora i njihovom približavanju široj javnosti. Recenzent

knjige je mr. Admir Adrović, osmanista.

Prisutnima su se obratili direktor Instituta za historiju Univerziteta u Sarajevu dr. Sedad Bešlija, priređivači izdanja dr. Sait Šabotić i Nesip Pepić, glavni urednik knjige Alija Kujović, kao i Aladin Osmanović, dok je moderator promocije bio Edin Smailović.

Govornici su istakli da salname predstavljaju autentične historijske izvore koji omogućavaju sagledavanje stvarne slike jednog vremena, bez mitova i pojednostavljenih tumačenja prošlosti. Posebno je naglašeno da knjiga donosi podatke o životu muslimanskog i pravoslavnog stanovništva koje je vijekovima živjelo zajedno na ovim prostorima, kao i da otvara prostor za nova istraživanja osmanske prošlosti Sandžaka i šireg prostora Crne Gore. Priređivači su ukazali i na zahtjevnost rada sa osmansko-turskim izvorima, ističući da je svaki dokument morao biti pažljivo dešifrovan, transkribovan i preveden, uz očuvanje izvornog značenja i duha vremena. Naglasili su i potrebu da se knjiga nađe u svim gradskim bibliotekama u Crnoj Gori, bibliotekama svih međžliisa Islamske zajednice, medresama i drugim vjerskim školama, ističući da ovo djelo donosi vrijedne podatke kako o muslimanskom tako i o hrišćanskom stanovništvu koje vijekovima živi zajedno na prostoru Crne Gore. Takođe je istaknuto da će knjiga biti dostupna i u digitalnom formatu, što predstavlja važan doprinos očuvanju i dostupnosti kulturno-historijske baštine budućim generacijama.

(Redakcija)

PROMOCIJA KNJIGE

"BIJELO POLJE, DONJI KOLAŠIN I MOJKOVAC U SALNAMAMA KOSOVSKOG VILAJETA (1879 - 1900)

**Konferencijska sala hotela Franca, Bijelo Polje
Subota, 9 maj u 19h**

Učestvuju:

Dr Sedad Bešlija, direktor Instituta za historiju Univerziteta u Sarajevu
Dr Sait Šabotić, priređivač
Nesip Pepić, priređivač
Alija Kujović, (u ime izdavača)
Aladin Osmanović
 Moderator: **Edin Smailović**

*Katalog turističke ponude – recenzija***PLAV, DOŽIVLJAJ ZA SVA ČULA**

„Katalog turističke ponude” predstavlja mnogo više od informativnog vodiča, riječ je o sadržajno i estetski oblikovanoj publikaciji koja funkcionira kao višeslojni promotivni materijal, ali i kao autentična kulturno - turistička reprezentacija prostora. U pitanju je izdanje koje na visokoprofesionalan način objedinjuje faktografske podatke, narativne slojeve i vizuelne elemente, stvarajući snažan emotivni i promotivni utisak o Plavu kao destinaciji.

Na formalnom planu, katalog je pažljivo strukturiran. Njegova organizacija omogućava sistematičan pregled ključnih turističkih segmenata – od prirodnih ljepota, kulturno-istorijskog nasljeđa, rekreativne i gastronomske ponude, do konkretnih logističkih informacija relevantnih za posjetioce. Ovakva kompozicija doprinosi funkcionalnosti kataloga i potvrđuje njegovu promotivnu i praktičnu vrijednost.

Sadržajno, katalog ide daleko izvan standardnog prikaza lokaliteta. Njegov narativni sloj odlikuje se izraženom stilskom dorađenošću i emocionalnom sugestivnošću. Opisom Plavskog jezera, rijeke Lim, Ali-pašinih izvora i planinskog masiva Prokletije katalog evocira sinestezijsko iskustvo – priziva zvuke i mirise, omogućavajući čitaocu da imaginativno proživi prostor o kojem se informiše. Time se ostvaruje efekat emocionalnog angažovanja korisnika, što je ključni element savremenog pristupa promociji destinacija.

U domenu narativne strukture posebno se ističe način na koji se prirodni elementi

■ Piše: **Senada ĐEŠEVIĆ**, profesor

interpretiraju: planine nijesu tek topografski oblici već simbolički nosioci identiteta i duhovne vertikale prostora. Osim što je prikazana kao resurs, priroda je predstavljena i kao vrijednosni okvir života lokalne zajednice. Opisi lokalnog stanovništva i njihovog odnosa prema prostoru dodatno naglašavaju kulturni kontinuitet i autentičnost.

Kulturno-istorijska komponenta kataloga takođe je temeljno obrađena. Opisi sakralnih objekata, kamenih kula, mostova i tradicijskih kuća nijesu svedeni na puku evidenciju kulturnih dobara, oni su prošireni elementima narativa i značenjskog konteksta. Svaki objekat predstavljen je kao nosilac priče i identiteta, čime se dodatno afirmiše ideja Plava kao mjesta s bogatom i raznolikom

kulturnom memorijom.

Jedan od ključnih kvaliteta kataloga ogleda se u njegovoj sposobnosti da informativnu funkciju poveže s inspirativnom. U tom smislu, katalog ne ostaje na pasivnom predstavljanju sadržaja, on nudi i konkretne preporuke za aktivnosti: planinarenje, biciklizam, ribolov, jahanje konja, etnoturizam i gastronomsku ponudu. Na taj način publikacija i podstiče posjetu i strukturira moguće doživljaje korisnika.

Stilski, tekstovi u katalogu pokazuju visok stepen izražajne elaboracije. Emocionalni ton je nenametljiv, ali konstantno prisutan, s jasnom tendencijom da angažuje čitaoca i uspostavi intiman odnos s destinacijom. Katalog time postaje ne samo informativni već i estetski i emocionalni artefakt. Dominira osjećaj pripadnosti, ponosa i ljubavi prema zavičaju, koji se prenosi na čitaoca i potencijalnog posjetioca.

Vizuelna komponenta publikacije dodatno potvrđuje njen profesionalni karakter. Fotografije su pažljivo odabrane i estetski usklađene s tekstualnim sadržajem. One ne funkcionišu samo kao dopuna već i kao samostalni nosioci značenja – sugerišu atmosferu, otkrivaju detalje i proširuju narativnu liniju kataloga. Posebno je važno to što fotografije, osim što prikazuju pejzaže, prikazuju i elemente svakodnevice, ljudska lica i detalje arhitekture, čime se stvara osjećaj prisnosti i neposrednosti.

Funkcionalna vrijednost kataloga ogleda se u jasno predstavljenim servisnim informacijama: smještajni kapaciteti, restorani, turističke agencije, specifičnosti lokalne kuhinje i transportne veze. Ovi elementi korisnicima omogućavaju lakšu orijentaciju i konkretnu organizaciju boravka, čime se dodatno

potvrđuje primjenjivost publikacije.

„Katalog turističke ponude” Plava može se ocijeniti kao izuzetno uspješan promotivno-informativni materijal. Njegova snaga ne leži samo u količini i kvalitetu informacija koje pruža već i u sposobnosti da kroz narativ, stil i vizuelni izraz prenese specifičnu atmosferu Plava. Ovaj katalog se ne čita samo kao vodič – on se doživljava kao putovanje, osjeća kao iskustvo, pamti kao utisak.

Preporučuje se kao relevantan promotivni alat svim institucijama i pojedincima uključenim u razvoj turizma, kulturne politike i lokalnog identiteta, ali i kao inspirativno štivo za sve ljubitelje prirode, istorije i autentičnih prostora ♦

Svjedočanstvo o razvoju učiteljskog obrazovanja na prostoru Sandžaka

PROMOVISANA MONOGRAFIJA UČITELJSKOG FAKULTETA – ODJELJENJA U NOVOM PAZARU

Nastavno odjeljenje u Novom Pazaru Fakulteta za obrazovanje učitelja i vaspitača Univerziteta u Beogradu obilježilo je četvrt stoljeća postojanja objavljivanjem monografije, koja obuhvata period od osnivanja novopazarskog odjeljenja 1998. godine do 2023. godine i daje pregled najvažnijih segmenata rada ove visokoškolske ustanove

■ Piše: **Hasna ZILJKIĆ**

U Kulturnom centru u Novom Pazaru, u decembru 2025. godine, održana je promocija Monografije Učiteljskog fakulteta u Beogradu – Odjeljenja u Novom Pazaru, značajnog izdanja koje svjedoči o razvoju, uspjesima i društvenoj ulozi ove visokoškolske ustanove. Svečanost je okupila brojne goste, profesore, saradnike i studente, a otvorena je nastupom Hora Fakulteta za obrazovanje učitelja i vaspitača pod dirigentskom palicom profesorice Alme Trtovac Dedeić, koji je izveo Studentsku himnu.

Među učesnicima promocije bili su prof. dr Predrag Jovanović, prof. dr Ahmed Bihorac, prof. dr Filduza Prušević Sadović, doc. dr Alma Trtovac Dedeić, asistent Boško Mihailović, asistentica Ajdina Župić, prof. dr Sefedin Šehović, dipl. žurnalista Hasna Ziljkić i Besim Adilović, u svojstvu saradnika ustanove. Oni su govorili o značaju monografije i ulozi ove ustanove u razvoju obrazovanja u Novom Pazaru.

U uvodnom obraćanju istaknuto je da monografija predstavlja vrijedan dokument o istorijskom razvoju ustanove, njenom doprinosu obrazovanju i nauci, kao i njenom značaju za akademski i društveni život Novog Pazara i šire zajednice. Posebna zahvalnost upućena je autorima tekstova, urednicima i svima koji su učestvovali u nastanku ovog izdanja.

Monografija, na 292 stranice, donosi pregled razvoja obrazovanja učitelja od

osnivanja Učiteljske škole u Novom Pazaru 1946. godine do savremenog djelovanja Nastavnog odjeljenja Učiteljskog fakulteta. U uvodnom dijelu objavljeni su tekstovi dekana Učiteljskog fakulteta prof. dr Danimira Mandića i rukovodioca Odjeljenja prof. dr Sefedina Šehovića, koji ukazuju na značaj obrazovanja učitelja i vaspitača u savremenom društvu.

Posebna poglavlja posvećena su istorijatu obrazovanja učitelja u Novom Pazaru, razvoju Učiteljske škole i Učiteljskog fakulteta, organizaciji Nastavnog odjeljenja, nastavnim planovima, stručnom usavršavanju nastavnog kadra, izdavačkoj djelatnosti i kulturno-umjetničkom radu. Monografija sadrži i podatke o zaposlenima, saradnicima i prijateljima Odjeljenja, kao i prikaz rada hora, pozorišne scene i brojnih kulturnih aktivnosti.

Vrijedan dio publikacije čine eseji nastavnika i saradnika, evidencija o izdatim diplomama i završenim master studijama, te bogata galerija fotografija koja dokumentuje razvoj ustanove kroz različite periode njenog postojanja.

Promotori su istakli da monografija ne predstavlja samo pregled institucionalne istorije, već i svjedočanstvo o značaju učiteljskog poziva. Njena osnovna poruka jeste da obrazovanje učitelja i vaspitača ima presudnu ulogu u oblikovanju pojedinca i društva, jer upravo oni učestvuju u najvažnijim fazama dječijeg razvoja i obrazovanja.

OBRAZOVANJE UČITELJA U NOVOM PAZARU

Ideja o fakultetskom obrazovanju učitelja nije novijeg datuma – o njoj se govorilo još pedesetih godina XX stoljeća, a posebno je snažno artikulirana 1980. godine na Pedagoškoj akademiji u Beogradu, uz podršku najistaknutijih pedagoga tadašnje Jugoslavije. Nakon više od decenije intenzivnih priprema, 1993. godine osnovan je Učiteljski fakultet, kao kruna višedecenijskih nastojanja struke.

U Novom Pazaru tradicija obrazovanja učitelja seže još do 1946. godine i osnivanja Učiteljske škole, koja je skoro tri decenije bila ključna obrazovna institucija ovog kraja. Iako je škola ugašena 1974. godine, potreba i ideja nisu nestale. One su obnovljene 1998. godine, osnivanjem nastavnog odjeljenja Učiteljskog fakulteta u Novom Pazaru, simbolično smeštenog u zgradu nekadašnje Učiteljske škole.

Danas, nakon 25 godina univerzitetskog obrazovanja, sa desetinama generacija diplomiranih učitelja i vaspitača, ovo odjeljenje svjedoči o kontinuitetu, ustrajnosti i dubokoj posvećenosti obrazovanju kao temelju društva.

RUKOVODILAC NASTAVNOG ODJELJENJA

Rukovodilac Nastavnog odjeljenja Učiteljskog fakulteta u Novom Pazaru, prof. dr Sefedin Šehović, redovni je

Detalji sa promocije Monografije
Učiteljskog fakulteta u Beogradu
Odjeljenja u Novom Pazaru.
Kulturni centar Novi Pazar, decembar 2025.

Учитељски
факултет

Наставно одјелjenje
у Новом Пазару

1998–2023.

profesor na predmetima *Didaktika* i *Metodika nastave prirode i društva II*. Objavio je više od 50 naučnih radova, autor i koautor je brojnih monografija i udžbenika. Dobitnik je Svetosavske nagrade za 2022. godinu, koja se dodjeljuje za postignute rezultate u oblasti obrazovanja i vaspitanja.

Njegova koleginica, prof. dr Filduza Sadović, u monografiji, u tekstu „Razvoj nastavnog odjeljenja“, između ostalog kaže: „Prof. Šehović ima bogato pedagoško iskustvo, vrstan je naučnik i vizionar promjena u obrazovanju koje

zahtijeva savremeno doba. Vještine upravljanja, komunikacije, kao i sposobnost da iz sagovornika izvuče najbolje i istovremeno ga poduč, čine ga primjerom dobrog i posvećenog rukovodioca. Svi koji rade s njim svjedoče njegovoj izuzetnoj posvećenosti radu, jer je često prvi na poslu i posljednji koji odlazi, a radno vrijeme za njega ne predstavlja ograničenje, već obavezu koja se prirodno produžava u svakodnevnom funkcionisanju ustanove“ ♦

Ideja o visokoškolskom obrazovanju učitelja u Srbiji razvija se od pedesetih godina XX stoljeća, a 1993. godine osnovan je Učiteljski fakultet. U Novom Pazaru tradicija seže do 1946. godine i Učiteljske škole, a od 1998. godine nastavlja se kroz Nastavno odjeljenje Fakulteta

Bakterije, životinje i biljke kao fabrike za proizvodnju rekombinantnih lijekova

■ Pišu: **mr. Belmina ŠARIĆ-MEDIĆ** i **prof. dr. Kasim BAJROVIĆ**

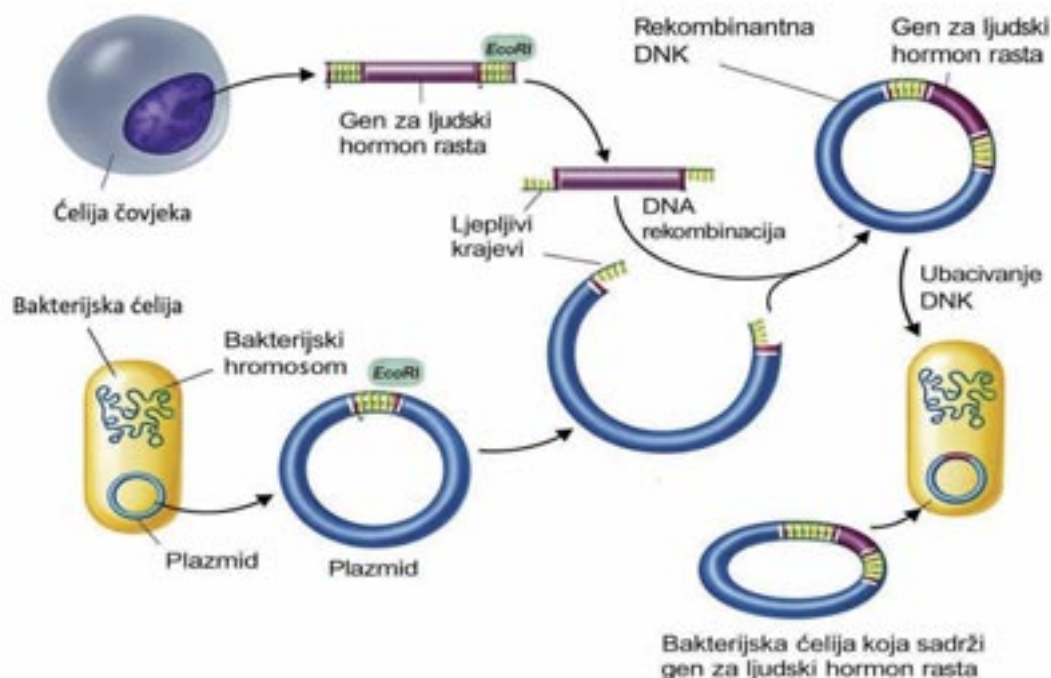
(Univerzitet u Sarajevu - Institut za genetičko inženjerstvo i biotehnologiju Sarajevo, Bosna i Hercegovina)

Kao što je poznato proteini su katalizatori mnogih metaboličkih reakcija i čine strukturne komponente bioloških sistema koji su odgovorni za sve ćelijske reakcije, ključne za život. Nedostaci specifičnih proteina u

organizmu dovode do bolesti koje mogu varirati od blagih do vrlo teških. Kod ljudi takve bolesti se liječe primjenom odgovarajućih proteina iz vanjskih izvora, kako bi se postigle željene koncentracije nedostajućih proteina. Mnogi ljudski proteini imaju važnu farmaceutsku vrijednost, ali ih je teško dobiti iz prirodnih izvora.

Pojavom tehnologije rekombinantne DNK (rDNK), krajem 70-ih godina prošlog vijeka, geni od interesa se mogu izolovati, umetnuti u odgovarajuće

vektore i prenijeti u ćelije ili organizme koji postaju fabrike (tvornice) željenih proteina. Prvi proizvodi terapijskih proteina iz kloniranih gena dobijeni su iz mikroorganizama. Međutim, neki ljudski proteini su sintetizirani samo u malim količinama, dok su drugi postali nerastvorljivi, što je otežavalo njihovo prečišćavanje. Osim toga, produkti ekspresije gena mogu potaknuti imunološku reakciju ili imati smanjeno biološko djelovanje, obzirom da se njihova obrada ne vrši unutar ćelije. Tehnologija rDNK koristi bakterije i druge žive organizme za proizvodnju rekombinantnih produkata. Većina domaćina koji se koriste za proizvodnju

Slika 1. Kloniranje gena za somatostatin

rekombinantnih proizvoda odobrenih od strane Američke uprave za hranu i lijekove (FDA) i Evropske agencije za lijekove (EMA) su bakterije, te transgene životinje i biljke.

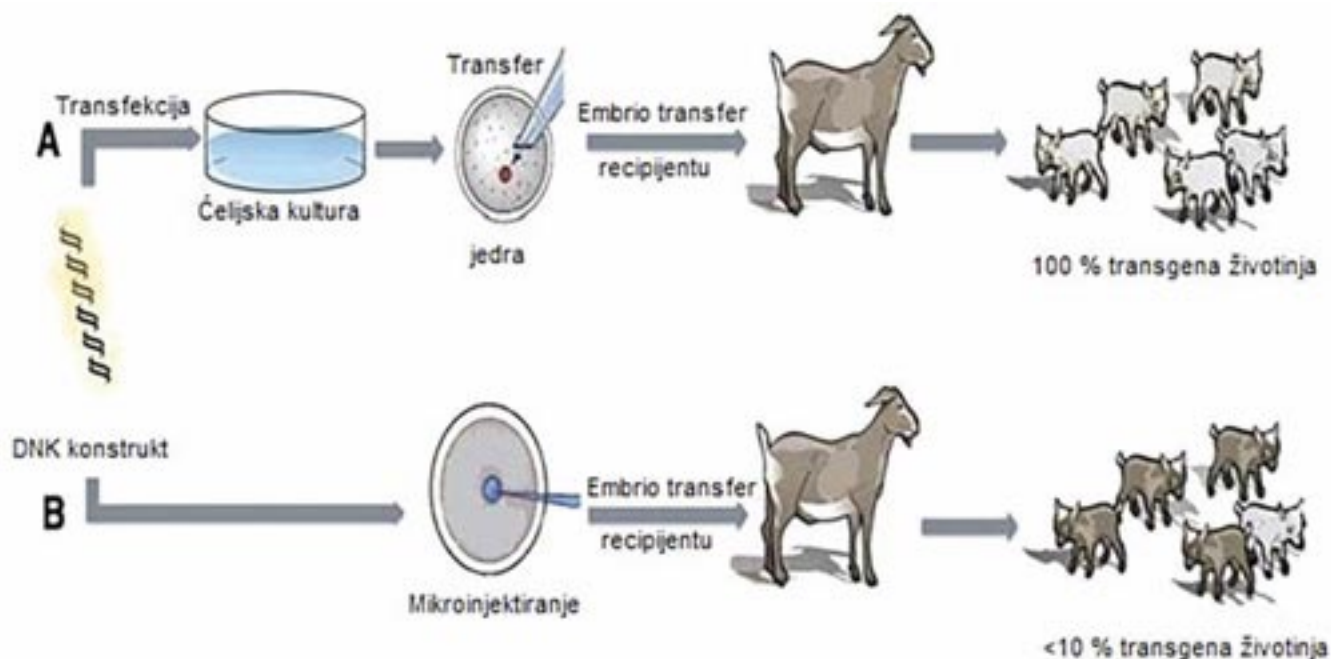
Od 1982. godine, razvojem prvog miša koji eksprimira povišene nivoe humanog hormona rasta, otkriveno je da se životinje mogu koristiti kao bioreaktori. Kasnije su dobijene razne transgene životinje: zečevi, svinje, ovce, koze i goveda. Za proizvodnju rekombinantnih proteina neke aspekte treba uzeti u obzir pri izboru vrste bioreaktora, kao što su potražnja na tržištu, količina mlijeka proizvedenog po laktaciji i stopa reprodukcije. Od svih transgenih bioreaktora koze (*Capra hircus*) su predstavljale odličan model za transgenezu, budući da su proizvodnja i operativni troškovi značajno manji u poređenju sa govedima.

Bakterije

Bakterije nude vrlo efikasnu platformu za kontroliranu i stabilnu proizvodnju neophodnih proteina u relativno jeftinim postupcima. Početkom 80-ih godina FDA

je odobrila upotrebu rekombinantnog humanog inzulina iz *Escherichia coli* (humulin) za liječenje dijabetesa, prvog rekombinantnog lijeka koji se pojavio na tržište. Rekombinantni inzulin opslužuje preko 537 miliona dijabetičara širom svijeta, a njegova primjena i dalje ubrzano raste. Mogućnosti proizvodnje rekombinantnog inzulina otvorile su nove mogućnosti za dobijanje drugih lijekova na bazi rDNK koji su se ubrzo pojavili na tržište. Sve ovo je ubrzalo razvoj mnogih drugih bakterijskih sojeva prilagođenih za proizvodnju proteina i omogućilo progresivnu upotrebu eukariotskih sistema u te svrhe. Tržište proizvoda dobijenih tehnologijom rDNK se brzo razvija zbog svoje široke primjene u medicini, poljoprivredi i industrijskoj biotehnologiji. Tokom 2024. godine odobreno je preko 190 terapijskih proteina proizvedeno korištenjem metoda rDNK. Među rekombinantnim proizvodima koje su FDA i EMA odobrile 39,00 % je dobijeno u ćelijama sisara, 29,80 % u ćelijama *Escherichia coli*, 18,50 % u ćelijama kvasca (*Saccharomyces cerevisiae*), 11,20 % u hibridnim ćelijama itd.

Escherichia coli je mikroorganizam prvog izbora za rDNK tehnologiju i široko se koristi prvenstveno za kloniranje, genetičku modifikaciju i proizvodnju rekombinantnih proteina. To nije iznenađujuće s obzirom na to da se historijski razvoj mikrobne fiziologije i molekularne genetike uglavnom zasnivao na ovoj vrsti, što je rezultiralo stalnim nakupljanjem informacija i molekularnih alata o ovoj vrsti. Međutim, nekoliko prepreka u proizvodnji proteina ograničava njihovu primjenu kao fabrike za dobijanje rekombinantnih proizvoda. Rekombinantni proteini dobijeni u *E. coli* nemaju mehanizme posttranslacijske modifikacije (PTM), koji su prisutni u većini eukariotskih proteina. PTM igraju ključnu ulogu u sazrijevanju proteina, njihovoj stabilnosti i biološkoj aktivnosti, poluživotu u serumu i njihovoj imunogenosti (sposobnosti da se potakne imunološka reakcija ili odgovor). Zato proteini dobijeni u *Escherichia coli* sa nedostatkom PMT-a mogu biti nestabilni, nerastvorljivi i neaktivni. Do sada je kloniran veliki broj gena za proizvodnju velikog broja proteina u *Escherichia coli*. Među njima značajnu

Slika 2. Dobivanje transgenih koza: nuklearnim transferom somatskih ćelija (A) i pronuklearnom mikroinjekcijom (B)

ulogu ima i gen za hormon rasta ili somatostatin (Slika 1).

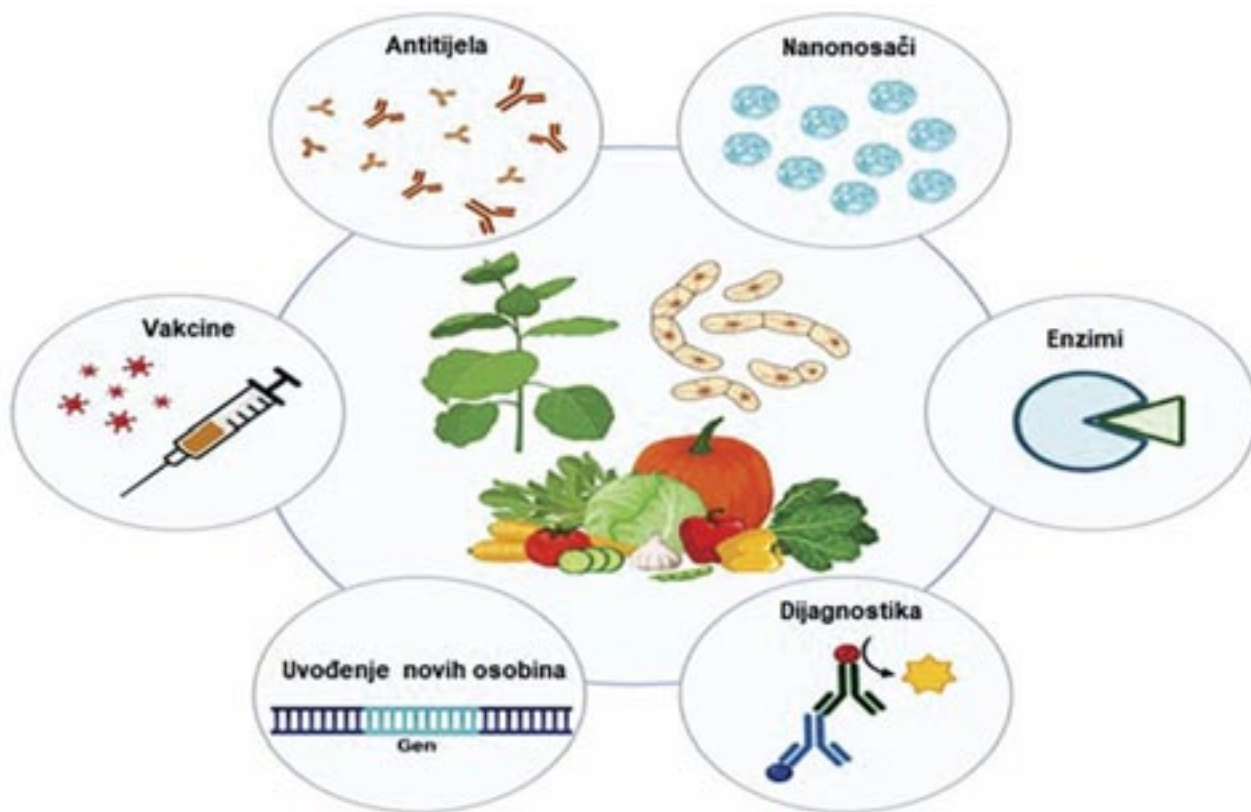
Poznato je da su bakterije koje proizvode rekombinantne proteine izložene različitim stresovima. U takvim situacijama stres može učiniti sintetizirane proizvode beskorisnim, zbog nedostatka rastvorljivosti, a mnogi proteini se talože u velikim količinama kao agregati poznati kao inkluzijska tijela. Promjenom uslova rasta bakterija (sastav medija, temperatura rasta, koncentracija) i nekih genetičkih parametara, moguće je proizvesti velike količine željenog proteina, prilagođene potrebama istraživanja ili industrije. Odobreni rekombinantni proizvodi iz *Escherichia coli* su: hormoni, interferoni, interleukini i mnogi drugi. Većina rekombinantnih lijekova proizvedenih u *Escherichia coli* namijenjena je za liječenje zaraznih bolesti, endokrinih bolesti te drugih nutritivnih i metaboličkih poremećaja.

Transgene životinje

Transgene životinje se također uspješno koriste za proizvodnju rekombinantnih proteina. Proizvodnja proteina korištenjem transgenih životinja predstavlja veći biotehnološki izazov zbog sigurnosnih problema kao što su prijenos zaraznih bolesti, neželjeni alergeni, imunogeni i autoimuni odgovori koji se javljaju kod životinja. Pionirski radovi za proizvodnju rekombinantnih proteina u mlijeku transgenih životinja su bili 1980-ih godina, a prvi odobreni farmaceutski proizvod dobijen 2006 godine iz transgenih koza je ATryn (antitrombin). Antitrombin sadrži 432 aminokiseline i izlučuje se u mlijeku transgenih koza koje su dobijene nuklearnim transferom somatskih ćelija i pronuklearnom mikroinjekcijom (Slika 2).

Proteini koje luči mliječna žlijezda životinja grupirani su u dvije klase kazeine i serumske proteine. Preživari uglavnom luče četiri kazeina i dva

serumska proteina. Geni koji kodiraju ove proteine su u jednostavnim kopijama i transkribiraju se u visokim količinama, posebno u mliječnim žlijezdama tokom trudnoće i laktacije. Dakle, promotori i regulatorne regije gena specifičnih proteina mlijeka su korištene za usmjeravanje ekspresije gena u mliječnoj žlijezdi. Mliječna žlijezda se trenutno može smatrati najboljim dostupnim bioreaktorom, budući da mlijeko predstavlja izvor sirovine, koja je neprerađena, sigurna, obilna, obnovljiva, lako dostupna i dobro prihvaćena od strane javnosti. Osim toga, opsežne studije su pokazale mogućnost proizvodnje velikog broja rekombinantnih proteina u mlijeku. Odobreni rekombinantni proteinski proizvodi iz transgenih životinja su: alfa-fetoproteini, vaccine, antitrombini III, aktivatori tkivnog plazminogena (htPA), laktoferini, faktor IX, lizozimi, hormoni rasta, monoklonalna antitijela i dr.

Slika 3. Rekombinantni proizvodi dobiveni iz transgenih biljaka

Transgene biljke

Sa ekonomske tačke gledišta upotreba transgenih biljaka za proizvodnju biofarmaceutika je vrlo isplativa. Transgene biljke su korištene kao

se znatno ekonomičnijom u poređenju s korištenjem mikrobioloških bioreaktora. Neke biljke, uključujući rižu, kupus, kukuruz, duhan, soja i dr. danas su ključni u proizvodnji raznih farmaceutskih proteina (Tabela 1).

primjetan je značajan napredak u proizvodnji rekombinantnih proteina u transgenim životinjama i biljkama, koji je postao uporediv s rezultatima dobivenim u bakterijskim sistemima.

Bakterijske ćelije su i dalje efikasne

Biljna vrsta	Primjena
<i>Nicotiana benthamiana</i> (duhan)	Monoklonalna antitijela, Zmapp (u tretmanu Ebole), Imelini lektini u liječenju kancera
<i>Oryza sativa</i> (riža)	Laktoferin, humani serumski albumin
<i>Lactuca sativa</i> (kupus)	Jestive vakcine, B podjedinica vakcine protiv kolere
<i>Glycine max</i> (soja)	Rekombinantni enzimi, Biofarmaceutski proteini
<i>Zea mays</i> (kukuruz)	Antitijela, Industrijski enzimi

Tabela 1. Neke od značajnih biljnih vrsta koje se koriste za proizvodnju rekombinantnih lijekova

proizvođači rekombinantnih proteina zbog niskih troškova uzgoja, masovne proizvodnje, nedostatka ljudskih patogena i prisustva eukariotskih PMT-ija. Prvi rekombinantni protein dobiven iz transgene biljke duhana bio je ljudski hormon rasta, a od tada su dobiveni mnogi drugi rekombinanti proizvodi kao što su vakcine, antitijela, enzimi i dr. (Slika 3).

„Biofarming“ (engl. biopharming), odn. korištenje genetički modificiranih biljaka za proizvodnju farmaceutskih spojeva, je danas jedna od značajnijih grana savremene biotehnologije. Na taj način, željeni geni od interesa se mogu umetnuti direktno u biljku ili u virus koji se nalazi u biljci, nakon čega se proteini akumuliraju u zrnu ili sjemenu, podzemnim dijelovima biljke ili u lisnoj biomasi. Trenutno, bioreaktori zasnovani na kulturama biljnih ćelija pokazuju veći potencijal od konvencionalnog biljnog uzgoja („biofarminga“) koji se oslanja na korištenje cijelih biljaka za proizvodnju lijekova. Ovi bioreaktori donose brojne prednosti, uključujući poboljšanu biološku sigurnost, budući da se smanjuje rizik od ukrštanja i nenamjernog širenja polena, što je čest problem kod uzgajanja cijelih biljaka. Osim toga, proizvodnja u kulturama biljnih ćelija u bioreaktorima pokazuje

Iako su se tokom razvoja ovog područja pojavljivali značajni izazovi, savremene istraživačke metode uključujući inovativne pristupe u ekspresiji gena, omogućile su prevazilaženje većine problema. Ekonomske analize takođe ukazuju na značajan potencijal finansijske koristi, jer biljke mogu efikasno proizvoditi i druge skupocjene strukturalne proteine te proizvode sa specifičnim tržišnim vrijednostima. Bioregulacija farmaceutskih proizvoda proizvedenih u biljkama razvila se do te mjere da je nekoliko spojeva već odobreno za upotrebu kod ljudi. Ipak, ostaju izazovi poput varijabilnosti glikozilacije, regulatornih pitanja i globalnog prihvatanja, čije prevazilaženje će bitno doprinijeti daljem korištenju bioinženjerskih tehnologija.

Budući trendovi

Kao što je ranije spomenuto, humani inzulin proizveden u bakteriji *Escherichia coli* predstavlja prvi farmaceutski proizvod dobijen primjenom rekombinantne DNK (rDNK) koji je odobren za kliničku upotrebu. Nakon ovog značajnog dostignuća, razvijen je veliki broj drugih rekombinantnih lijekova proizvedenih u bakterijskim sistemima. Od 1995. godine

u proizvodnji određenih proteina, ali njihov spektar primjene i tipovi proizvoda koje mogu proizvesti nisu jednako široki kao kod ćelija sisara, koje omogućavaju kompleksne modifikacije neophodne za funkcionalnost mnogih terapijskih proteina. U posljednjih nekoliko godina zabilježen je kontinuirani rast broja odobrenih lijekova baziranih na rDNK, bez obzira na odabrani proizvodni sistem, što ukazuje na sve veću važnost i prihvatljivost rekombinantne tehnologije u farmaceutskoj industriji.

S obzirom na stalno rastuće zahtjeve farmakološke industrije za učinkovitim i ekonomski prihvaljivim lijekovima, postoji potreba za dodatnim poboljšanjima proizvodnih sistema. U tom kontekstu, različiti sojevi mikroorganizama, ali i druge vrste ćelija, smatraju se perspektivnim „ćelijskim fabrikama“ za proizvodnju budućih rekombinantnih terapijskih proteina. Njihova integracija u proizvodne procese za ljudsku upotrebu omogućit će zadovoljavanje rastućih potreba farmaceutske industrije, istovremeno pružajući mogućnost razvoja sigurnijih, efikasnijih i pristupačnijih lijekova za pacijente. ♦

VRLO ZNAČAJNO FILOZOFSKO DJELO
AKADEMIKA ENVERA HALILOVIĆA

ONTOLOGIJA BOSANSKE POLITIČKE SVIJESTI – BOSANSKA NACIJA I GENOCID U SREBRENICI

Ukoliko se ne promijeni politička misao etnosa, a primarno njegovih političkih predstavnika, upravo na teorijskim postavkama prezentovanim u ovoj knjizi, biće nastavljen proces razgradnje države, do konačnog nestanka.

Čitajući knjigu - naučni rad prof. dr - akademika Envera Halilovića – *Ontologija bosanske političke svijesti – bosanska nacija i genocid u Srebrenici*, koja bi se mogla posmatrati i kao logičan nastavak i tematska razrada filozofske misli, njegove prethodne knjige – *Savremena politička misao*, osjećam potrebu da ovim tekstom čitaocima ponudim sopstvene impresije i izvjesna kritička razmišljanja. Ova knjiga, uz knjigu, *Ontologija islama*, uvaženog akademika Ferida Muhića, može se svrstati među najvažnija filozofsko-politička djela na prostoru BiH u poslijeratnom periodu. Ono što je zajedničko za oba djela, koja smatram kapitalnim, je to što pored temeljite filozofske opservacije društvenih kategorija naroda, nacije, religije, teorije prava, političkih subjektiviteta i drugih kategorija imanentnih filozofskoj teoriji, vrlo kompetentno analiziraju njihovu primjenu, mada bi bliže istini bilo reći – neprimjenu i političku instrumentalizaciju na prostoru BiH, kao i cjelokupnom jugoslovenskom prostoru

Nesumnjivo, naučna djela poput ove

■ Piše: Ulvija MUŠOVIĆ

knjige, uvaženog akademika Halilovića, bi morala biti nezaobilazna literatura u spoznaji teorijskih aspekata i osnova filozofsko-socioloških i političkih postavki savremenog građanskog društva, svima onima koji pretenduju da aktivno učestvuju u političkom životu bosansko-hercegovačkog društva. To ističem imajući u vidu činjenicu da u proteklih trideset godina od završetka rata, bošnjačka politička elita nije prepoznala nužnost odlučnijeg i ofanzivnijeg djelovanja u pravcu slamanja separatističkih projekata i državnog ustrojstva na demokratskim evropskim principima, koristeći raspoložive pravne mehanizme. Međunarodnoj zajednici, šta god to značilo, se moralo odlučno reći: -

Nemojte nam nametati ništa što niste primjenili u svom sistemu državnog uređenja. Pogubna defanziva i jalova stabilokratija su trošile vrijeme, nemajući u vidu da je to najznačajniji i nenadoknadivi resurs. Kao što se tijelo živog organizma navikava na iščašen zglob, tako se i određeni politički subjekt – društvo, navikava na iščašeno državno uređenje, sa jednakom neučinkovitošću. I, šta onda dobijamo? Neuspješno i neodrživo društveno uređenje, što će daljim harčenjem vremena potvrditi tezu plasiranu iz Entiteta Republike Srpske, o neodrživosti BiH. Dakle, zaključujem - vrijeme je nenadoknativ resurs. Stabilokratija vodi nestanku države BiH. Ukoliko se ne promijeni politička misao etnosa, a primarno njegovih političkih predstavnika, upravo na teorijskim postavkama prezentovanim u ovoj knjizi, biće nastavljen proces razgradnje države, do konačnog nestanka. A sada namjeravam prenijeti sopstvene impresije ovom knjigom.

U predgovoru, autor lamentira na stihu antičkog pjesnika *Arhiloha*, koji glasi: *lisica zna mnoge stvari, ali jež ima jednu važnu stvar...* aludirajući na otpornost Bosne dugovjekoj negatorskoj politici okruženja. Ta istrajnost jeste ohrabrujuća, ali i ona ima granice izdržljivosti. Ukoliko se ne promijeni politička misao etnosa, a primarno, njegovih političkih predstavnika, upravo na teorijskim postavkama prezentovanim u ovoj knjizi, biće nastavljen proces razgradnje države, do konačnog nestanka.

Autor u uvodnom tekstu kaže: *U ovoj knjizi se bavim pitanjem ontologije*

historijske svijesti Bosne, odnosno BiH, tokom njenog višestoljetnog postojanja u raznim historijsko-političkim oblicima. Višestoljetni život i trajanje Bosne, odnosno BiH, veoma su slični vječnom trajanju i životu ježa. Stil i tajna njihovog trajanja i postojanja je u njihovoj samoodbrambenoj prirodi... Ova komparacija, ili možda bliže, metafora, ima osnova, ali ne bi bilo uputno osloniti se isključivo na prirodnu predispoziciju ježa, a podejleniti znanje i samosvjest o sebi i okruženju.

Opredjeljenjem u naslovu knjige za termin *Ontologija*, autor jasno ukazuje na namjeru da u naučnoj formi, koristeći se univerzalnim metodom društvenih nauka,

političke svijesti. Kao majstor hermenautike, on vrlo utemeljeno konsultuje i primjenjuje imanentnu i impozantnu filozofsku literaturu, koja osnažuje iznijete teorijske i političke stavove.

Koncepcijski, knjiga se sastoji iz 7 poglavlja. U prvom poglavlju, naslovljenom: *Narod i nacija*, vrlo precizno je prezentovana naučno-teorijska distinkcija između ove dvije kategorije, koja, kako reče jedan od recenzenata, već odavno u svijetu nije sporna, ali u kontekstu političkog uređenja BiH, indukuje nestabilnost i egzistencionalni problem.

aspekata, što selektuju podnaslovi: - Teorija etniciteta; Etnički i nacionalni identitet; Politička etno-geneza Bošnjaka i razvoj državnosti Bosne; Imena naroda u Bosni kao nacionalna imena; Sadržaj pojma Bosanska nacija, itd. uvodeći čitaoca u naučno utemeljeno značenje pojma nacije i naroda.

U drugom podnaslovu ovog poglavlja: *Bosna i Hercegovina je matična država Bosanaca*, izvodi naučno utemeljene zaključke koji proizilaze iz prvog poglavlja i čine prirodan izbor državnog uređenja BiH, kao građanske države – države ravnopravnih građana.

Sljedi podnaslov prvog poglavlja je: *Desupstancijalizacija bosanstva i političkog identiteta Bosne; Dvojni i podnacionalni identiteti konstitutivnih naroda u BiH*, u kome iznosi upozoravajuće posljedice eventualnog istrajavanja na sadašnjim retrogradnom i naučno neutemeljenom obliku državnog uređenja.

U sljedećem poglavlju, naslovljenom: *Građanska država*, je prezentovan koncept i logičan izbor građanske države, odnosno države ravnopravnih građana, kao najdemokratskijeg i najhumanijeg oblika državnog uređenja. Potom sledi poglavlje: *Etnoideološke kritike bosanske nacije, građanskog uređenja i bosanstva*, u kome je iznijeta naučna kritika tog retrogradnog i za bosansko-hercegovačko društvo, pogubnog procesa.

Akademik Halilović, kao autor knjige *Postsovjetski geopolitički prostor i Balkan*, i kao političar koji je obavljao funkciju ambasadora BiH u Rusiji, slovi kao dobar poznavalac istorije i političke uloge ovog društveno-političkog subjekta, tako da četvrto poglavlje ove knjige, naslovljeno: *Rusija u Bosni*, svakako zaslužuje posebnu pažnju. Halilović podsjeća da je period kontinuiranog ruskog uticaja na Balkanu počeo davne 1744. godine, kada je potpisan rusko – otomanski mirovni ugovor u Kučuk – Kajnardži. Ovim ugovorom Rusiji se daje status sile zaštitnice pravoslavnog stanovništva u Otomanskom carstvu. U tom kontekstu treba tumačiti vrlo izraženo, nekad otvoreno, a nekad prikriveno, prisustvo ruskog uticaja kroz različite oblike, političke, vojne i druge aktivnosti, na prostoru Balkana.

istražuje fundamentalna pitanja postojanja, stvarnosti i bitka bosanske

Autor, ovom pitanju pristupa sistematski, osvjetljavajući ga sa svih

U petom poglavlju elaboriran je nametnuti i zlonamjerni politički narativ o Bosni kao srpskoj ili hrvatskoj zemlji. Osvjetljavanje ove političke ideologije sa pogubnim reperkusijama na državotvornost BiH, upućuje na razmišljanje da ona taktika ježa, iz uvodnog djela knjige, vjerovatno neće biti dovoljna kao odbrambeni mehanizam za očuvanje državotvornosti Bosne.

Šesto i sedmo poglavlje posvećena su hermenautici genocida u Srebrenici i presuđenim srpskim i hrvatskim zločinačkim poduhvatima tokom rata u BiH. Ono što se u bosansko-hercegovačkom društvu teško shvata i prihvata, je egzistencijalno opasna činjenica da Udruženi zločinački poduhvat, kao i genocid, podrazumijeva postojanje ideologije, organizacije i namjere. Samim tim, može biti savladan samo odgovarajućom protivtežom. To znači da i subjekt koji mu se suprotstavlja, mora imati ideologiju, organizaciju i namjeru, odnosno istrajnost, da eliminiše takvog neprijatelja. I Halilović, kao i pretežna većina drugih subjekata, kada elaboriraju pitanje genocida u Bosanskom ratu, devedesetih godina prošlog vijeka, ograničavaju ga na presuđeni genocid u Srebrenici, neopravdano apstrahujući da je u toj presudi rečeno, da je tokom postupka pred sudom pravde u Hagu, konstatovano da i na drugim lokalitetima BiH, ima elemenata počinjenog genocida, ali da se sud, zbog komplikovanog postupka dokazivanja *genocidne namjere*, ograničio samo na najekstremniji zločin u Srebrenici. Zar se poslije otkopanih masovnih grobnica, gdje se posmrtni ostaci jedne osobe nalaze u sedam odvojenih grobnica i lokaliteta, poslije koncentracionih logora, masovnih pogubljenja civilnog stanovništva u cijeloj Istočnoj Bosni i prijedorskih bijelih traka, može razumnom tvrdnjom negirati genocid?

Očigledno, knjiga je pobudila veliku pažnju stručne javnosti. To potvrđuju i vrlo povoljne recenzije eminentnih autoriteta iz sfere društvenih nauka.

Prof. dr. Senadin Lavić kaže: *Prof. Halilović se znanstveno-istraživački suočio s jednim od najvažnijih pitanja našeg vremena, koje ima dalekosežne*

posljedice po povijesno-političko postojanje Bosne, s jedne strane, i koje određuje dostizanje zrelosti jednog političkog subjekta u njegovom dugom trajanju, s druge strane. Tako je bosanstvo ili bosansko nacionalno pitanje učinjeno primarnom temom koja nadilazi etničko-religijsko razumijevanje i reprezentiranje jedne nacionalne grupe i sve njezine predstave o etnicitetu.

Prof. dr. Živko Andrijašević, iz Crne Gore, zaključuje: *Kao istoričar koji ima izvjesnih znanja o nacionalnom pitanju na prostoru nekadašnje Jugoslavije, nemam osnova da izrekнем bilo kakvo neslaganje*

Akademik Enver Halilović

ili protivljenje u odnosu na stavove ili elaboraciju autora, što znači da nalazim da su njegova konceptijska polazišta ispravna i da je argumentacija kojom brani svoja polazišta – istorijski neupitna i neosporiva.

Prof. dr. Orhan Bajraktarević, sa Fakulteta islamskih nauka Univerziteta u Sarajevu, kaže: *On govori jezikom savremene filozofije, sociologije, politologije, jezikom visoke književnosti i kulture, religije, islamske teologije, filozofije religije, nauke i umjetnosti, ali i jednostavnim, jasnim i razgovjetnim, Dekartovskim jezikom stroge logike i gramatike, jezikom koji proizilazi iz dugog i dubokog mišljenja i promišljanja,*

jezikom istinite povjesti vlastitog naroda, Bošnjaka, ali i svih drugih bosansko-hercegovačkih građana, Bosanaca, istovremeno.

Doc. dr. Abdel Alibegović, sa Fakulteta političkih nauka, Odsjek za sociologiju, u Sarajevu, konstatuje: *Halilović daje izniman doprinos razumijevanju i zrenju bosanske političke misli, a na način da bosanske specifikume, singularitete ne suprotstavlja bosanskom pluralitetu. Dugogodišnji, okoštali procesi brisanja Bosne, uništenja Bosne iz Bosne i izvan Bosne, te antibosanske benigne/maligne forme znanja moraju biti zaustavljene oživljavanjem i osnivanjem logosa bosanskog prostora znanja, samosvijesti o sebi, izlaska iz predpojmovnog stanja, stanja tribalnih mentalnih matrica, stanja općeg palanačkog duha. Doprinos Halilovićeve misli valja promatrati i kroz prizmu otklona, razgraničenja sa svim okoštanim formama fašističkog, sotonističkog, šovinističkog, kleronacionalističkog negiranja kulturne, etničke, ali i državljanske specifičnosti BiH, odnosno svega bosanskog, između ostalog na matrici osmansko-turske historijske krivice.*

Nadam se da su ovi citati iz recenzija najbolje ilustrirali reakcije stručne javnosti na ovu naučnu studiju o egzistencijalnim izazovima kroz koje prolazi bosansko-hercegovačko društvo. Enver Halilović i izvan naučnog rada, djeluje kao aktivan politički subjekt, kako kroz rad u građanskoj asocijaciji *Krug 99*, tako i u javnim istupima u sredstvima informisanja, pri čemu su njegove političke opservacije i ocjene, vrlo utemeljene i validne.

Sa zadovoljstvom preporučujem ovu knjigu, kako stručnoj javnosti, tako i građanskoj eliti, a posebno subjektima i akterima političkih odluka. Zaista smo proćerdali puno vremena, društvenih resursa budućnosti mlađih generacija. Na svijetu ništa nije besplatno, a zablude se skupo plaćaju. Ova knjiga, ako je budemo pažljivo čitali i primjenjivali, može pomoći da se s manjim posljedicama uključimo u prosperitetno društvo ♦

PROMOCIJA ZBORNIKA RADOVA „Psihosocijalna dijagnostika i rehabilitacija“ autora prof. dr. Ismeta Kurtagića

Promocija zbornika radova održana je 26.01.2026. godine u hotelu „Swissôtel“ u Sarajevu i u Rožajama, Crna Gora, 18.05.2026. godine. Na promociji su prisustvovali brojni istaknuti znanstvenici, univerzitetski profesori, javni i kulturni radnici i diplomati.

O knjizi su govorili:

- Akademik prof. dr. Mirko Pejanović
- Akademik prof. dr. Faris Gavrankapetanović
- Akademik prof. dr. Enver Halilović
- Akademik prof. dr. Faruk Dizdarević
- Prof. dr. Senadin Lavić

U zborniku radova „Psihosocijalna dijagnostika i rehabilitacija“ sabira se retrospektivno, pregledno i tematski sva struktura radnog angažmana sa ljudskim i znanstvenim interesovanjima od 1970. godine do danas. Prof. Kurtagić precizira povezanost nauke i istraživanja s društveno-institucionalnim sklopom pomoći osobama sa invaliditetom.

Metodički posmatrano, dobra dijagnostika i dijagnostika istraživanja omogućavaju uvid u faktičko stanje, a onda se na osnovu toga donosi program rehabilitacijskih aktivnosti koje treba voditi razrješavanju problema. Cilj ovog metodskog puta, koji je logičan i pun nade, jeste u iznalaženju uspješnog rješenja i uspostavljanju funkcionalne kompetencije kod ovih osoba, a posebno kod osoba sa senzornim oštećenjima.

Zbornik radova je produkt kontinuiranog

■ Piše: akademik prof. dr. **Mirko PEJANOVIĆ**

43-godišnjeg rada. Njegovi udžbenici, projekti, studije i monografije objavljeni su na bosanskom i engleskom jeziku kao stručni i naučni članci u indeksiranim stranim i domaćim časopisima.

Radovi su iz 6 naučnih oblasti sintetizirani i integrisani u jednu širu naučnu cjelinu iz medicine, psihodijagnostike, rehabilitacije, socijalne politike, pravne regulative i odnosa društvene zajednice prema invalidima.

Ovaj zbornik predstavlja pregled naučnih dostignuća kojima se autor bavi. Prof. dr. Ismet Kurtagić svoje istraživanje je fokusirao na otkrivanje somato-senzornih i mentalnih oštećenja, smetnji i poremećaja, kao i na primjenu adekvatnih metoda, testova i instrumenata u dijagnostici, rehabilitaciji i osposobljavanju.

Zbornik sadrži:

- Univerzitetske udžbenike
- Projekte (domaće i strane)
- Studije i monografije
- Članke objavljene na bosanskom i engleskom jeziku
- Izlaganja na brojnim međunarodnim kongresima

Posebno treba istaći da su ovi radovi doprinijeli da se na univerzitetima uvedu novi sadržaji u edukaciji studenata, adekvatna terminologija, te projektivni testovi prilagođeni vrsti i stepenu invaliditeta. Veliki trud prof. Kurtagić je uložio u podizanje mladih kadrova. Kao šef katedre i mentor, promovisao je desetine diplomiranih studenata, magistara i doktora nauka.

Pored navedenog, ovaj zbornik sadrži i cijelu lepezu naučnih radova u skladu sa savremenim domaćim i inostranim dostignućima u ovim oblastima, sadržanih na 724 stranice, plus novinske članke.

Može se zaključiti da su svi ovi radovi prevashodno doprinijeli razvoju bosanskohercegovačke nauke, u funkciji

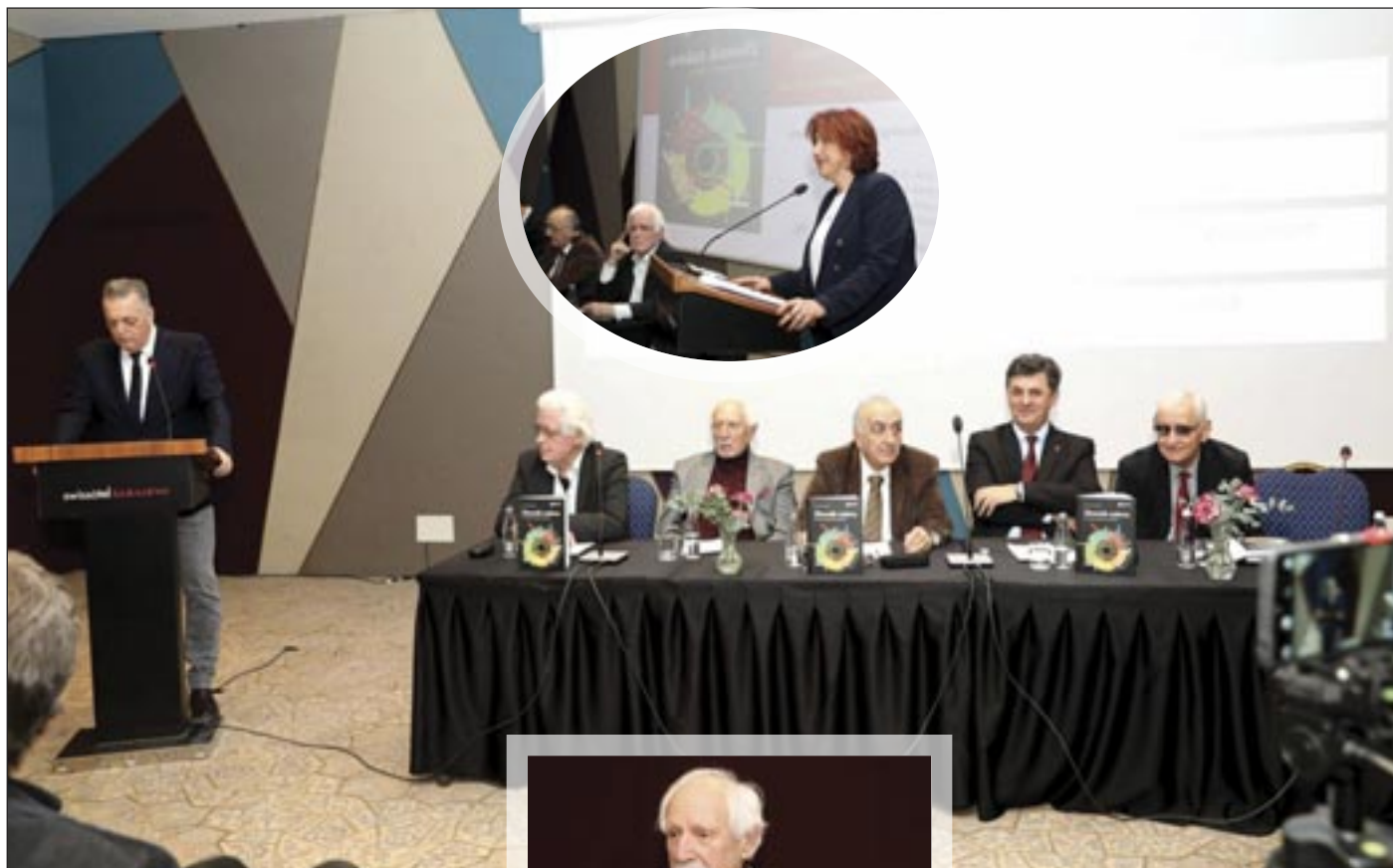
sticanja znanja koja se primjenjuju u dijagnostici i rehabilitaciji, pogotovo što je ova nauka u razvoju, preciznije, datira od 90-ih godina 20. vijeka. Tom razvoju je u velikoj mjeri doprinio Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet u Tuzli.

Na osnovu iznesenog, slobodno možemo kazati da profesor Ismet Kurtagić spada u protagoniste u navedenoj naučnoj oblasti. U prvom redu iz oblasti medicine, specijalne pedagogije, genetike, logopedije i surdoaudiologije.

Drugi o autoru:

- **Akademik prof. dr. Mirko Pejanović:** „Rijetki su profesori sa velikim naučno - istraživačkim postignućima korisni budućim generacijama studenata i istraživača na ovom složenom i zahtjevnom poslu.“ (*Oslobođenje*, 22-23. mart 2026. god.)
- **Akademik prof. dr. Faris Gavrankapetanović:** „Zbornik radova je životno djelo Ismeta Kurtagića.“ (*TVSA*, 21.03.2026. god.)
- **Prof. dr. Senadin Lavić:** „Slobodno možemo kazati da je Ismet Kurtagić protagonist navedenih naučnih oblasti.“
- **Senka B.:** „Knjiga je višestruko značajna i veliki doprinos u boljoj slušnoj i govornoj komunikaciji osoba oštećenog sluha i govora.“ (*društvene mreže*, 2026.) ♦

Prof.dr. Ismet Kurtagić

NOVO VRIJEME DONOSI NOVE SVJETSKE LIDERE ili Kako je Kina postala nova svjetska supersila

Novo doba sa novim glavnim nosiocima stvarne svjetske supermoći ne nastupa u periodu od nekoliko dana, mjeseci pa čak ni godina. Smjena glavnih lidera svjetske politike je proces koji, u najmanju ruku, traje decenijama, a mi smo ti "sretnici" koji smo živi svjedoci promjene moći na geopolitičkom planu koja se postepeno odvija već duži period. Kad se nekad, sa malo veće vremenske distance, bude radila dublja analiza kada je i kako Kina krenula putem da bude broj jedan na svjetskom ekonomskom, a onda u budućnosti i drugim poljima, vjerovatno će se kao polazna tačka uzeti momenat kada su veliki svjetski biznis konglomerati počeli da otvaraju svoje fabrike u Kini.

Kapitalizam, kao sistem koji je uvijek gladan profita, nije mogao odoljeti izazovu nevjerovatno jeftine radne snage i energenata, te je većinu svoje proizvodnje preusmjerio u Kinu. Kinezi, marljivi, disciplinovani, nevjerovatno vrijedni i inteligentni, su radeći za "velikane" svjetske ekonomije, brzo učili zanat i vrlo brzo došli u situaciju da sve to što su proizvodili za druge počnu proizvoditi i za sebe. Sistem ekonomske politike, koji se i dalje zasniva na umješnosti države u ekonomske sfere, sve više je popuštao, ali je ipak zadržao strog nadzor u obimu koji je bio dovoljan da država ima sredstava za svoje resurse, a da opet nesmetano stimuliše privatne firme koje su sve više rasle.

Danas smo u situaciji da je Kina svjetski ekonomski gigant i da samo po rijetkim ekonomskim parametrima nije na

■ Piše: **Sead HAMZAGIĆ**

broju jedan svjetske ekonomije.

Ekonomska moć za sobom, naravno, vuče i političku, vojnu i svaku drugu moć, koja se ovih dana najbolje manifestuje. SAD, zaokupljene svojim problemima u koje su dovedeni što svojom, što voljom svojih primarnih saveznika (čitaj: Izrael), došle su po prvi put nakon Drugog svjetskog rata u situaciju da im je djelimično poljuljan ugled supersile koju su sa strahopoštovanjem i gotovo bez protivljenja pratili drugi, prvenstveno njihovi saveznici u NATO paktu, EU, a onda i druge regionalne sile. Danas su SAD prinuđene uglavnom same voditi rat na Bliskom istoku, iz kojeg najviše profitiraju druge regionalne sile, a pogotovo Kina.

Kineski predsjednik Xi Jinping je dočekao da mu na noge dođu, u periodu od par nedelja, američki predsjednik Donald Trump sa najbogatijim ljudima iz raznih oblasti biznisa i ruski predsjednik Vladimir Putin. Lista kompanija i njihovih

glavnih ljudi koji su posjetili Peking je zastrašujuća: Elon Musk (Tesla), Tim Cook (Apple), David Solomon (Goldman Sachs), Kelly Ortberg (Boeing), suvlasnici kompanija Visa, Mastercard, Cisco i drugih giganata čiji su portfoliji teški hiljadama milijardi dolara. Svi oni su željeli probati proširiti svoja poslovanja sa Kinom i vjerovatno doći do informacija do koje mjere su Kinezi uznapredovali u njihovim biznisima.

Po izvještajima medija, osim Boeinga koji će vjerovatno snabdijevati Kinu svojim avionima, drugi su ostali zapanjeni i vjerovatno prestrašeni onim što su čuli i vidjeli o tehnološkom rastu Kine na svim poljima. Bankarski sektor, IT sektor, auto industrija, avijacija, vojni sektor i mnoge druge branše u Kini su dospjele u situaciju da im uvozne komponente skoro više i ne trebaju, te da oni sada postaju izvozna baza za te sirovine koje su nekad uvozili. Situacija se drastično promijenila i, kao što su se nekad svi otimali oko toga da budu viđeni u Washingtonu, sada je hit destinacija biti viđen i primljen u Peking.

Ubrzo nakon Trumpa, u posjetu je stigao i Vladimir Putin, lider Rusije, i pokazao da taj novi savez Kina-Rusija, koji polako postaje dokaz nove polarizacije svjetske moći, nezaustavljivo raste. Nakon rušenja Varšavskog pakta i propasti ideje socijalizma na koju se naslanjao, sad se stvara nova protuteža moći zapadnih zemalja predvođenih SAD-om i zemljama NATO pakta. Zagovornici teze da je bolje živjeti u svijetu polarizovane moći, gdje jedna sila ne može neograničeno vladati svijetom zbog prisustva druge sile, polako dolazi na svoje.

Kina postepeno preuzima vodeću ulogu na svim poljima, uprkos restrikcijama uvoza njihovih roba, uvećanim carinama, zabranama korištenja njihovih tehnologija i drugim ograničenjima, jer snagu njihove

tehnološke moći je nemoguće zaustaviti. Zemlja sa nekoliko desetina miliona vrhunskih inženjera, centrima za naučno-tehnološki razvoj i najjačim bankama na svijetu, sila je koja preuzima leadersku poziciju i samo je neki veći oružani sukob može zaustaviti u tome. To je ono na što mnogi upozoravaju i kao potencijalno žarište sukoba vide američku podršku Tajvanu, koja je blizu da postane i vojna, a na što su Kinezi vrlo osjetljivi jer Tajvan smatraju svojim prirodnim dijelom.

Trump je rekao da su se tokom razgovora u Pekingu dotakli teme o prodaji američkog naoružanja Tajvanu u iznosu od 14 milijardi dolara, a Xi Jinping je rekao da bi pogrešno postupanje SAD po tom pitanju dovelo do sukoba, pa čak i konflikta između SAD i Kine. Navodno je Trump odbio direktno odgovoriti na pitanje Xi Jinpinga da li bi SAD branio Tajvan u slučaju kineskog napada. Sve ovo je poprilično uplašilo režim u Tajvanu, koji se sada plaši da će biti tema nekog trgovinskog potkusurivanja između SAD i Kine i da će SAD u jednom momentu odustati od pomoći Tajvanu nauštrb nekih trgovinskih povlastica koje bi mogli dobiti u Kini.

Balkan i Bosna sigurno nisu bile tema ovih razgovora, ali je interesantno pratiti kako se velike sile, koje su tobože na

suprotnim stranama, lako dogovore kada imaju oko čega trgovati. Jedno vrijeme smo bili sigurni da smo pripali zapadnoj sferi uticaja, gdje dominiraju zemlje Zapadne Evrope i SAD, a sada, nakon njihovog razmimoilaženja, ko nam može garantovati da Kina neće svoj uticaj direktno početi širiti i na ova područja. Primjetno je da su, što kreditima, što infrastrukturnim projektima, već vrlo blizu, a mi smo, na nagovor zapadnih

“saveznika”, već otkazali jedan ugovor sa kineskim investitorima o izgradnji termoblokova u Tuzli, za što ćemo vjerovatno finansijski biti kažnjeni.

Evropska unija, kao ideja kojoj težimo, bar verbalno, ostala je u zapečku dešavanja i ne uspijeva pravovremeno odgovoriti na sadašnja zbivanja. Prvenstveno strah od Rusije i njene vojne moći sa jedne, a sa druge strah od kineske ekonomske nadmoći, uz stalne prijetnje SAD-a da će povući svoje baze i vojnike, nameću Evropskoj uniji ozbiljne brige o njenoj budućnosti. Reforme će sigurno biti neminovne i sadašnji princip veta svake članice se već pokazao prevaziđen.

Mi smo u svim ovim previranjima, nažalost, tema o kojoj će se razgovarati kada dođe na red, a mi sigurno nećemo biti za tim stolom gdje će se razgovarati, što pokazuje i ova saga oko novog visokog predstavnika. Mešetari, lobisti i ljudi od utjecaja sada poznaju samo interes. Prošlo je vrijeme kalkulacije o sentimentalnom pogledu na naše žrtve i strašne terore koje smo preživjeli. Moramo se izboriti da se naš glas čuje, i u Briselu i u Washingtonu, ali zašto ne i u Pekingu ♦

Osamnaesta godišnjica od smrti generala Armije RBiH Zićra Suljevića

■ Piše: Muharem HAMZIĆ

U haremu Alipašine džamije u Sarajevu, dana 23. marta 2026. godine, obilježena je 18. godišnjica od smrti generala Armije RBiH Zićra Suljevića.

U prisustvu porodice, saboraca, prijatelja i poštovalaca njegovog lika i djela, obilježavanje je obavljeno u organizaciji Udruženja generala Bosne i Hercegovine. Predstavnici ovog udruženja, te delegacije mnogih

drugih organizacija, položili su cvijeće na mezar generala Suljevića i odali mu dužnu počast.

Prisutnima su se obratili sekretar Udruženja generala BiH Sadik Klinić, generalni sekretar Udruženja građana porijeklom iz Sandžaka u BiH Sahudin Kačar, te Samir Suljević, sin generala. Obilježavanju je prisustvovala i delegacija Udruženja građana porijeklom iz Sandžaka u sastavu: Muharem Hamzić, Rifat Škrijelj, Jusuf Pušina, Nuško Suljević i Senad Međedović.

General Suljević je svojim znanjem i stručnošću dao izuzetan doprinos odbrani države Bosne i Hercegovine, obavljajući istaknute dužnosti u Glavnom štabu Patriotske lige i Glavnom štabu Armije RBiH.

Bio je i član najužih organa Udruženja građana porijeklom iz Sandžaka u BiH, gdje je svojim marljivim radom i konstruktivnim pristupom davao puni doprinos uspješnom djelovanju. Ostavio je neizbrisiv i snažan trag među svima nama koji smo ga poznavali i imali sreću s njim se družiti.

Uprkos prolaznosti vremena, lik i djelo generala Zićra ostaju trajni. Neka mu je vječna slava i zahvalnost za sve što je učinio i dao za odbranu naroda i države Bosne i Hercegovine ♦

Sahranjeni u vremenu Dževdet-Deta Mustagrudić i Ibrahim-Peko Methadžović

SAHRANJENI U VREMENU

Kada se fudbal u Podgorici igrao srcem, a ne novcem

Počinem ovo kazivanje popisom stanovništva iz 1931. godine, što je samo naizgled atipično, a što ću u nastavku pokušati da pojasnim. Prema rezultatima sprovedenog popisa saznajemo da je ona, prava-istinska Podgorica, tada brojala 12.000 stanovnika. Ono što je interesantno, a sadržano je u dobijenim podacima, jeste da je 20,2% građana apsorbirala industrija, koja upravo tada bijaše u ekspanziji. Za relativno kratko vrijeme stara Podgorica se, za razliku od ostalih crnogorskih gradova, ponosila brojnim industrijskim pogonima.

Dževdet-Deta Mustagrudić F.K. „Balšić“
i Ibrahim-Peko Methadžović
F.K. „Budućnost“

■ Piše: **Abdulah Bato ABDIĆ**

U Podgorici su bili aktivni: dva autotransportna preduzeća, dvije štamparije, tri sodare, hidrocentrala na Ribnici, dvije knjigoveznice, željeznička pruga koja je saobraćala do Plavnice na Skadarskom jezeru, fabrika duhana... Ovako snažnog privrednog razvoja grada ne bi bilo bez isto tako razvijenog bankarskog sistema, koji je mogao finansijski ispratiti razvoj industrije, i ne samo nje. Pored industrije, tradicionalno je još uvijek bila razvijena i opstojala manufakturna proizvodnja, te je slijedom toga još uvijek bilo aktivno više stotina zanatskih, trgovačkih i ugostiteljskih radnji, te isto tako razvijeno taksi udruženje. Upravo uposlenici u ovim djelatnostima su predstavljali okosnicu buduće industrijske radne snage.

Zbog toga i nije za čuđenje onih

20,2% upošljenih industrijskih radnika, za razliku od ostale Crne Gore, u kojoj procenat industrijske radne snage nije prelazio 5,4%. Sve ovo je zakonomjerno vodilo profilaciji i jačanju vedrog i marljivog građanskog sloja, koji će društveni život stare Podgorice vrlo brzo obogatiti nekim novim sadržajima. Tako je, pored narodne čitaonice, između dva svjetska rata u Podgorici bilo i 15 kulturno-prosvjetnih društava sa preko 1.500 aktivnih članova. Zakonomjeran slijed ovakvog društvenog ambijenta neminovno je vodio i razvoju sporta.

Nakon sokolskih udruženja, koje je Vlada ondašnje Kraljevine SHS/Jugoslavije iz konkretnih ideoloških razloga svesrdno podupirala, sportski primat preuzima fudbal ili loptanje, kako se u startu kazivalo za sport koji će sokolska udruženja vrlo brzo otpremiti u prošlost, a vremenom ime Podgorice pronijeti širom svijeta. Da li je u pitanju naš već poslovično podgorički inadžiluk, ili pak što drugo, ko će ga znati, ali ostaje činjenica da su na fudbalskoj sceni stare Podgorice, između dva svjetska rata, opstojala dva fudbalska kluba: GSK „Balšić“, kao građanski klub ondašnjeg visokog podgoričkog društva, i F. K. „Budućnost“, kao radnički klub i klub pod uplivom novih naprednih, kako se tada znalo kazivati, revolucionarnih ideja, koji je upravo zbog toga bio pod stalnom paskom režima tadašnje Kraljevine Jugoslavije.

Činjenica je da je upravo iz tih razloga rad ekipe bio više puta zabranjivan, a igrači i rukovodstvo „Budućnosti“ često hapšeni i proganjani, ali uvijek bi iznova našli načina da registruju svoj klub, po pravilu pod novim imenom. Nakon još jedne zabrane koja je slijedila, ondašnja

podgorička radnička omladina je ponovo registrovala klub i ozakonila njegov rad, saglasno tada važećim propisima. Prema pisanju dnevnog lista „Pobjeda“, prisutni osnivači su prihvatili prijedlog jednog od prisutnih na osnivačkoj skupštini, inače kapiten kluba čija aktivnost je prethodno zabranjena, Šefketa-Šeka Šabanadžovića, koji je i pored oprečnih mišljenja kategorički istrajavao u nijetu i namjeri da se klub ponovo registruje, ali samo pod prepoznatljivim nazivom „**Budućnost**“, što je danas zvaničan naziv sportskog društva, sa velikom lepezom različitih sportskih kolektiva, poput: rukometnog (muškog i ženskog) kluba, bokerskog, karate, košarkaškog, odbojkaškog kluba i ne samo njih. Šefket-Šeko Šabanadžović se uoči Drugog svjetskog rata nastanio u Mostaru, gdje je zadugo radio kao profesor istorije u tamošnjoj gimnaziji.

Za razliku od F. K. „Budućnost“, fudbalski klub „Balšić“ je bio lišen ovih problema, što ipak nije moglo uticati na drugarstvo prijatelja i sportista stare Podgorice. Suprotno od priželjkivanja vlasti, taj sportski rivalitet je samo dodatno učvrstio dobre komšijske i drugarske odnose koje su nosili sa sobom kao davno dati zavjet staropodgoričkim sokacima, na kojima su stasavali kroz zajednička komšijska druženja. Ovim kazivanjem se želim osvrnuti na predratne doajene *podgoričkog loptanja*, igrača F. K. „Balšić“ **Dževdeta-Detu Mustagrudića** i predratnog podgoričkog i poratnog titogradskog F. K. „Budućnost“ **Ibrahima-Peka Methadžovića**.

Deta Mustagrudić, je kao nesporni predratni numero uno podgoričkog i ukupnog crnogorskog fudbala, imao velike zasluge za razvoj i stalnu ekspanziju fudbala ne samo na ovim prostorima, već više i šire od njih. Inače, Dževdet-Deta je rođen 1922. godine u uglednoj staropodgoričkoj porodici Mustagrudić, čiji otac Ethem-Temo je bio industrijski radnik. Deta je još kao 15-godišnji momčić bio opsjednut fudbalom, kada je svoj vanserijski talenat potvrđivao *loptanjem* na podgoričkim livadama, te odmah potom i u F. K. „Balšić“.

Nakon što je u Podgorici završio gimnaziju, fudbal je definitivno ovladao njegovim životom. Zbog izuzetnog talenta i fudbalskog umijeća, bio je omiljen i uzor

ondašnjoj podgoričkoj omladini, koja se u sve većem broju svrstavala uz njega, bezmalo se poistovjećujući sa Detom. Iz rijetkih kazivanja savremenika koje sam imao prilike kontaktirati i još rjeđih sačuvanih i dostupnih istorijskih podataka, saznajemo da je Deta bio vanredno dobar tehničar, brz uz to i fizički snažan, te da se na terenu podjednako dobro služio objema nogama, zbog čega je mogao igrati bez razlike na bilo kojoj poziciji, što je rivalima stvaralo probleme, s obzirom na to da je koncepciju igre trebalo postaviti uvažavajući poziciju na kojoj će Deta nastupiti.

Mustagrudić Ethemov (Temo) Dževdet-Deta

Sa svojom porodicom Deta Mustagrudić se početkom 1941. godine nastanio u Sarajevu, gdje je fudbalsku karijeru nastavio igrajući za sarajevski F. K. „Đerzelez“. I pored povreda koje ga nijesu moomilazile, s obzirom na to da je i bukvalno bio na meti pogibeljnih startova protivničkih igrača koji ga nijesu mogli zaustaviti, Deta je snagom volje i vanrednim fudbalskim umijećem, za kratko vrijeme postao najbolji igrač sarajevskog „Đerzeleza“.

Neprikosnoven na fudbalskim terenima, uz to vesele naravi i druželjubit, za kratko vrijeme Deta je i u Sarajevu zavrijedio simpatije i uvažavanje ukupne, ne samo sportske javnosti grada, posebno kada je odbio ponudu iz Zagreba da karijeru nastavi igrajući za tamošnji „HAŠK“.

Nemirna narav i slobodarski duh koji je sa sobom ponio iz Podgorice presudno su doprinijeli da se pridruži sarajevskoj, tradicionalno slobodarski raspoloženoj omladini, te nedugo potom uzme učešća i u aktivnoj borbi protiv pošasti fašizma, kao borac Igmanskog partizanskog odreda. Pod vođstvom Nihada Kučkalića, sa većim brojem mladih Sarajlija, izveden je iz grada na Igman, gdje se pridružio borbama Igmanskog partizanskog odreda.

Podkraj rata, na prijedlog komande savezničkih snaga u Italiji, reprezentacija NOV-a je sa improvizovanog aerodroma u Kupresu, trebala odletjeti za Split kako bi se u Italiji upriličio fudbalski meč

između ekipe engleskih oružanih snaga i ekipe „NOV Jugoslavije“, koju su u većini činili fudbaleri splitskog „Hajduka“. Bio je to prvi zvanični međunarodni susret reprezentacije nove Jugoslavije koja je bila u nastajanju. Tadašnja rukovodstva NOV-a i POJ-a, koja su bila upoznata sa Detinim fudbalskim kvalitetima, uputila su kurire na Igman po Dževdeta-Detu Mustagrudića, koji je imao zagarantovano mjesto u reprezentaciji, s obzirom na to da je napadačka formacija reprezentacije bila nezamisliva bez njega.

Mustagrudić Ethemov (Temo) Dževdet - Deta

Međutim, ovi su se vratili neobavljenog posla, donoseći informaciju da je Dževdet-Deta Mustagrudić samo nekoliko dana ranije poginuo u borbi protiv njemačkih okupacionih snaga i četničkih kvislinga kod Pazarića, podno Igmana. Tih dana 1944. godine je i sahranjen na nekom od muslimanskih mezarja u Konjicu.

Ibrahim-Peko Methadžović je, za razliku od Dete, preživio Drugi svjetski rat i bio jedan od rijetkih predratnih, ali istovremeno i poratnih igrača, te zadugo kapiten titogradske „Budućnosti“, za koju je igrao punih 20 godina, sve do proljeća 1957. godine. Inače, nastupao je na poziciji centarhalfa, sa naglašeno defanzivnom ulogom na terenu, pri tom nenadmašan u igri glavom i vazдушnim duelima. Kao i svaki podgorički cikotić, Peko je svojim šeretlukom i smislom za humor u ekipu unosio onaj vedri podgorički duh i optimizam pred svaki susret.

Po završetku fudbalske karijere. Ibrahim-Peko Methadžović u svojoj šnajderskoj radionici

Na jednom od rijetkih gostovanja na televiziji, onako pravo podgorički, opisao je dogodovštinu iz svlačionice uoči meča sa favorizovanim zagrebačkim „Dinamom“. Tadašnji trener „Budućnosti“ Vojin Božović upozoravao je igrače na kvalitete zagrebačkog „Dinama“, pominjući i konkretna imena tadašnjih „Dinamovih“ pulena poput: Crnčevića, Horvata, Čonča, Jerkovića, Belina, Lipošinovića... konstatujući pri tome da svi oni, bez razlike, predstavljaju opasnost po gol „Budućnosti“. Nakon toga Peko je kao kapiten zatražio riječ i obratio se treneru pitanjem: Ljetu (lete) li oni, Vojo?“ „Ne, Peko, nego trče“, odgovorio je pomalo zbunjeno trener Vojin. „E, i mi znamo da trčimo, Vojine“, završio je Peko. Treba li napomenuti da je tada „Dinamo“ pretrpio poraz na gostovanju u Titogradu?

Istaknuti sportski radnik i bivši višegodišnji direktor F. K. „Budućnost“, rahmetli Husein-Ceno Tuzović, prenio je riječi tadašnjeg sportskog komentatora Mladena Delića, koji je u radio-prenosu meča ustvrdio: „**Ova momčad Budućnosti uistinu ima budućnost**“. Huk sa tribina koji se čuo bez prekida tokom utakmice po svemu sudeći nije djelovao kao navijanje. Bio je to ultimativan zahtjev za pobjedom, prvenstveno upućen kapitenu Peku Methadžoviću, koji je na terenu komandovao ekipom. „**Nema kreveta, Peko! Trčite!**“ odjekivalo je, kako su mi

prenijeli tadašnji navijači, prisutni na tribinama. „Dinamo“ je bio bačen na koljena, a s druge strane, legenda je definitivno rođena.

Pašenog Ibrahima Methadžovića, rahmetli Smail H., mi je o Pekovoj posvećenosti fudbalu kazivao i kroz konkretnu anegdotu. Naime, Peko je koristio svaki trenutak da osmisli osobeni trening za sebe. Tako je u avliji starinske kuće u kojoj je živio u Krivoj kiš mahali, sada Ulici Mirka Vešovića, za stablo smokve vezivao poveći jastuk i,

simulirajući skok-igru, umjesto u loptu, glavom gađao u jastuk. Mještanka nekog okolnog sela koja je prepješačila više kilometara noseći na glavi bronzin (veliki lonac) sa dvadesetak litara kisjelog mlijeka koje je trebala prodati svojim stalnim mušterijama u Titogradu, dok joj je glava još zvonila od silnog tereta koji je donijela, uspjela je registrovati Pekove vragolije. Ali, pri tom ne primjetivši debeli jastuk, sva zabezeknuta se okrenula prisutnima i obratila im se riječima:

„Za rad Boga, zovite hitno doktora, onome čojku nije dobro, sve udara glavom u smokvu.“

Zabilježio je Peko Methadžović i više nastupa za reprezentaciju ondašnje državne zajednice SFRJ, ali ne i onoliko koliko je stručna, ne samo crnogorska fudbalska javnost smatrala da je trebao i mogao pružiti reprezentaciji. Neki su razloge tome tražili u činjenici da je na istoj poziciji u dresu ondašnje državne reprezentacije igrao Rudolf Belin, igrač većeg i moćnijeg nogometnog kluba „Dinama“ iz Zagreba.

Međutim, činjenica je da je rahmetli Ibrahim-Peko Methadžović u naponu fudbalske snage odbio više primamljivih ponuda, kojima je bio obasipan od F.K. „Partizan“ iz Beograda kako bi pojačao njegove redove u borbi za titulu. Na taj način, je ostajući vjeran Podgorici i „Budućnosti“, Peko je ipak bio prinuđen oprostiti se sa obećavajućom

Postiman da izvede početni udarac na stadionu pod Goricom. Ibrahim Peko Methadžović u društvu sudije Perovića i tadašnjih nasljednika u ekipi Budućnosti Vlada Martinovića i Anta Miročevića

reprezentativnom karijerom, s obzirom na to da su, za sve neočekivano, izostali novi pozivi za nastup u državnoj reprezentaciji.

Nakon konačnog odbijanja prijedloga iz Beograda, kako mi je davno kazivao njegov sin, vrlo brzo poziv mu je stigao, ali ovog puta poziv da se javi na odsluženje tada obaveznog vojnog roka. Odluku je sam napravio. Bio je svjestan da će mnogo izgubiti, ali istovremeno dobiti ono što mu je više značilo. I bio je spreman platiti cijenu svom karakteru. Odluka nekih uvažanih drugova na visokim položajima, osmišljena u udobnim beogradskim kabinetima, među ljudima koji, glave zaronjene u hrpe papira sa kojih se dizala prašina, ne mogahu od nje vidjeti dalje od zadate im instrukcije, bila je da je Ibrahim-Peko Methadžović neophodan jugoslovenskoj ratnoj mornarici, u kojoj je vojni rok tada trajao cijelih tri godine, za razliku od drugih vojnih rodova u kojima bijaše vremenski omeđen na godinu dana.

Tadašnji F.K. „Partizan“ je bio državni projekat, te se pozivi ovog kluba nijesu mogli odbijati bez posljedica, tako da je i preko fudbalske veličine kakav je tada nesumljivo bio Peko valjalo svima uputiti jasnu i nedvosmisleni opomenu. Međutim, ne izdajući vlastitu dušu, slobodomisleći Peko je i pored svega htio biti i ostao je naš i svoj, ne pitajući pri tom za cijenu. Po povratku u Titograd, Ibrahim Methadžović je igrao

za svoju jedinu fudbalsku ljubav sve do proljeća 1957. godine, što je značilo punih 20 godina u dresu „Budućnosti“, koja je tada bila identitetski momenat Titograda, a njeni igrači nosili su cijeli grad na svojim plećima, s obzirom na to da je grad tugovao i slavio sa svojim klubom.

I po okončanju fudbalske karijere, Peko Methadžović, kao dugogodišnji kapiten „Budućnosti“, bio je personifikacija kako „Budućnosti“, tako i Titograda. Uvažavan i poštovan od sugrađana bez razlike, onako skromno i nenametljivo nastavio je živjeti, privređujući privatnim radom kao krojač u svojoj šnajderskoj radionici koja se nalazila u današnjoj tzv. Zlatarskoj ulici. Na oproštajnoj utakmici, kojom je i zaokružio fudbalsku karijeru, ispraćen je sa povećim buketom cvijeća i radio-aparatom koji mu je uručen kao poklon za sve ono što je uradio i značio za Podgoricu, kao i za ispoljenu vjernost „Budućnosti“ i ukupnom crnogorskom fudbalu.

Ponekada bi se sportski poslenici sjetili neprikosnovene fudbalske legende „Budućnosti“, kao ovog puta kada je postiman da izvede početni udarac sa centra stadiona pod Goricom, u društvu sudije Novaka Perovića i tadašnjih prvotimaca Bajice Martinović i Tonka Miročevića, tadašnjih nasljednika u timu „Budućnosti“.

Ibrahim-Peko Methadžović – hodajuća istorija

Otmenog držanja, te gospodskog stasa i izgleda, kao starac, šetao bi titogradskim ulicama onim smionim i odvažnim sportskim koracima, dok smo mi, kao momčići, bili sretni kada bi nam se pružila prilika da pozdravimo i poselamimo istinsku legendu „Budućnosti“ i Podgorice, koji je svojim ukupnim životnim angažmanom obilježio vrijeme u kojem je živio, radio i bio aktivan kao vrhunski fudbaler, te jedan iz plejade onih dostojanstvenih, mehlemnih ljudi koje je stara Podgorica znala iznjedrati. Selfije sa njime nijesmo mogli praviti, jer ih tada nije ni bilo, ali smo mu mogli sa poštovanjem i uvažavanjem stegnuti ruku.

Objektivno, bio je više od fudbalera.

Ibrahim-Peko Methadžović je tada bio hodajuća istorija Podgorice, čega smo, nažalost, postali svjesni tek kada nas je zauvijek napustio. Zbog toga ostaje nejasno zašto je ipak anonimno prošao ne samo fudbalskom istorijom Crne Gore, a da se sa njim nije upriličio i zabilježio razgovor o brojnim detaljima koji se odnose na početke i stalni razvoj podgoričkog i ukupnog crnogorskog fudbala, koje je odlaskom sa ovog svijeta ponio sa sobom. Na gubitku smo ostali svi, tako da je nakon svega izlišno ono profano pitanje: da li je to grijeh ili šteta? Mogli bi smo se samo zapitati da li je to još jedan faul počinjen nad njim i nama?

Međutim, svima nama je, bez razlike, drago što su naši podgorički prostori iznjedrili takve dvije, prije svega ljudske, a potom i fudbalske gromade. Još dosta vode

Vjeran plavo-bijelom dresu
Ibrahim-Peko Methadžović

Stadion pod Goricom davne 1957. godine. Ibrahim-Peko Methadžović se s buketom ruža u rukama oprostio od dresa Budućnosti koji je s ponosom nosio 20 godina

će proteći ispod ribničkih i moračkih mostova dok se iznjedre slične fudbalske, a nadasve ljudske veličine, s obzirom na to da je zaostavština Dževdeta - Dete Mustagrudića i Ibrahima - Peka Methadžovića toliko velika da ju je teško prebaciti. Ali isto toliko je i inspirativna. Društvo bez memorije je isto što i čovjek pod amnezijom, bez sjećanja. Učinimo zajedno da sjećanje na njih izroni iz tmine minulih vremena u kojoj su dvojica podgoričkih cikotića bezrazložno ostavljeni.

Kaza i pokuša spasiti dušu...

- A. B. A.

Neurologija i radiologija u Medicana:

Integrirani sistem dijagnostike i liječenja nervnog sistema

U bolnici Medicana Sarajevo neurologija i radiologija čine snažan, međusobno povezan sistem dijagnostike i liječenja bolesti nervnog sistema. Savremena medicina je danas nezamisliva bez precizne radiološke obrade, a upravo je ta sinergija posebno izražena u radu ovih dviju grana u našoj bolnici. U Medicani je saradnja radiologa i neurologa organizovana timski, što znači da se dijagnostički nalazi tumače u kontekstu kompletne kliničke slike pacijenta.

Ovakav multidisciplinarni pristup omogućava bržu dijagnostiku, pravovremeno započinjanje terapije i individualizirani plan liječenja. Posebno je značajna hitna neuroradiološka dijagnostika kod moždanog udara, gdje svaka minuta ima presudnu ulogu u očuvanju moždanog tkiva i funkcionalnog oporavka pacijenta.

Multidisciplinarni pristup u Medicani

Neurologija i radiologija djeluju komplementarno: Klinička procjena usmjerava dijagnostički algoritam, dok radiološki nalaz precizno definira patoanatomski supstrat bolesti koji dalje izvodi zaključak plana tretmana.

Neurologija danas stavlja naglasak na:

- Ranu dijagnozu,
- Individualiziranu terapiju
- Multidisciplinarni pristup

Terapijske metode uključuju trombolitičku terapiju i mehaničku trombektomiju kod moždanog udara, imunomodulatorne i biološke lijekove kod multiple skleroze i drugih autoimunih bolesti te ciljane terapije za neurodegenerativne bolesti.

Naši stručnjaci u Medicani

U ovim granama medicine na raspolaganju su vam naši ljekari:

- Prim. prof. dr. sci. dr. med. Aida Šehanović, specijalista neuropsihijatrije
- Dr. med. Svjetlana Jefić, specijalista radiologije

Zajedno, radiologija i neurologija u Medicani predstavljaju primjer savremene, integrisane medicine, gdje se tehnologija i kliničko znanje nadopunjuju s ciljem pružanja precizne, sigurne i kvalitetne zdravstvene zaštite pacijentima.

Šta je neurologija?

Neurologija je specijalistička grana medicine koja se bavi dijagnostikom, liječenjem i praćenjem bolesti centralnog i perifernog nervnog sistema. Centralni nervni sistem obuhvata mozak i kičmenu moždinu, dok periferni nervni sistem čine spinalni živci, kao i neuromišićna spojnica i mišići.

Zbog svoje kompleksnosti i funkcionalne povezanosti sa svim organima, neurološka oboljenja mogu imati veoma raznovrsne kliničke manifestacije. Simptomi se kreću od blagih smetnji, kao što su povremene

glavobolje ili vrtoglavice, do ozbiljnih poremećaja koji mogu uticati na sveukupno funkcionisanje osobe. Neurološka simptomatologija može uključivati poremećaje svijesti, kognitivnih funkcija i ponašanja, glavobolju, poremećaje stanje svijesti, fokalne neurološke ispade, motoričke

uključujući cerebrovaskularne incidente, neurodegenerativne bolesti, kognitivne poremećaje, poremećaje pokreta, demijelinizacijske poremećaje, epilepsije, neuropatije i neuromišićne poremećaje. Integracija kliničkog iskustva i savremenih dijagnostičkih tehnologija omogućava ne samo postavljanje precizne

i senzorne deficite, poremećaje koordinacije i ravnoteže, kao i neuromišićnu slabost.

Klinički neurološki pregled predstavlja temelj dijagnostičkog procesa i podrazumijeva procjenu mentalnog statusa, kranijalnih živaca, motorike, senzibiliteta, refleksa, koordinacije, govora. Ovaj pregled omogućava neurologu da identifikuje potencijalnu lokalizaciju lezije unutar nervnog sistema i da procijeni ozbiljnost oboljenja.

Neurologija je ključna za rano prepoznavanje i pravovremeno liječenje širokog spektra neuroloških bolesti,

dijagnoze, već i individualizirani plan liječenja, koji značajno poboljšava kvalitet života pacijenata.

Razvoj neurologije i uloga radiologije

Tokom posljednjih decenija, neurologija se transformisala iz pretežno dijagnostičke discipline u jednu od najdinamičnijih i terapijski najnaprednijih grana medicine. Nekada se oslanjala gotovo isključivo na klinički pregled i anamnezu, dok danas napredna radiološka dijagnostika predstavlja ključni alat za

potvrdu dijagnoze, lokalizaciju lezija i praćenje terapijskog odgovora.

Neuroradiologija, zahvaljujući CT i MR tehnologiji, omogućava preciznu vizualizaciju mozga i kičmene moždine, ranije otkrivanje patoloških promjena i diferencijaciju brojnih neuroloških stanja.

Elektroencefalografiju (EEG), elektromioneografiju (EMNG), kao i ultrazvučnu i angiografsku evaluaciju krvnih sudova, daje dodatni dijagnostički doprinos pravovremenom i preciznom postavljanju dijagnoze neuroloških oboljenja. Pravovremena dijagnostika i multidisciplinarni pristup liječenju ključni su za smanjenje morbiditeta, prevenciju komplikacija i očuvanje funkcionalne sposobnosti pacijenata.

Magnetna rezonanca i CT u neurologiji

• **MR mozga i kičmene moždine:** zlatni standard za demijelinizacijske, inflamatorne, vaskularne i neoplastične bolesti. Difuzijske i perfuzione tehnike omogućavaju ranu detekciju akutnog ishemijskog moždanog udara, dok MR angiografija i CT angiografija prikazuju cerebralnu vaskularizaciju.

• **CT:** nezamjenjiva u urgentnim stanjima, za diferencijaciju ishemijskog i hemoragijskog moždanog udara, traumatskih povreda i akutnih intrakranijalnih krvarenja.

Radiološka dijagnostika ne služi samo potvrdi kliničke sumnje, već je i osnova za donošenje terapijskih odluka (trombolitička terapija, neurohirurška intervencija, onkološko liječenje) ili dugoročno praćenje hroničnih bolesti.

Pacijenti u Medicana mogu dobiti sve usluge moderne neurologije i radiologije na jednom mjestu. Tim stručnjaka koristi najnovije dijagnostičke metode, uključujući CT, MR, EEG i EMNG, kako bi precizno dijagnostikovao i pratio bolesti nervnog sistema. Ovakav integrisani pristup omogućava brzu, sigurnu i kvalitetnu zdravstvenu zaštitu, prilagođenu individualnim potrebama svakog pacijenta ♦

MEDICANA

Adem Crnovršanin – patriota, dobitnik „Zlatnog ljiljana“, čovjek uspravnog hoda i jasnog stava

Dana 6. juna 2026. godine u Sarajevu nas je napustio Adem Crnovršanin – čovjek čije su životno djelo, čast i odanost domovini ostavili neizbrisiv trag u novijoj historiji Bosne i Hercegovine. Rođen je 3. marta 1944. godine u Bistrici kod Bijelog Polja, u vihoru Drugog svjetskog rata, kao dijete izbjegličke kolone koja je bježala pred četničkim pokoljima. Zbog toga je često govorio: „Rođen sam usput.“ U toj jednostavnoj rečenici sažeta je sudbina koja će obilježiti cijeli njegov život.

Njegovo djetinjstvo bilo je ispunjeno oskudicom, ali i snagom da se opstane. Nakon smrti oca 1952. godine, odrastao je uz majku i pet sestara, dijeleći s njima teret teških životnih okolnosti. Kasnije je znao s posebnom emocijom govoriti: „Morao sam čuvati tuđe koze da bismo preživjeli.“ Upravo iz tih najtežih dana izrasli su njegova skromnost, istrajnost i osjećaj odgovornosti prema ljudima.

Osnovnu školu završio je u opštini Istok, a potom Poljoprivrednu srednju školu u Peći. Iako je vrijedno radio i želio nastaviti školovanje, život mu nije pružao mnogo prilika. Ipak, nije odustajao. Vjerovao je da se rad, znanje i upornost uvijek isplate. Sudbina ga je potom odvela na Vojnu akademiju u Beogradu, koju je završio 1966. godine, a kasnije i Komandno-štabnu akademiju 1979.

■ Piše: **prof. dr. Rifat ŠKRIJELJ**

godine. Njegova vojna služba vodila ga je kroz Čupriju, Zaječar, Peć, Prištinu i Sarajevo.

Početkom agresije na Bosnu i Hercegovinu 1992. godine, Adem Crnovršanin nije imao dilemu. Napustio je Jugoslovensku narodnu armiju 3. aprila i stavio se u službu odbrane Republike Bosne i Hercegovine. Bio je među onima koji su znanjem, iskustvom i hrabrošću dali nemjerljiv doprinos organizovanju otpora, a posebno izgradnji Tunela spasa – simbola opstanka opkoljenog Sarajeva i nade cijele Bosne i Hercegovine.

Oni koji su ga poznavali pamt će ga kao čovjeka čvrstih moralnih načela, nepokolebljive pravednosti i beskompromisne odanosti istini. Nikada nije pristajao na nepravdu niti je odustajao od svojih uvjerenja, bez obzira na cijenu koju je zbog toga plaćao.

Nakon završetka rata nije se povukao iz javnog života. Smatrao je da se za

Bosnu i Hercegovinu mora nastaviti boriti i u miru, pa se 1996. godine politički angažovao u Bosanskohercegovačkoj patriotskoj stranci, predvođenoj generalom Seferom Halilovićem. Njegova ljubav prema domovini nije prestajala završetkom rata – samo je dobila drugačiji oblik.

Svoja ratna iskustva i viđenje događaja pretočio je u knjigu „Dogovoreni rat“, ostavljajući budućim generacijama svjedočanstvo jednog vremena i vlastiti pogled na događaje koji su obilježili historiju Bosne i Hercegovine.

Za izuzetan doprinos odbrani Bosne i Hercegovine odlikovan je najvećim ratnim priznanjem „Zlatni ljiljan“, čime je i zvanično potvrđena njegova hrabrost i nesebična služba domovini. Nakon smrti ispraćen je u Aleju veterana na groblju u Vlakovu, gdje počiva među saborcima s kojima je dijelio najteže i najslavnije trenutke borbe za slobodu Bosne i Hercegovine.

Njegov odlazak ostavio je veliku prazninu među porodicom, prijateljima i saborcima, ali iza sebe je ostavio nešto mnogo veće – primjer života ispunjenog čašću, poštenjem i ljubavlju prema domovini. Takvi ljudi ne odlaze zauvijek. Oni nastavljaju živjeti u djelima koja su ostavili, u sjećanjima svojih najbližih i u historiji naroda kojem su služili.

Supruga Mirka, sinovi Suad i Izet, kao i svi članovi porodice Crnovršanin, imaju razloga biti ponosni na čovjeka koji je cijeli svoj život posvetio porodici, istini i Bosni i Hercegovini.

Neka mu je vječni rahmet i slava, a uspomena na njegovo ime i djelo neka ostane trajno sačuvana u srcima svih koji su ga poznavali i cijenili ♦

Adem Crnovršanin

DOGOVORENI RAT

ADEM CRNOVRŠANIN

OSVRT NA PROMOCIJU "PEŠTER U SVOM RUHU" ZINETE KURTOVIĆ

Promocija knjige „Pešter u svom ruhu“ autorice Zineta Kurtović održana je 10. aprila 2026. godine u sali Vijeća Kongresa bošnjačkih intelektualaca u Sarajevu, u organizaciji Udruženja građana porijeklom iz Sandžaka u Bosni i Hercegovini, koje već godinama aktivno radi na očuvanju kulturnog identiteta, tradicije i međusobnog povezivanja ljudi porijeklom iz Sandžaka.

Kroz organizaciju književnih promocija, kulturnih manifestacija i društvenih okupljanja, Udruženje njeguje vrijednosti zajedništva i čuva vezu sa zavičajem, bez obzira na mjesto življenja njegovih članova. Upravo zahvaljujući takvim inicijativama, događaji poput promocije knjige „Pešter u svom ruhu“ prerastaju okvire književne večeri i postaju susreti posvećeni kulturi, sjećanju i očuvanju duhovne baštine Sandžaka.

Veče je proteklo u toploj i nadahnutoj atmosferi, u ime izdavača prisutnima se obratio Ekrem Lekić, predsjednik Udruženja građana porijeklom iz Sandžaka u Bosni i Hercegovini. Govoreći o značaju ovakvih projekata, naglasio je potrebu očuvanja kulturne baštine i jačanja veza među ljudima koji njeguju svoje porijeklo i tradiciju.

Posebnu notu večeri dalo je obraćanje Kasima Trnke, predsjednika Vijeća Kongresa bošnjačkih intelektualaca, koji je govorio o značaju kulture sjećanja, očuvanja identiteta i ulozi književnosti u predstavljanju istine o jednom narodu i njegovom prostoru. U svom nadahnutom obraćanju istakao je da knjige poput „Pešter u svom ruhu“ imaju posebnu vrijednost jer čuvaju autentično

■ Piše: **Alisa DŽEMIĆ**

svjedočanstvo o ljudima, tradiciji i životu Pešteri, ostavljajući trajan trag budućim generacijama.

O knjizi su govorili promotori Firdus Hamzagić i Ramo Kurtanović, koji su

posebno istakli vrijednost knjige kao autentičnog svjedočanstva o Pešteri i njenim stanovnicima. U svojim obraćanjima govorili su o značaju pisane riječi u očuvanju identiteta, podsjećajući da je Pešter često bila nepravедно zanemarivana ili pogrešno predstavljana. Naglasili su da djela poput ovog vraćaju istinu o bogatstvu života, tradicije i kulture peštorskog kraja.

Na kraju večeri prisutnima se obratila

i sama autorica, Zineta Kurtović, koja je govorila o svom stvaralačkom radu i ljubavi prema rodnom kraju. Posebno je istaknuto njeno zalaganje za očuvanje kulturnog naslijeđa kroz realizaciju „Peštorske sobe“ u selu Đerekare, projekta koji čuva autentične vrijednosti peštorskog života i tradicije.

Poseban emotivni ton večeri dala je Emina Bačevac, koja je govorila stihove i svojim interpretacijama dodatno približila

publici emociju i ljepotu autoričinog izraza. Njeno obraćanje spojilo je stručni pogled i iskrenu emociju, ostavljajući snažan utisak na prisutne.

Alisa Džemić je moderirala događajem, na samom početku istakla je da knjiga predstavlja mnogo više od pisanog djela — ona je svjedočanstvo o Pešteri, njenim ljudima, običajima i duhu jednog prostora koji traje uprkos vremenu i izazovima.

Zanimljivo je da su Bačevac i Džemić ćerke autorice i to daje posebnu dimenziju i emotivni aspekt događaju.

Promocija knjige „Pešter u svom ruhu“ pokazala je da književnost i dalje ima snagu da okuplja ljude, čuva sjećanja

i jača osjećaj pripadnosti. Veče je završeno uz aplauze i riječi zahvalnosti svim učesnicima i gostima, uz zajednički utisak da je ovo bila mnogo više od promocije knjige - veče posvećeno kulturi, istini, ponosu i zajedništvu ♦

■ Piše: Šefka BEGOVIĆ-LIČINA

*Bilo je to u jednoj zemlji na Balkanu.
Na hiljade nevinih,
golorukih i nemoćnih Bošnjaka, umrlo je,
mučeničkom smrću, u jednome
jedinome danu...*

Sinu, uz jecaj, Fatihu uči Srebreničanka,
u Potočarima se danas krvlju ispisuje nova
bajka
četiri stotine i devet bijelih zambaka
rasutih na bratskim rukama.
Jedan po jedan u nizu, kaburu svome blizu;
Cvjetovi, izvađeni iz zemlje, ponovo će u
zemlju.

Tužnu i krvavu bajku svira violina...
Vama što ste pokidani i mučki ubijeni,
kukavički sakriveni, istinom pronađeni,
uz bol iz zemlje izvađeni,
sa Bismilom opremljeni,
bosanskom tugom ispraćeni...

Zambak izdanci suzama vlaže violinu,
raspiruju oganj i nevinima ranu živu.
Nezarašla rana bosanska danas se ponovo
otvara,
srce bošnjačko naživo raspara...

Između nišana krvlju pišti violina,
jaucima bosansku povijest piše
da se zlo nikom ne ponovi više...

Tugom natopljene žice
slivaju se u krvave kapljice.
Čemer kapa iznad Srebrenice.

Cvjetovi bijeli iz zemlje sami prokljali,
prkosom bošnjačkim racvetali,
mirisom proklete ubojice odali,
u grobnici Svijetu istinu pokazali.

Iz krvi šehidske novi zambaci iznikli
kao suza čisti, kao snijeg bijeli.
Jeca violina, strune sviraju najdražima.
„Majko, oče, brate, sestro!!!
Tražim vas, zovem vas!!!“

KRVLJU ISPISANA BAJKA

Iz knjige „Vrisak krvi“

Nema vas, nema vas...“ – djevojke u bijelome
mezare svojih dragih traže.

„Očeva, majki, sestara, djedova odavno nema...“
– šapuće im krvava violina.

Zambaci Svijet pitaju:

„ZNATE LI ZAŠTO SMO UMRLI?“

Šehidi amanete dijele krinovima bijelima,
ljiljanima bosanskima.

Primi amanet umukla violina,
ibret se krvavi proču.

„Buket zambaka Nizozemskoj kao hediju predaj,
gospodi odvažnoj da ‘čojstvu’ bude smiraj“
– šehidi šapću.

„Neka šlemovi plavi znaju šta je ponos,
pravda i ljubav bosanska.“

Latice s neba u suzi na strune padaju,
šehidi, u krvavome buketu, dalje sami putuju,
Evropu prkosom i snagom bosanskom daruju.
Na stolu Haškoga Teatra,
umjesto nemirisnih lala,
izdanci iz Bosne pred sucima su pali
i tu procvali.
Zločincima svojima tu lica upoznali.

U Hagu, od gibeta ljudskoga, zamukla violina...
„Što ste sad stali? Zar su ovi ljudi – jadni,
bijedni i mali –
sve nas odjednom strijeljali?

Zašto su ‘eroji’, bez puške i topa,
pred ovim sudom u stavu mirno stali?
Gdje im je sila? Ko im je osjećaj za milost ukrao?
Zar ih za zločine zlatnim ordenom
niko odlikovao nije?“

U Hagu se šuti, Evropa zambake
Bosanske uzbrala,
pred krvavom violinom, pognute glave,
kao krivac, stala...

Zambak cvjetovi putem istine dalje putuju
preko Dunava, sa „Ženama u crnom“
da se rukuju,
o ljudskoj smjelosti i Velikim Majkama
dunjaluku pišu.
Violini plaču žice, opisuju im
patnju Srebrenice...

Majka Hava zambaka šest u Potočarima zasadi,
oči joj naživo dušmanin odavno izvadi.
Šest joj sinova, nevine kao ptice,
ubiše bez ikakve krivice.
Ljudi bez vjere, bez Božijega straha,
napali ih kao stotinu aždaha.

Zar se to u Evropi modernoj zbilo?
Gdje su ti krvnici? – čude se perjanici.
Možda se to tako samo okrutno snilo?
Da li je sve tako bilo? Ko su te zvjeri?
„Ovi pred vama što stoje!
Što se Jedinoga Boga nikad ne boje“,
škripi violina.

Svi ovi zambaci ovdje nek se prebroje –
to ‘erojsko djelo nji’ ovo je.
Zašto sad za milost mole? Mi njih nismo
za život molili kad su nas kao travu pokosili.

Pitajte ih znaju li čast i ljubav šta je!
Ne znaju, jer to se ne prodaje,
to se u kolijevci rodi,
kad majka uči o ljudskoj slobodi.

Pitajte ih jesu li se kajali
kad su smrt k’o kugu ovdje sijali,
zašto su se uz pucanj smrti onako cerekali?

Bili su silnici veliki, odjednom stali
i tako pred vama nisko pali!
Recite im, neka znaju, Bosna nije na prodaju.

Vi, svjetski silnici!
Vidite koliko je bola bilo i ostalo u Srebrenici.
Tako vi mir svjetski čuvate!

Što vas danas nema da sa nama lopatate,
mezare nevinim Bosancima da iskopate,
Hoćete li danas makar sagnuti glavu,
vi što ste nosili bezvrijednu kacigu plavu!
Da pomognete nevoljnima niste htjeli,
ZA SREBRENICU, STID VAS BILO!!!

Danas u Potočarima četiri stotine
i devet zambaka miriše,
izdanaka u Bosni ima na hiljade
i niknut će ih još više.. ♦

Tihi graditelj kulturnog pamćenja

Između scene i sjećanja: svijet Faruka Dizdarevića

Desilo se u Priboju: Tamo gdje Talija ne čuva samo pozorište, nego i živu hroniku jednog grada, njegovih ljudi i njihove potrebe da kroz igru ostanu upamćeni

Postoje ljudi čiji se rad ne mjeri samo onim što su stvorili, nego i onim što su sačuvali od zaborava. U takve rijetke, tihe i uporne stvaraoce spada i Faruk Dizdarević – čovjek koji je, gotovo neprimjetno, ali temeljito i predano, gradio jedan kulturni svijet. Ne onaj bučni, koji traži pažnju, nego onaj dublji, koji traje i ostaje.

U Priboju, u Domu kulture, kojim je godinama upravljao, Dizdarević nije bio upravitelj u klasičnom smislu riječi. Nije bio figura koja naređuje i organizira s distance. Bio je, prije svega, tihi graditelj – čovjek koji razumije da kultura nije zbir događaja, nego proces, kontinuirani tok u kojem ljudi i ideje ostavljaju tragove. Njegov rad imao je nešto od strpljenja vrtlara: nije ubrzavao rast, nego je stvarao uslove da se on prirodno dogodi.

U takvom prostoru, između svakodnevnog rada i dugoročnog promišljanja, nastajala je i jedna od njegovih najznačajnijih knjiga, *Talija u Priboju*. Na prvi pogled, riječ je o historiografsko-monografskoj studiji koja prati razvoj amaterskog pozorišta u jednom gradu. Ali već nakon nekoliko stranica postaje jasno da to nije samo knjiga o teatru. To je knjiga o ljudima, o vremenu, o energiji zajednice koja je, uprkos svim istorijskim lomovima, nalazila načine da stvara.

Ime Talije, muze komedije iz grčke

■ Piše: Ljubo SIČANICA

mitologije, u ovom slučaju dobija gotovo simboličko značenje. Ona nije samo zaštitnica pozorišta, nego i svjedok trajanja jedne kulturne niti. Dizdarević je tu nit pratio kroz čitavo stoljeće – od prve predstave 1900. godine, izvedene po tekstu „Dva cvancika“ Milovana Glišića, do savremenih pokušaja da se očuva kontinuitet u teškim vremenima.

Ali ono što ovu knjigu čini posebnom nije samo činjenica da dokumentira čak 127 predstava i rad pedeset reditelja. Nije ni impresivna arhivska građa, niti sistematičnost kojom su periodi razvrstani i analizirani. Njena snaga leži u načinu pripovijedanja. U tom osjećaju da iza svake činjenice stoji čovjek, iza svakog podatka neka sudbina, iza svake predstave neka tiha strast.

Dizdarević ne nameće zaključke. On ne govori čitaocu šta da misli. Umjesto

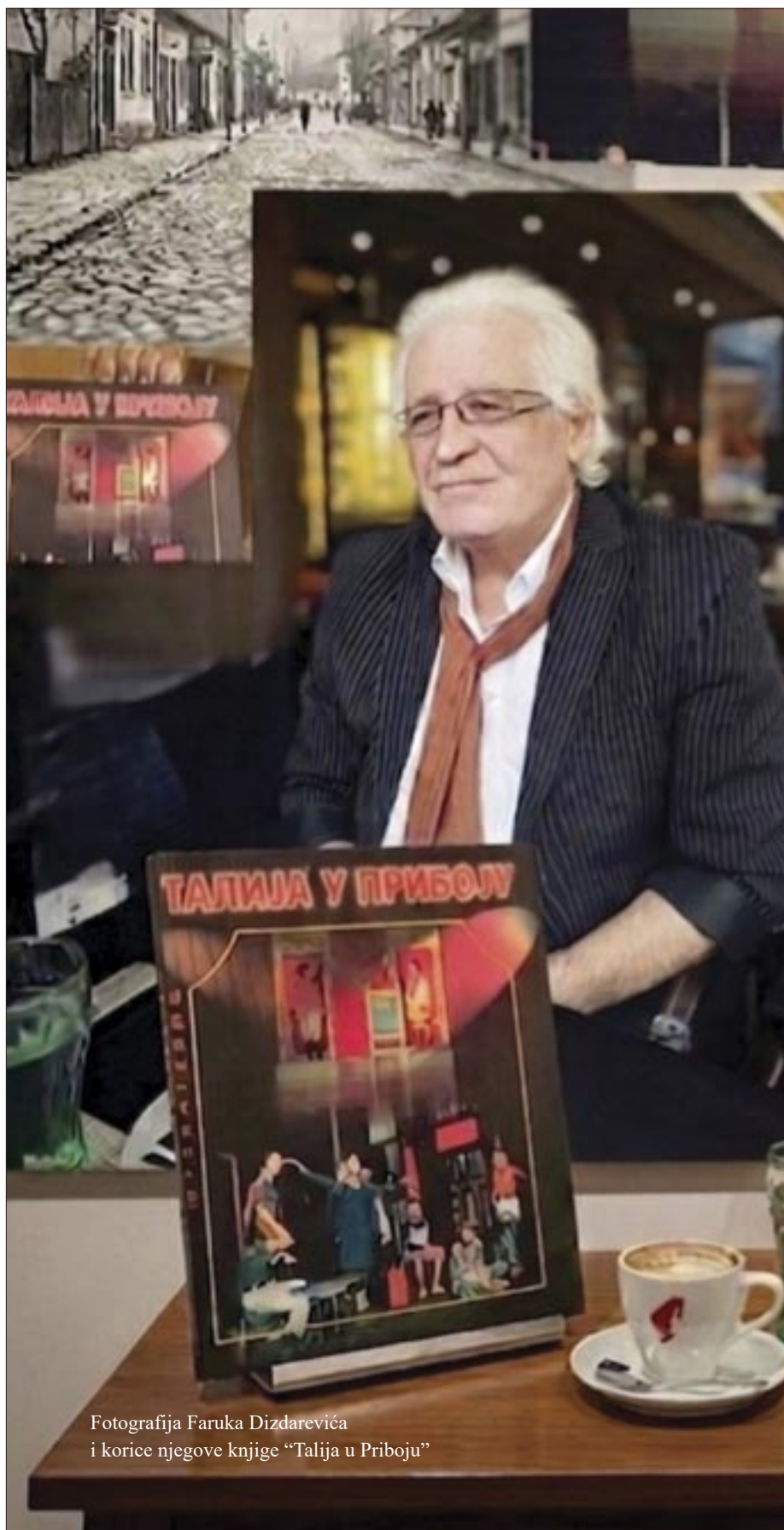
toga, otvara vrata. Pokazuje gdje treba gledati, šta osluškivati, kako razumjeti unutrašnju logiku umjetničkog stvaranja. U tom smislu, njegova uloga podsjeća na vodiča kroz složeni kulturni pejzaž – nekoga ko zna da je ljepota u detalju, ali i u cjelini.

Kada opisuje Priboj s kraja 19. vijeka, on ne piše samo o urbanizmu, trgovini ili političkim prilikama. On priziva slike: kaldrmisane ulice, fenjere sa slabim svjetlom, trgovce koji dolaze iz dalekih krajeva, učitelje koji nose knjige skrivene u bisagama. Taj svijet nije kulisa – on je temelj iz kojeg će izrasti pozorište.

Jer pozorište, kako ga Dizdarević vidi, nije luksuz. Ono je potreba. U vremenu kada nije bilo stalne scene, kada su se predstave igrale u školama i hotelima, ljudi su već osjećali njegov značaj. Učitelji, kao prvi pokretači, nisu radili samo na obrazovanju, nego i na oblikovanju kulturne svijesti. Njihov rad bio je istovremeno pedagoški i umjetnički.

Upravo tu počinje priča o amaterizmu – ne kao o nedostatku profesionalnosti, nego kao o prostoru slobode. Amatersko pozorište u Priboju nije nastajalo iz institucionalne potrebe, nego iz unutrašnje potrebe ljudi da se izraze. I zato je imalo posebnu snagu. U njemu nije bilo distance između publike i scene; svi su bili dio iste priče.

Dizdarević to razumije bolje nego iko. Njegova knjiga pokazuje kako se kroz decenije mijenjao repertoar, kako su društvene okolnosti uticale na izbor tema, kako su se smjenjivali periodi realizma, komedije i avangarde. Ali ono što ostaje isto jeste energija – ona neuhvatljiva, ali prepoznatljiva želja da se nešto kaže, pokaže, podijeli.

Fotografija Faruka Dizdarevića
i korice njegove knjige „Talijska u Priboju“

Posebno je zanimljivo kako autor prati razvoj od skromnih početaka do trenutaka najvećeg uspjeha. U jednom trenutku, pribojsko amatersko pozorište postaje prepoznato i izvan lokalnih okvira. To više nije samo gradska aktivnost, nego dio šire kulturne scene. Ipak, Dizdarević nikada ne gubi iz vida osnovu – činjenicu da je sve počelo iz potrebe običnih ljudi.

Njegov pristup nije hladno analitički. I kada koristi historiografske metode, on ostaje pripovjedač. U tome je možda i najveća vrijednost njegove knjige: ona spaja naučnu preciznost i literarnu toplinu. Čita se kao dokument, ali i kao priča.

U tom smislu, „*Talijska u Priboju*“ prevazilazi svoju temu. Ona postaje svojevrsna hronika grada. Kroz nju saznajemo kako su ljudi živjeli, kako su se zabavljali, šta ih je pokretalo. Pozorište je samo jedna dimenzija, ali kroz nju se reflektuje cijeli društveni život.

Ne treba zaboraviti ni Dizdarevićev lični doprinos kao direktora Doma kulture. Njegov dolazak na čelo ove institucije označio je obnovu amaterskog pozorišta nakon perioda stagnacije. Ali i tada, kao i u svemu što je radio, nije težio spektaklu. Njegov rad bio je tih, ali dugoročan. On je stvarao uslove, okupljao ljude, podsticao inicijative.

Možda je upravo u toj tišini njegova najveća snaga. U vremenu kada se kultura često mjeri vidljivošću i brzinom, Dizdarevićev rad podsjeća na drugačiji ritam. Onaj sporiji, ali dublji. Onaj u kojem se vrijednosti ne troše brzo, nego traju.

Zato „*Talijska u Priboju*“ nije samo knjiga o prošlosti. Ona je i podsjetnik na ono što kultura može biti: prostor susreta, razumijevanja i trajanja. U njoj se jasno vidi da umjetnost ne nastaje samo u velikim centrima, nego i u malim sredinama, tamo gdje postoji volja i ljubav.

Na kraju, možda je najtačnije reći da je Faruk Dizdarević svojim radom spojio dvije scene: onu stvarnu, na kojoj se igraju predstave, i onu unutrašnju, na kojoj se čuvaju sjećanja. Između te dvije scene, on je izgradio most – čvrst, tih i dugotrajan.

I upravo zahvaljujući tom mostu, jedna čitava historija nije nestala. Ostala je zapisana, ispričana i – što je možda najvažnije – oživljena ♦

Povratak Murata Baltića publici u Sandžaku

TRILOGIJA IZMEĐU SAVJESTI, TRAUME I OTPORA ZABORAVU

Od historijske traume do univerzalnih pitanja o čovjeku

■ Piše: Hasna Ziljkić

U Kulturnom centru Novi Pazar, u septembru 2025. godine, održana je promocija romana Murata Baltića - *Duvarine*, *Fetva* i *Zekkum i nesanica*.

Podgorice, dok je drugo izdanje romana *Zekkum i nesanica* objavila Mladinska knjiga Sarajevo. O knjigama su, uz autora, govorili publicista iz Crne Gore Mirza Luboder i Hasna Ziljkić, urednica programa Kulturnog centra Novi Pazar.

Za Murata Baltića ovaj susret imao je i simboličnu dimenziju. Nakon više od dvije decenije odsustva iz sredine iz koje

njegovoj književnosti, ne kao unaprijed zadate poruke, nego kao unutrašnje dileme likova suočenih sa zlom, ratom, egzilom i raspadanjem društvenih sistema.

Njegov književni opus obuhvata poeziju, pripovijetke, romane i književnu kritiku, a djela su mu prevedena na više evropskih jezika. Dobitnik je brojnih priznanja, među kojima se izdvajaju

Iako svaki od ovih romana predstavlja zasebnu cjelinu, zajedno tvore trilogiju povezanu zajedničkim motivima, likovima i pitanjima koja nadilaze pojedinačne sudbine: identitetom, moralom, historijskim traumama, migracijama, vjerom i ljudskom potragom za smislom. Nova izdanja romana *Duvarine* i *Fetva* objavljena su u izdanju Almanaha iz

potiče, vratio se publici sa željom da se, kako je sam rekao, „druži u slavu pisane riječi“. Njegova biografija na poseban način osvjetljava temeljne niti njegovog književnog svijeta. Rođen u Sjenici 1952. godine, pravnik po obrazovanju i dugogodišnji sudija, Baltić je profesionalni život vezao za principe pravde, ravnopravnosti i ljudskog dostojanstva. Upravo te vrijednosti prepoznatljive su i u

nagrada „Pero Ćamila Sijarića“ i priznanja za roman *Sazvježđe pet kuća*. Ipak, vrijednost Baltićevog stvaralaštva ne počiva prvenstveno na nagradama, nego na sposobnosti da historijske lomove pretvori u univerzalna pitanja o čovjeku i njegovoj odgovornosti.

Posebno mjesto u trilogiji zauzima roman *Zekkum i nesanica*. Već sam naslov priziva simboliku zekkuma, drveta iz

džehennema čiji plodovi označavaju gorčinu, iskušenje i kaznu. Kod Baltića taj motiv prerasta u metaforu vremena obilježenog nasiljem, moralnim posrnućem i traumom. Njegovi likovi ne postoje samo kao pojedinci nego i kao nosioci kolektivnog iskustva. Njihove sudbine oblikovane su stalnim sukobom između savjesti i krivice, odgovornosti i opravdanja, dobra i zla. U tim slojevima romana moguće je prepoznati odjeke pitanja koja otvara i Dostojevski u romanu *Zločin i kazna*: šta čovjek može opravdati pred sobom i postoji li granica nakon koje savjest postaje teža od samog čina? Kao što Raskolnikov nosi teret unutrašnjeg sukoba između ideje i odgovornosti, tako i Baltićevi likovi ostaju zarobljeni između djelovanja i njegove moralne cijene.

U tom smislu, Baltićevi romani otvaraju pitanja koja nadilaze konkretni

njega autor povezuje epohe, religije i civilizacije, tragajući za mogućnošću dijaloga među ljudima i za izvorima dobra i zla. Sailova potraga nije samo lična; ona prerasta u potragu za univerzalnim etičkim principima koji bi mogli povezati različite tradicije i kulture.

U Baltićevom svijetu knjige, biblioteke i znanje imaju posebno značenje. One nisu samo mjesta čuvanja informacija nego simboli kolektivnog pamćenja i duhovnog opstanka. Zato među najupečatljivijim prizorima romana *Zekum i nesanica* zauzima mjesto scena spašavanja knjiga iz zapaljene sarajevske Vijećnice. Uništavanje knjiga postaje simbol uništavanja identiteta, dok njihovo spašavanje prerasta u čin odbrane čovječnosti.

Otuda i rečenica „Ne može propasti narod koji ima knjige“ dobija značenje

Dok *Zekum i nesanica* snažno zadire u prostor kolektivne traume i moralnih dilema, roman *Duvarine* usmjeren je na iskustvo migracije, identiteta i osjećaja pripadanja. Kroz sudbine svojih junaka, Baltić otvara pitanja odlaska, nostalgije i unutrašnjih lomova čovjeka rastrzanog između prostora koje napušta i onih kojima pokušava pripadati. *Duvarine* su stoga više od priče o iseljavanju; one govore o trajnom pregovaranju sa sjećanjem, porijeklom i osjećajem doma.

Roman *Fetva* vraća čitaoca u Sjenicu s početka XIX stoljeća. Smješten u vrijeme neposredno prije Prvog srpskog ustanka, kroz priču o društvenoj presudi pojedincu problematizira pojam časti, kolektivnog morala i odgovornosti zajednice. Istovremeno pokazuje kako i sama zajednica postaje žrtva historijskih okolnosti koje ne može kontrolisati.

Promocija trilogije Murata Baltića (*Duvarine*, *Fetva*, *Zekum i nesanica*) u Kulturnom centru Novi Pazar. Učesnici promocije bili su Murat Baltić, autor, Hasna Ziljkić, urednica programa Kulturnog centra Novi Pazar, i Mirza Luboder, publicista. Nova izdanja objavili su Almanah iz Podgorice i Mladinska knjiga Sarajevo

historijski trenutak. Zločin nije prikazan samo kao čin, nego i kao stanje duha koje nastavlja živjeti u čovjeku i nakon što se događaj završi. Likovi ruše domove, pale bogomolje, uništavaju knjige i ljudske živote, ali istovremeno ostaju zarobljeni u prostoru vlastite savjesti, suočeni s posljedicama svojih postupaka.

Važno mjesto u romanima *Fetva* i *Zekum i nesanica* zauzima lik Saila, mistika i filozofa iz Jerusalema. Kroz

jedne od ključnih ideja Baltićevog stvaralaštva. Ona ne govori samo o književnosti nego o kulturi pamćenja, znanju i odgovornosti prema vlastitom naslijeđu. Čak i kada piše o ratu, progonstvu ili moralnom rasapu, Baltić ne ostaje u prostoru beznađa. Njegovi romani uporno tragaju za vrijednostima koje zlo ne može potpuno uništiti – znanjem, dostojanstvom, sjećanjem i ljudskom savješću.

Posmatrani zajedno, romani *Fetva*, *Duvarine* i *Zekum i nesanica* oblikuju jedinstven književni prostor u kojem se lično iskustvo prepliće s kolektivnim pamćenjem. Pitanja identiteta, pravde, vjere, pripadanja i opstanka ostaju otvorena, bez konačnih odgovora. Upravo u tome leži jedna od najvećih vrijednosti Baltićeve trilogije: ona ne nudi jednostavna rješenja, nego podstiče čitaoca da promišlja vlastiti odnos prema

historiji, zajednici i vlastitoj savjesti.

Promocija u Novom Pazaru zato nije predstavljala samo predstavljanje novih izdanja romana. Bila je to prilika za susret s piscem koji književnost razumije kao prostor dijaloga, pamćenja i moralnog preispitivanja, te kao trajnu potragu za smislom u svijetu obilježenom brojnim podjelama i iskušenjima.

OD ZINETE DO MEJRE: RAZVOJ ŽENSKOG LIKA KOD MURATA BALTIĆA

Jedan od najupečatljivijih aspekata Baltićeve trilogije jeste način na koji oblikuje ženske likove. Njihove sudbine nisu samo dio pojedinačnih priča nego i sredstvo kroz koje autor propituje odnos društva prema pravdi, slobodi, odgovornosti i ljudskom dostojanstvu. Posmatrani zajedno, romani *Fetva* i *Duvarine* pokazuju razvoj ženskog lika – od žene čiju sudbinu određuje zajednica do žene koja, uprkos brojnim preprekama, preuzima odgovornost za vlastiti život.

Roman *Fetva* otvara se jednom od najpotresnijih scena u cijeloj trilogiji. Mlada žena Zineta optužena je za nevjerstvo i osuđena pod pritiskom kolektivnog poimanja časti. Njena krivica ostaje nedovoljno razjašnjena, ali presuda zajednice ne ostavlja prostor za sumnju, preispitivanje ili odbranu. Time Baltić već na početku romana otvara pitanje odnosa između pravde i društvene osude, pokazujući koliko lako kolektivni moral može prerasti u nasilje.

Zineta je prvi važan ženski lik romana i simbol nepravde koja nastaje onda kada zajednica preuzme ulogu sudije. O njoj saznajemo uglavnom kroz poglede i presude drugih. Njen glas jedva da se čuje, a upravo ta uskraćenost glasa postaje jedan od ključnih elemenata njenog lika. Zineta nije samo pojedinac nego i simbol svih onih kojima je unaprijed određena krivica i kojima nije dopušteno da govore u vlastitu odbranu.

Za razliku od nje, Rajka predstavlja drugačiji oblik ženskog iskustva. Ona se ne uklapa u očekivane obrasce ponašanja i odbija da život svede na ulogu koja joj je unaprijed namijenjena. Baltić je ne idealizira niti pretvara u simbol

besprijeorne vrline. Naprotiv, Rajka je prikazana kao složen i životan lik, sa svim svojim nesigurnostima, željama, snagama i slabostima. Upravo zbog toga djeluje uvjerljivo i ljudski.

Rajkina sudbina u romanu *Fetva* pokazuje kako društvene zabrane i predrasude ne pogađaju jednako žene i muškarce. Dok žena snosi posljedice odstupanja od očekivanih normi, muškarcu se mnogo toga oprašta. Na taj način Baltić otvara pitanje dvostrukih moralnih standarda koji oblikuju svakodnevni život zajednice.

Treći značajan ženski lik u romanu jeste kadinica. Za razliku od Zinete i Rajke, ona ne predstavlja ni žrtvu ni otvoreni bunt. Njena snaga proizlazi iz iskustva, razboritosti i sposobnosti da običaje posmatra kroz prizmu ljudskosti. Kadinica je jedan od rijetkih likova koji uspijeva sačuvati ravnotežu između tradicije i savjesti. U njenom glasu prisutna je mudrost koja ne proizlazi iz moći nego iz razumijevanja ljudi i njihovih slabosti.

Zineta, Rajka i kadinica predstavljaju tri različita odgovora na isti društveni okvir. Jedna strada pod njegovim teretom, druga mu se opire, a treća pokušava pronaći prostor za pravdu unutar njegovih granica. Kroz njihove životne priče Baltić ukazuje da položaj žene nije samo pitanje pojedinačne sudbine, već i ogledalo vrijednosti na kojima počiva cijelo društvo.

U romanu *Duvarine* Baltić isto pitanje identiteta posmatra iz drugačije perspektive. Umjesto društvene presude i kolektivnih normi, u središte dolazi potraga za vlastitim porijeklom i pripadanjem. Glavna junakinja Mejre Kirkilari, mlada novinarka iz Istanbula, na početku romana kreće na profesionalni zadatak koji će se postepeno pretvoriti u mnogo dublje putovanje – potragu za vlastitim identitetom.

Na putu prema Engleskoj suočava se s nizom nepredviđenih okolnosti koje je dovode i do zatvorske ćelije. Međutim, najveća borba koju vodi nije borba protiv fizičkih prepreka nego protiv straha, usamljenosti i vlastitih sumnji. Baltić upravo u tim trenucima gradi jedan od svojih najsloženijih ženskih likova.

U zatvorskoj izolaciji Mejre pokušava sačuvati prisebnost tako što na zidu crta lik žene i s njim vodi zamišljene razgovore. Taj motiv prerasta iz sredstva preživljavanja u simbol dubljeg traganja za sobom. Crtež žene, koji se pojavljuje gotovo nesvjesno, postaje prvi nagovještaj potisnutog identiteta i sjećanja koja će je kasnije vratiti prostoru vlastitih korijena.

Za razliku od Zinete, kojoj je oduzeto pravo da odlučuje o vlastitoj sudbini, Mejre postaje aktivni učesnik vlastitog života. Ona griješi, sumnja, strahuje i posrće, ali ne odustaje. Njena snaga ne proizlazi iz moći ili društvenog položaja, nego iz sposobnosti da nastavi dalje uprkos iskušenjima. Kroz iskustva koja prolazi dolazi do važnog saznanja o sebi i vlastitom porijeklu. Njeno putovanje zato nije samo geografsko nego i unutrašnje – putovanje prema samospoznaji.

Posmatrane zajedno, Zineta i Mejre predstavljaju dvije udaljene tačke iste priče. Jedna pripada Sandžaku s početka XIX stoljeća, druga savremenom svijetu migracija, putovanja i višestrukih identiteta. Ipak, obje su povezane pitanjem pripadanja, potragom za vlastitim mjestom u svijetu i nastojanjem da sačuvaju dostojanstvo u okolnostima koje ih nadilaze. Kao čitaoci, uočavamo kako se mijenjaju društvene okolnosti i položaj žene, ali i kako neka temeljna pitanja identiteta, slobode i pripadanja ostaju trajno otvorena.

Upravo zato razvoj ženskih likova predstavlja jednu od najupečatljivijih linija Baltićevog stvaralaštva. Od Zinete, kojoj zajednica oduzima glas, preko Rajke i kadinice, koje pronalaze različite oblike otpora i djelovanja, do Mejre, koja preuzima odgovornost za vlastiti život i identitet, njegove junakinje postaju sve složenije, samostalnije i snažnije. Kroz njihove sudbine autor propituje prirodu pravde, granice slobode i odnos pojedinca prema zajednici. Na taj način ženski likovi prerastaju okvire pojedinačnih sudbina i postaju važan ključ za razumijevanje Baltićevog književnog svijeta, ali i društvenih i historijskih procesa koji su kroz različite epohe oblikovali Sandžak ♦

Bešir Ljušković, "Iskrenja", Udruženje književnika Srbije, Beograd, 2026.

Minijatura sitna, ali bitna i presudna

Bjelopoljski Beograđanin Bešir Ljušković nastavio je svoj književni maraton u jedinstvenom stilu. Poslije sedam poetskih izdanja, pet knjiga aforizama, pet pripovjednih edicija, tri autobiografska romana, jedne publikacije i porodične monografije, parodontolog evropskog ranga, objavio je zbirku mini-priča "Iskrenja".

Zbirka refleksivnih mini-priča Bešira Ljuškovića, s podnaslovom "Sećanja i prisećanja", lišena poglavlja, nema kišu pasusa ni okean rečenica. Oni su u ovoj literaturnoj minijaturi stali u jedan uzdah. U treptaj. U tišinu između dva otkucaja srca.

To su priče, u trenu, a tren u vječnosti od kojih je sazdana naša svijest. U književnim atomima se cjelina ne razlaže, već zgusne; univerzum se ne objašnjava, nego sažima.

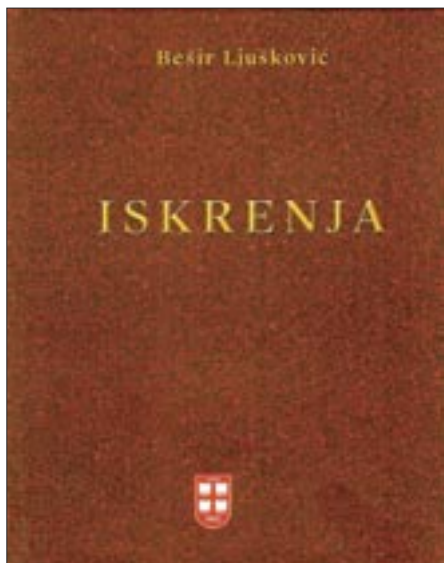
Ljuškovićeva mikroproza koju karakteriše ekonomija jezika, eliptičnost, sugestivnost, obrt ili epifanija, fragmentarnost i otvoren kraj su male po broju, a ne po soju. Autor zna da se veličina ne mjeri brojem riječi, već njihovom težinom. Ponekad, jedna jedina rečenica može biti čitav život, a jedan pasus - istorija, pad carstva, neuzvrćena ljubav, povratak koji se nikad nije dogodio. U tom mikroskopskom prostoru kristališe se beskraj, kao što se zvijezda rađa u zrnu kosmičke prašine ili kao što se molitva sabira u jedno jedino ime.

Poput zen-koana, kratke, zagonetne priče, pitanja ili dijaloga koji se koristi u zen-budizmu da bi se um oslobodio logičkog, racionalnog razmišljanja i doveo do prosvetljenja, ili starog orfičkog zapisa, Ljuškovićeve mini-priče ne objašnjavaju, nego otvaraju oči, dok njegov minijaturni narativ vodi ka pragu konačnog iskoraka. Onda je mikro-zapis,

■ Piše: **prof. dr. Esad KUČEVIĆ**

u isto vrijeme, njen početak je njen kraj, a njen kraj je zdravorazodznali čitalac. Zato se ove prozne minijature ne završavaju u tački, nego u zdravorazodznom čitaocu.

Kolokvijalno i opisno, dok svjedok čita rečenicu, istovremeno ona čita njega i prevrće tvoje unutrašnje arhive, putnika kroz tekst, pomera zaboravljene simbole i bez brava otključava vrata.

Originalni narativni fragmenti u ovim mini-pričama su svemoćni kalauz književnosti i gromoglasni odjek metafizike. Oni su sjenka ideje, prije nego što se razobliči u svijetu oblika, koji poništava naviku linearnog mišljenja. Na taj način, razapet između unutrašnjeg preispitivanja i spoljašnjeg svijeta prepunog protivrječnosti, autor izvodi razum iz tradicionalnih okvira, pokreće intuitivno, neposredno razumijevanje stvarnosti i dovodi do životnih imperativa. Kao otisak u snijegu koji će izbrisati sunce, ali koji će u čitaocu ostaviti neizbrisiv trag, slično ugašenoj iskri koja ostavlja svjetlost u očima. U njoj su prošlost i budućnost sažete u vječni sadašnji trenutak.

U Ljuškovićevom književnom svijetu koji na zrnu graška gradi kule od riječi, tematski jasne, neposredne, višeslojne mini-priče su zrno pijeska koje pokreće lavinu poruka, kroz tajni mehanizam literarnih atoma. One upućuju na podsjećanje i preispitivanje svakodnevnih životnih tokova. Istovremeno, po urneku Ezopa, Kafke, Čehova ili Hemingveja, gotovo jednako kao njegovi neprevaziđeni uzori, Ljušković u sažetoj proznoj formi, na osnovu vijekovima nataloženog iskustva, saznanja uobličениh u trajnim civilizacijskim tekovinama, predanjima i običajima, sve popularnijom fragmentarnom naracijom kratkog udara iznjedrava kondenzovana značenja, jezgrovitou upućuje i savjetuje vječito iščitavanje.

Zato ovu zbirku konceptualnih priča, pod istim nebom, ne određuje njihov minimalistički obim, već očigledna intelektualna dubina njihovog filozofskolirskog i metafizičko-proznog stila. Priča sabranih iz rasutih u najgušće kristale književnosti, kao što su u dinamičkoj ravnoteži svemira zvijezde kondenzovane, u jednu jedinu, nepovratnu i (ubi)tačnu rečenicu.

Sitno, ali bitno i nerijetko presudno. Minijature dovoljne za istinu, osjećaj i suštinu ♦

Sanela Halković sa romanom “ILIR AUTARIJATSKI” vinula se na tron sandžačke umjetnosti i duhovnosti

Roman o - Iliru Autarijatskom - autorice Sanele Halković, naše sandžačke Filipe Gregori, je fascinantant ali i potresan, roman, koji oduševljava i ujedno ostavlja bez daha: remek djelo, koje pokazuje svu izvanrednost umijeća ove zaista genijalne umjetnice - inspirativno djelo koje govori o ILIRU, prvom ilirsko autarijatskom - sjeničkom - sandžačkom knezu - vladaru: djelo sa fantastičnom kompozicijom koje se ugodno i lako percipira, poput Mozartove muzike za uho: jednom riječju, djelo univerzalne vrijednosti.

Redovno pratim zbivanja na svjetskoj - književnoj sceni, iz prostog razloga, zato što volim da uživam u umjetnosti, te tako nedeljno, u jednoj od najvećih njemačkih knjižnica - Thalia - prelistam na desetine novih izdanja, različitog žanra, od memoara koji ostavljaju bez daha, trileru koji doslovno izazivaju glavobolju, drama o disfunkcionalnim porodicama te zbirki kratkih priča, nakon čega odaberem omiljene naslove i priprelim bilježnicu za upisivanje najdražih citata.

Svakako, da mi pažnju zaokuplja i svaka novina na sandžačkoj književnoj sceni. Preko medija sam saznao, da se je u izdavaštvu – Matice bošnjačke - pojavio roman “ILIR AUTARIJATSKI” - briljantne autorice SANELE HALKOVIĆ, te sve što sam mogao znati u vezi ovog fascinantnog naslova je to, da

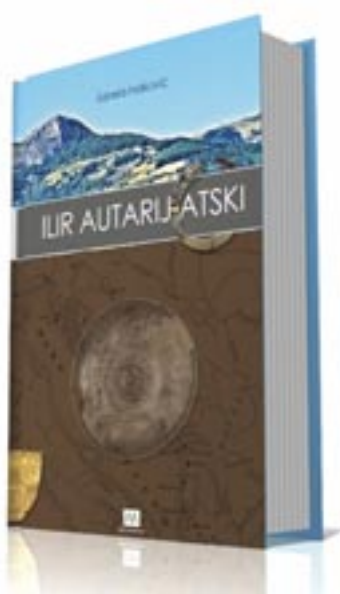
■ Piše: Faruk MEĐEDOVIĆ

je Sjenica po prvi put u njenoj historiji iznjedrila ženu romanopisca. Sjajno! Jer eto razloga i te kakvog, da Sanela

Halković, bude i ostane jedan od najprepoznatljivijih kulturnih simbola Sjenice, naravno pored još jedne sjeničke misaone gromade, rahmetli dr. Rasima Muminovića, koji je promovirao specifične principe etike i politike, uključujući i principe demokratije i bio učenik i asistent, jednog od najvećih filozofa 20-og stoljeća, Ernest Blocha. Ali pitam se, dali je itko iz bošnjačko sandžačkog - kulturnog miljea zapazio išta drugo, što se tiče romana - ILIR AUTARIJATSKI - osim nepobitne činjenice, da je autorica ovog romana, prva romansirerka u povijesti Sjenice. Zaista me je jako interesovalo! - Koliko je meni poznato, nisam imao priliku, da čujem bilo što. - Ne želim procjenjivati, šta je u pitanju: da li se radi o totalnom neukusu duha ili o nečem drugom. Obzirom, da mi je i te kako poznata fascinantna umjetnička kreativnost spisateljice Sanele Halković, nijesam mogao tek tako odoljeti a da ne bacim pogled na njen roman, kojeg sam na svu sreću i pored epidemiološke situacije uspio da dobavim.

Pošto se svakako radi o romanu koji ima historijsku pozadinu, a u našem virtualnom XXI stoljeću povijesni romani postaju sve popularniji, jedva sam čekao da prelistam njegove prve stranice, svjestan unaprijed, da se ne radi o kompoziciji romana osrednjeg žanra. I tek što sam ga pregledao i djelomično pročitao prvi moj dojam je bio da s ovim djelom dobivamo nešto što do sada u sandžačkoj literaturi nikada nismo imali.

Radi se o prvom i pravom povijesnom romanu u sandžačkoj književnosti a i šire u kojem je bez premca ostvaren genijalan umjetnički prikaz povijesne prošlosti ilirske - autarijatske zajednice, čija je

matična domovina bilo područje današnjeg Sandžaka. Ako se prvim autorom historijskih romana smatra Britanac Walter Scott, koji je tako kreirao kompoziciju djela, te da su njegovi izmišljeni umjetnički likovi djelovali u pozadini, SANELA HALKOVIĆ je prva, koja je postavila temelje bošnjačko - sandžačkom historijskom romanu. Roman nad romanima. Usudujem se i to s punim pravom kazati: da se ovo djelo, zbog svojih idealističkih tendencija, estetičko poetskih osobnosti, a i koje u potpunosti ispunjava sve kriterije književne izvrsnosti; gdje su svi elementi, građa, tema, misli i ideje, motivi, fabula, siže, književni lik, pripovijedanje, opisivanje, dijalog, monolog, kompozicija, jezik, na maestralan način dovedeni u skladan odnos, u uzajamnu povezanost i uslovljenost, u jedinstveno umjetničko djelovanje, bez ikakvih dvojbi, može nominovati za Nobelovu nagradu.

Kada sam se odlučio da informišem širu kulturnu javnost o ovom zaista jedinstvenom književnom djelu, pitao sam se: Kako i na koji način!? Nije se bilo ni malo jednostavno staviti niti u ulogu analitičara niti kritičara: Iskreno da kažem, da sam imao zebnju, da bih analitičkim pristupom, secirao i razgrađivao književno djelo i tako bih mogao narušiti njegov umjetnički integritet. To bi zaista bio atak na koherentnost njegove umjetničke strukture, i čemu onda analiza. Ali sam ipak ostao pri tome, da prezentujem roman u njegovom pravom svjetlu, i koliko mogu, pomognem razumijevanju i shvatanju njegove umjetničke suštine i otkrivanju njegovih estetičko poetskih osobnosti, ali i da dam ocjenu umjetničke vrijednosti i utvrdim mjesto djela u historiji književnosti, i u žanru kojem pripada.

Ali bi bilo po meni najljepše, najzujbudljivije i najjednostavnije: nakon par prelistanih stranica romana "ILIR AUTARIJATSKI" - bar u viziji i to sa najvećom pobožnošću otvoriti dženetske kapije kraljevstva - peštarsko-sandžačkog ILIRIKUMA, popeti se na sjenički Šarski Krš, na sandžački sveti sunčev kamen INTIHUATANA i pogledom sa njega uživati u neopisivim ljepotama i čudesnom svijetu, koji je proistekao iz pera, genijalne spisateljice, Sanele

Halković.

Da bi se stvorilo ovakvo jedno književno djelo, autorica je i te kako, morala prethodno uložiti znatan trud iznalazeći i proučavajući tematsku građu o Ilirima Autarijatima, koji su zaista predstavljali najmoćniji i najbrojniji ilirski narod u periodu koji je predstavljao prekretnicu u povijesnom razvitku čitavog Balkanskog poluotoka, pri čemu je autorica, što se jasno vidi, bila izvanredno upoznata i sa tri važna segmenta ove teme: arheološko-povijesnim i lingvističkim.

Moram istaći, da je za svaku pohvalu i divljenje Sanelina umjetnička sposobnost, da na fantastičan način inkorporira likove stvarne ili fiktivne i druge povijesne elemente u radnju romana, a i da se je pri tome strogo morala voditi time da pozadina radnje bude izgrađena na autentičnim povijesnim izvorima. Što ni malo nije jednostavno.

I ŠTO JE ZAISTA FASCINIRAJUĆE, DA JE SKORO CIJELU POVIJEST, GENEZU, AUTARIJATSKO ILIRSKO ZAJEDNICE AUTORICA NA MAESTRALAN NAČIN PRENIJELA I PRESLIKALA U AMBIJENT SANDŽAČKO - PEŠTERSKI: sve od pojave Autarijata, njihove ekspanzije, kada su ostvarili hegemoniju na jednom dijelu unutrašnjosti Balkanskog poluotoka i kada je autarijatski vladajući sloj dostigao zenit svoga imovinskog i političkog razvitka, preko apokaliptičkih stradanja, pa sve do njihove dekadence, kada nakon dostignutog zenita započinje lagani pad Autarijata koji se završava 310. god. p.n.e. naglim prestankom egzistencije autarijatske narodnosne zajednice i glasilačke kulture starijeg željeznog doba uslijed keltske i rimske invazije. Zaista fenomenalno!

Postoji samo jedno pisano vrelo, i to mitološkog karaktera, koje govori o porijeklu Ilira i Autarijata, koje je zaogruto mitološkim plaštem, i pod kojim se je htjelo posredno uklopiti u grčku mitologiju i kulturu i tako ga posredno uvući u grčki svijet.

Grčka mitologija, ruku na srce, i jest najrazvijenija mitologija od svih nama poznatih svetskih mitologija. S pravom smijem konstatovati, obzirom, da sam se detaljno bavio izučavanjem mitova, kod svih starih naroda, religija i civilizacija,

odnedavno se intenzivno zanimam za modernu mitologiju, ali mitska priča, romana "ILIR AUTARIJATSKI" ispredena pod mitološkim plaštem SANELE HALKOVIĆ, u ambijentu džennetskih peštarskih polja, ispod svetog ilirskog kamena, Šarskog Krša, iznad kojeg je Sunce, kojeg su kao izvor svjetlosti i cjelokupnog života na zemlji, poštovali Autarijati i svete doline rijeke Uvca, je najmitskija, najljepša i najzujbudljivija od svih do sada ikada stvorenih mitskih pripovijedanja, pod ovim nebeskim svodom.

Evo primjera: Glavni protagonist, romana je ILIR AUTARIJATSKI, a priča romana se uglavnom i usredotočuje na njegov lik. Njegova majka je Esra, ilirka, zanosne ljepote, ispod Šarskog sjeničkog krša, ljubimica plamena i proročica. "Esra je bilo drugo ime za vatru. Od rođenja su drugovale njih dvije, divlje i neukrotive, opasne, a neophodne, znale su i da ugriju i da oprže. I sa jednom i sa drugom moralo se baratati oprezno. Drugih igračaka nije imala. Nandina najmlađa kći se, od kada je znala za sebe, igrala vatrom. Nikad se nije opekla. Naučila je da je ukroti, da je natjera da plamti ili da čkilji, da tinja, pa da onda iz plave, dimom zamučene boje pređe u tamno crvenu, pa narandžastu, pa žutu... Ono što je za druge bio običan plamen, za Esru su bili znaci, putokazi, upozorenja, proročanstva. Gledajući u plamen, proricala je sudbinu. Pokreti su joj nekad bili oštri i brzi, gotovo divlji, te je ličila na oluju bez imalo merhameta, zatim joj se tijelo kretalo polako, suptilno i nježno, te bi postajala povjetarac koji miluje dušu posmatrača". (*Sanela Halković - Ilir Autarijatski*)

Iliriv otac, Timus "je bio vojnik po krvi, po rođenju. Kao što je ptica predodređena da leti, a riba da pliva, on je rođen da bude ratnik. Živio je za borbu, za nju se spremao od kada je prohodao, tako je naučen. Nije znao da čovjekovo postojanje može imati i drugi smisao. Čak je i od majke samo u rijetkim trenucima dobijao nježnost, što zbog svoje hladnokrvnosti, što zbog izričitih Dzasovih naredbi. – Nemoj od djeteta praviti slabića! On mora da bude ko kurjak! – govorio je ženi knez". Za njega nije bilo dileme – pravo na opstanak imaju samo najjači. Ili ćeš ubiti ili biti ubijen.

(*Sanela Halković - Ilir Autarijatski*)

Ilirov dolazak na svijet je autorica vjerno opisala: “Bilo je već šest-sedam ljeta kako se rodio. Iz majčine utrobe izašao je odmah poslije starijeg brata blizanca. Pravo na život dobio je samo Ilir, jer je njegov brat rođen sa jednom kraćom nogom, zbog čega su ga prifatilje udavile čim je proplakao. Među Autarijatima nije bilo mjesta za nekadre i bolesne. Pravo na život dobijali su samo potpuno zdravi, sposobni da prežive i osiguraju opstanak plemena.”

Što se tiče Esrinog bola, za udavljenim sinom blizancem, autorica je imala posebno milosrdnu nježnost prema Esri. Ona je zaronila do najdubljih dubina Esrinog bića i istražila tunele i svaki kutak najnepristupačnijeg podzemnog svijeta njene duše. Moram i na ovom slučaju osvijetliti humani aspekt ovog nesvakidašnjeg književnog djela, u čemu se zapravo i ogleda izvrsnost autorice i njenog stvaralaštva, u odnosu na mnoge. Naime dok je Esra skrhana bolom, za ubistvom tek rođenog sina blizanca, kojeg nije mogla spasiti, na drugoj strani, imamo primjer okrutnosti i monstroznosti, kada Hera, žena najvišeg boga Zeusa, baca sa Olimpa tek rođenog sina Hefesta, zbog toga, jer se je rodio hrom. Autorica, u čijim venama teče ilirska krv, ispunjena merhametom, ne može nikada ni u snu imati takve sklonosti, da bi svoju junakinju predstavila u svjetlu božice Here. - “Za Esru je tuga postala stalna pratnja. Čak je ni izuzetnom ljepotom nije mogla sakriti, a nije se ni trudila, bilo joj je svejedno. Nije imala interesovanja ni volje nizašta, sem što je, crpeći zadnje rezerve snage, brinula o Iliru” (*Sanela Halković - Ilir Autarijatski*)

Kada je ILIR AUTARIJATSKI, kročio prvi put na tlo peštarske zemlje, dženetske ljepote i raskošne prirode, autorica nam je dočarala i taj trenutak: kada ga je njegov djed Dazas, stari knez, stavio u kotaricu, i sa njim se popeo na Šarski Krš, koji je za Autarijate bio ne manje važan, ne manje svet, nego što je to sunčevi kamen Intihuatana, na Machu Picchu, u srcu andskih kordiljera, sa kojeg su Inke komunistirali sa bogom sunca Inti. - “Imalo je nečeg posebnog na tom Kršu. Da li zbog blizine Suncu, ili zbog vjetrova koji je bistrio i čistio misli, mjesto je

zahtijevalo poštovanje, poniznost. Dječak tada nije znao da će u njegovom životu Krš biti i nadahnuće i skrovište. Sa njega će polaziti u životne bitke, njemu će bježati u zaštitu nakon razočarenja”. (*Sanela Halković - Ilir Autarijatski*)

Sada se zapravo srećemo sa jednim fenomenom, po kojem ovo djelo i jest jedinstveno u svjetskoj literaturi. - “Gledaj, ovo je naša zemlja! Tvoja. Zemlja Autarijata” – kaže Dazas unuku Iliru, pokazujući mu predivna i beskrajna prostranstva peštarske visoravni. Dok Ilir radoznalo pita djeda: “Je li tamo kraj svijeta? – upita djeda pokazujući na mjesto u daljini gdje su se dodirivali nebo i talasi livada, gdje su se plava i zelena boja borile za prevlast, i gdje ni jedna ni druga nisu mogle odnijeti pobjedu, jer nijednoj nije bilo dozvoljeno da se izlije preko svoje granice”.

U svjetskoj literaturi imamo samo dva primjera, da su dva književna umjetnika opsjednuta fenomenom boja: sjedne strane to je bio Johann Wolfgang Goethe. Goethe se za fenomen boje zainteresovao nakon što mu se je pred očima ukazalo prelamanje svjetlosti kroz prizmu i njeno dijeljenje na dугine boje. Međutim, Sanelin čudesan prikaz boja, koje se bore za prevlast, a nijedna se nije mogla izliti preko svoje granice, bez premca je u svjetskoj književnosti i da skoro ima snagu nadnaravnog čuda, mudžize, gdje Kur'an navodi da postoji barijera između dva mora, koja ih spriječava da pređu jedno u drugo, ili da preplave jedno drugo.

U takvoj zemlji, peštarskoj, zemlji ljepota i čudesnih mudžiza, odrastao je mladi knežević, Ilir Autarijatski. - Osim toga, autorica je na majstorski način literarno dizajnirala karakter ILIRA AUTARIJATSKOG, tako da će on na poslietku poprimiti monumentalne gabarite. Nakon smrti njegovog oca Timusa, brigu o njemu je preuzeo njegov djed Dazas, stari knez, koji ga je od malih nogu nadahnjivao pričama o moćnom ilirskom carstvu, o ilirskoj kraljici Teuti, pramajci i nas Bošnjaka, koja je bila mudrija od zmije, hrabrija od lava i vilinski lijepa, kao što su lijepi ilirsko - autarijatski - peštarski ratnici, koji su očarali malog kneževića, a koji su u romanu zahvaljujući osebnim talentom, SANELE HALKOVIĆ, epski opisani u

svoj svojoj raskošnoj ljepoti i sjaju, kiteći njihov izgled, odjeću i oružje, baš onako, kako je i Avdo Međedović u svojoj nenadmašnoj epskoj tvorbi opisivao bošnjačke junake, koji su zapravo potomci Ilira. - “Jedini sin kneza Dazasa, Timus, smatran je najboljom prilikom za udaju. Njegova pojava bila je česta tema među djevojkama. Uvijek je jahao dobrog konja. Odjeća i oružje bili su mu bogato ukrašeni zlatnim i srebrenim detaljima. Naročito upadljive bile su zlatne debele narukvice, koje je nosio na obje ruke. Imale su iste ugravirane detalje ilirskog vojnika, kako kopljem ubija neprijatelja”. (*Sanela Halković - Ilir Autarijatski*)

Identičan opis bošnjačkih junaka naći ćemo u bogatoj bošnjačkoj epici. I po opisu starih pisaca Iliri su bili visoki i u pravilu lijepi ljudi. Bili su snažne građe i neustrašivi u ratu. I sam Mehmed Fatih kročivši u Bosnu je rekao: „Bosna je vrelo najljepše ljudske vrste“.

ILIR je upoznao ilirsko - peštarske običaje, sa radoznalošću je pratio rituale ilirskih ljepotica, ispod sjeniškog Šarskog Krša, koje su slavile dolazak ilirske nove godine. - “Poskakivale su držeći se za ruke, lica podignutih ka nebu, ka Suncu. Vjerovali su da će tako odobrovoljiti božanstvo, te da će im ono poslati dovoljno toplote i kiše kako bi godina bila rodna.” (*Sanela Halković - Ilir Autarijatski*) - Učio se od malih nogu vojnim vještinama, a komandir Šarskog Krša mu je obećavao: “napraviću od tebe pravog vojnika, kako dolikuje tvom porijeklu. Pred tobom će se sklanjati i ljudi i zvjeri!”

Imao je priliku, da upozna i Kelte i Rimljane, koji su nadirali do samih granica, nepregledne peštarske visoravni. Potajno je gajio ljubav prema keltskoj djevojci Amidi, koja će mu jednog dana postati i životna saputnica, te zamalo rizikovao, da Iliri uđu u rat sa Keltima, sa kojima su često bili i saveznici. Zapravo, to miješanje Kelta i Autarijata, vjerovatno, što nije isključeno i Rimljana na peštarskoj visoravni su i hipotetička pretpostavka o isprepletenosti evropskih nacija. To je taj Mediteranski brevijar, Balkan - To je ta entelehija kontinenta, rasa i civilizacija kompletnog čovječanstva, organska potencija i shema, forma i koncept Cjeline, kako bi to

filozofski kazao World Affairs.

I ako su se peštarski Autarijati klanjali Suncu, za razliku od svih svjetskih drevnih civilizacija, koje su imale božanstva sa solarnim atributima i koji su u čast slave Suncu, prinosili žive ljudske stvorove, poput Inka, koji su žrtvovali peruanske djevojke, takozvane sunčane djevice, Autarijati su bili najbliži Abrahamskom, to jest Ibrahim.a.s.-vom monoteizmu, prinoseći na oltar, samo ovnove, kao kurban, što i mi Bošnjaci, kao

zemlju. Vjerovali su da će tako biti plodnija.” (*Sanela Halković - Ilir Autarijatski*)

ILIR AUTARIJATSKI je prošao kroz sva moguća ovozemaljska iskušenja, koja su karakteristična za sve junake, nenadmašnih književnih ostvarenja. - Kao dječak je bolovao od bolesti, od koje mu nije bilo lijeka, te je spas našao u jednoj keltskoj porodici, u dolini Uvca u kojoj je uživao pravo gostoprimstvo, gdje je nakon izvjesnog vremena njegova bolest

U ovom romanu, autorica je znala šta treba uraditi, pa je svojstvenim i osebnim pripovjedačkim talentom, stvorila neizbježan mit o velikom potopu, peštarskoj apokalipsi, koja je potpuno izmijenila dženetski - peštarski reljef. To je zaista njena originalna verzija, potopa, kataklizme Ilira - Autarijata, poput epidemija i najeze žaba, za koje postoje i historijski zapisi, da su se i dogodili narodnoj zajednici Autarijata. Ali i u ovakvim momentima, Sunce odabire ILIRA kao pravednog čovjeka i junaka, koji će donijeti spasonosnu odluku, da spasi svoj narod, poput Noaha - Nuha a.s. koji je napravio spasilačku barku. Ali je primjetno, da i ovaj dio priče o peštarskoj apokalipsi, obiluje pripovjedačkom ljepotom i prožet je mudrim razmišljanjima autoričinim junaka o čovjekovoj prolaznosti i smislu života. Čak je i sam ILIR pomislio, da je ovo kazna bogova, zbog umorstva njegovog brata blizanca. U ostalom, nevjerojatno, koje je u ovoj priči dogodilo peštarske Autarijate, ima svakako korektivnu ulogu, ono vraća univerzumu izgubljenu ravnotežu a u simboličkom smislu govori nam o kraju jednog vremenskog ciklusa autarijatske zajednice i početku novoga.

Pored svih nedaća kroz koje je prošao mladi knežević ILIR: kroz apokaliptičko nevjerojatno, koje je dogodilo Pešter pri čemu je stradala njegova majka Esra, i znatan dio njegovih sunarodnika, nakon čega umire njegov djed Dazas, stari knez, potom njegova nana, Nanda, ILIR će ipak dostojanstveno i pobjedonosno, preuzeti titulu kneza i sa trona Šarskoga Krša, održati legendarni govor, kakav nije održao nijedan vojskovođa ili vladar u povijesti, na čemu bi mu pozavidio i sam Aleksandar Makedonski: “Ja, Ilir, kneževskog roda, sin Timusov i unuk Dazasov, od danas sam knez Autarijata. Neka svi znaju i čuju! Moje je srce srce plemena, moja je krv vaša krv, moja je snaga snaga plemena, a moj zadatak opstanak plemena. Neka svi znaju i čuju! Moja je riječ zakon, moja se naredba ne odbija, moj mač i moj nož presudiće neposlušnima!” (*Sanela Halković - Ilir Autarijatski*)

Eto moji Bošnjaci, teče li i u nama, danas, ovakva krv naših predaka Ilira!!!

ILIROV san o velikoj porodici se je

Sanela Halković

potomci Ilira, praktikujemo.

“Autarijati su vjerovali da Sunce nanovo rađa svaku novu godinu i da ona počinje kad trava zamijeni snijeg. Svake godine, na taj dan prinosili su žrtvu Suncu, te i tada dovedoše tri crna ovna. Muškarci iskopaše nevelike tri rupe u zemlji i pored svake od njih zaklaše po jednu životinju. Tamno crvena, gusta krv napuni otvorenu

potpuno ischezla. Iako su Kelti i Autarijati bili vječiti neprijatelji, ipak ga je keltska porodica prijateljski prihvatila i pomogla njegovom ozdravljenju i kroz ovaj događaj, koji je presudan u Ilirovom životu, autorica je izvanredno dočarala, da i ako su narodi bili u neprijateljstvu, da su se i te kako strogo držali etike časti i dostojanstva.

ostvario. U braku sa keltkinjom Amidom, imao je tri sina kojima je dao imena: Brezda, Kulio i Pines. Ali Rimljani su već na pragu peštarske visoravni i vrše nečuvane zločine nad Autarijatima. U takvoj situaciji ILIR donosi mudru odluku, da bi sačuvao svoj narod, pokoravaju se Rimljanima i obavezuju se na plaćanje poreza. Na žalost, sva tri ILIROVA sina će pod rimskom zastavom otići put Afrike i Aleksandrije u osvajačke pohode, a ILIR će se sa Amidom vratiti ispod Šarskog Krša i tražiti od nje da mu pjeva keltske pjesme. Takva nam je sudbina: zar nisu naši pretci Bošnjaci potomci Ilira, ratovali pod tuđim zastavama.

Na dvjesta i nešto strana, ovog romana, nikom nije pošlo za rukom, da na fascinantant način prikaže izvornost ilirske istorije, kao i širinu i veličinu nacionalnog života Autarijata kao samosvojnog političkog entiteta, kao autorici Saneli Halković. Sa ovim djelom autorica je dosegla najvirtuoznije momente čitateljskog užitka.

Odlomak iz historijskog romana "Ilir Autarijatski" autorice Sanele Halković objavljenog 2019. godine

– Gledaj, ovo je naša zemlja! Tvoja. Zemlja Autarijata – širokim pokretom ruke, pokaza Iliru djed, prelazeći najprije preko Sjeničkog polja, zatim pokazujući ka ravnoj Pešteri, visokoj Hajli, naboranoj Giljevi...

– Zove se isto kao ti, Ilirik. Ovuda prolaze najvažniji drumovi dovodeći trgovce i dunjalučke putnike. Ovo ti je sretanje naroda! Ponekad su njima dolazile i tuđe vojske u namjeri da nas pokore, al' mi smo najjače pleme, ne damo se! – nastavljao je svoju priču stari Dazas, u patriotskom zanosu.

– Od koga smo jači? Od koga? – bio je naivno radoznao dječak.

– Od svih. Pokorili smo Tribale, Adrijece, Skite... Ni Rimljani, pred kojima drhte druga plemena, nisu jači od nas. Kraljica je na njih izvela silne ratnike. Malo je Rimljana pobjeglo živo iz te bitke – hvalio se stari.

– Gdje je ona, hoću da je vidim? Hoću

da je vidim! – nastavljao je s pitanjima.

– Ona je sada sa bogovima, odavno je mrtva, ali je narod jednako voli. Niko ne zna gdje je našla smiraj, o tome se ne govori.

– Kako se zvala? Je li bila lijepa?

– Jeste, kažu da je bila toliko lijepa da se niko nije usuđivao gledati u nju. Teuta, tako se zvala. Tamo je Arsa, veliki grad. Tamo je još mnogo naših gradina... – nastavljao je da objašnjava Dazas.

Bio je ponosan na moćno društvo koje je stvorio njegov narod, boreći se za pašnjake i opstanak plemena. Naročito ga je činilo sretnim to što se ima čime pohvaliti pred unukom.

Ilir se tog dana, u kotarici pletenoj od pruća, okačenoj o djedova ramena, prvi put popeo na Šarski krš. Od visine mu se blago vrtjelo u glavi. Nejakim rukama čvrsto se uhvatio za debele kajase koje su držale kotaricu, a koje su žene iz sela plele od konjskih repova i ojačavale kožnim uzicama. Pogled na zelene livade, koje su mirno ležale pred njim kao na dlanu, činio mu se nestvarnim. U odnosu na njegovo sićušno tijelo, prostranstvo je bilo ogromno.

Do tog momenta nije ni znao da postoji taj svijet koji se prostirao pred njim. Nije ga mogao ni zamisliti ni izmaštati. Koža mu se naježi, a kosa nakostriješi, obuze ga uzbuđenje i strah. Imalo je nečeg posebnog na tom Kršu. Da li zbog blizine Suncu, ili zbog vjetra koji je bistrio i čistio misli, mjesto je zahtijevalo poštovanje, poniznost. Dječak tada nije znao da će u njegovom životu Krš biti i nadahnuće i skrovište. Sa njega će polaziti u životne bitke, njemu će bježati u zaštitu nakon razočarenja.

Bilo je već šest-sedam ljeta od kado se rodio. Iz majčine utrobe izašao je odmah poslije starijeg brata blizanca. Pravo na život dobio je samo Ilir, jer je njegov brat rođen sa jednom kraćom nogom, zbog čega su ga prifatilje udavile čim je proplakao.

Među Autarijatima nije bilo mjesta za nekadre i bolesne. Pravo na život dobijali su samo potpuno zdravi, sposobni da prežive i osiguraju opstanak plemena.

*

Činilo mu sa da će ga vjetar sa Krša otpuhati iz kotarice i otjerati negdje daleko.

– Je li tamo kraj svijeta? – upita djeda pokazujući na mjesto u daljini gdje su se dodirivali nebo i talasi livada, gdje su se plava i zelena boja borile za prevlast, i gdje ni jedna ni druga nisu mogle odnijeti pobjedu, jer nijednoj nije bilo dozvoljeno da se izlije preko svoje granice.

– Nije, tamo iza je velika slana voda. Otud smo došli, odatle uzimamo so. I još planina, šuma, livada i zelena kriva rijeka... Sve je to naše, hvala Suncu. Mnogo dana treba hoditi do naših granica – pogleda Dazas prema nebu tražeći veliku žutu zvijezdu kojoj se klanjao njegov narod. Kad god bi spomenuo il' koristio so, obavezno se zahvaljivao Suncu, vjerujući da je ona dar bogova.

– Spusti me iz kotarice, hoću da se igram ovdje! – migoljio se i skakutao dječak, drmajuci rukama kaiševe od konjskih repova, nestrpljivo zahtijevajući.

– De, de, polako, izgrebaćeš ruke i noge – veli mu djed, spuštajući kotaricu sa svojih leđa. Uhvati ga zatim snažnim rukama oko struka, i Ilir se nađe na travi. On odmah izvadi drveni nož koji je nosio za pojasom i kojim se najradije igrao, te počeo skakati u krug, ko bajagi se braneći od zamišljenog neprijatelja.

*

Na Šarskom kršu se nalazilo vojno utvrđenje Autarijata. Ivice su bile opasane debelim kamenim zidovima, a na svakom čošku uzdizale su se male kule, natkrivene, sa četvrtastim prozorom. U kulama je uvijek bilo stražara čiji je jedini zadatak bio kontrola teritorije. Krš se uzdizao tako visoko da se odatle kilometrima u velikom krugu mogao vidjeti svaki konjanik, svaki pokret. Vojnici su u šali za sebe govorili da će od te visine na kojoj su, i sami postati ptice. Utvrđenje je za ovo ilirsko pleme bilo velika strateška prednost. Nije bilo neprijatelja koji ih je mogao iznenaditi. Manja grupa vojnika stalno je boravila u njemu, gdje su i spavali i jeli. Imali su svog kuhara, ali ponekad su im hranu donosili i iz okolnih sela, rasutih po stranama ispod Krša. ♦

Zilha Ragipović, „... od Tebe, Tebi“, Bošnjačko nacionalno vijeće, Novi Pazar

Iz duše u đulistan

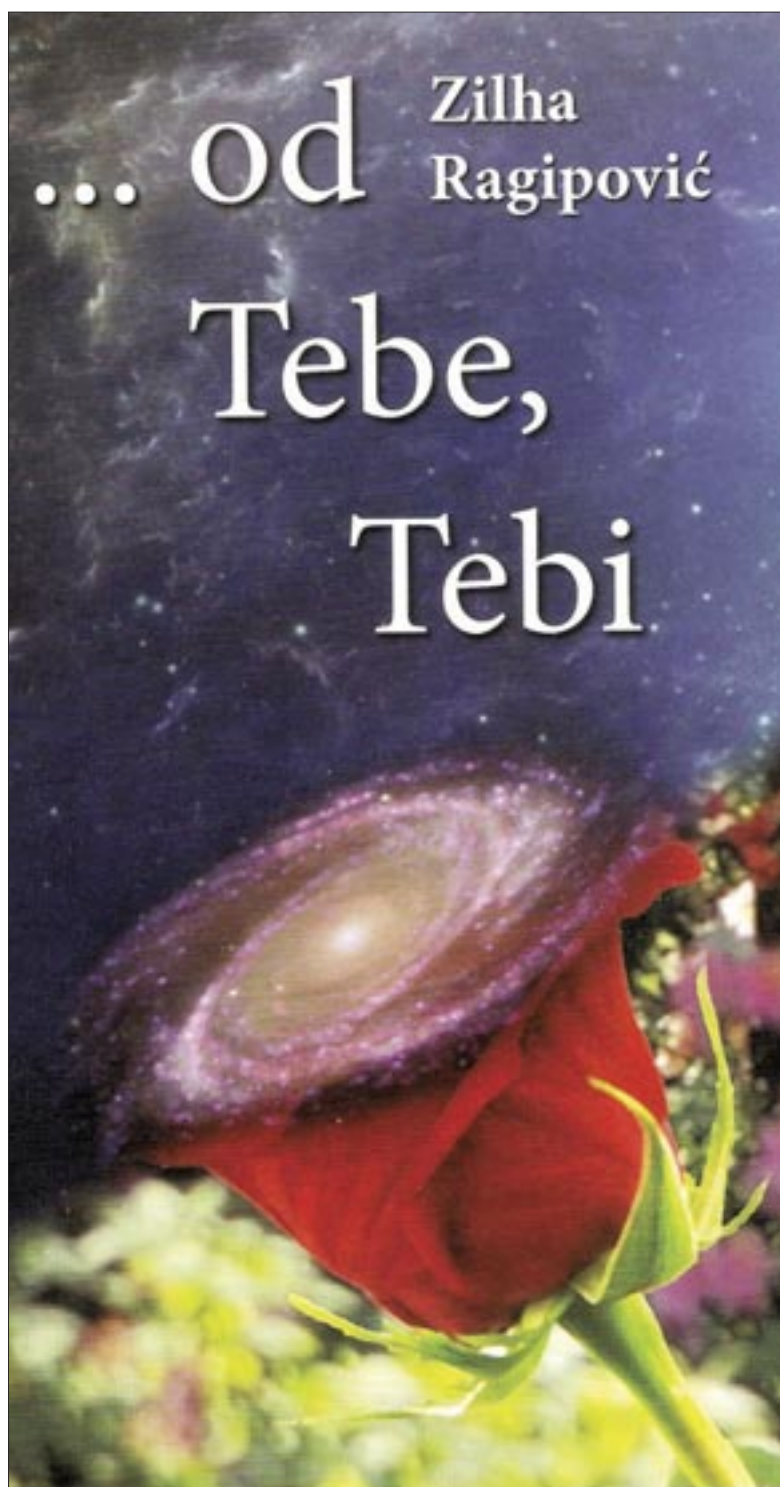
■ Piše: **prof. dr. Esad KUČEVIĆ**

Svako pravilo ima izuzetak, ali se izuzeci najbrže pretvore u nova pravila. Među primjerima čije iskustvo može da služi istini, bolje od bilo kojeg objašnjenja jeste poetski prvenac multitalentovane Zilhe Ragipović, iz čije poezije u prozi se naslućuje *bona fides* da zaživi sva veličina života i sva ljepota svijeta. U toj putanji sadržana je čitava metafizika ljubavi, što dolazi iz Izvora i vraća se Izvoru, kao rijeka koja nikad nije prestala biti more.

Neobično debitantsko ostvarenje još čudnijeg naslova koji zvuči kao dova i kruženje uzdaha „... od Tebe, Tebi“, manje se čita očima, nego žudnjom i slutnjom. Kao što se noć nikako ne razumije svjetlošću, nego treperenjem udaljenih zvijezda, najdublje rečenice nastaju tek onda kad ih tišina dovrši, budući da prava riječ traži srce koje će u njoj prepoznati vlastitu čežnju, kao što se dova ne uči i ne izgovara usnama, već unutrašnjim drhtajem vjernika. Tako se između redova ove knjige osluškuje ono što riječi prećute, jer tišina među rečenicama često govori dublje od samog jezika, dok oči prelaze preko slova, ali duša ulazi u njihove skrivene odaje.

Prva knjiga neskriveno ambiciozne i zdravo radoznale Zilhe Ragipović donosi novu intonaciju i već na prvim stranicama kristalno jasno promoviše osjećaj čistote i neke oblomovske iskrenosti, što sveukupno budi mladalački optimizam, uprkos tome što je svaka prva knjiga kao prvi ožiljak. Iako se formira koagulum, ona produžuje bol i još duže definiše karakter i temperament svestrane autorice na njenom neizvesnom hodočašću, tokom beskrajnog straha od grijeha, uprkos gromoglasnoj zahvalnosti za svaku sreću, bez obzira što je požrtvovano klečati pred dobrotom.

Zilhini vidici su bistri i daleki, a samoća oličena u otrežnjujućem pretakanju dvostrukih stanja duše u velelepni đulistan riječi. Ova knjiga se ne čita očima, nego unutrašnjim sluhom. Najprije, izgaranjem i čežnjom za Vrelom ljubavi, pa tek onda silnom ljubavi

prema srodnoj duši. Moderno i simbolično, na krilima francuske tradicije Šarla Bodelera i njegove turobne čamotinje, ovjekovječene zbirkom *Pariski spleen*, ali uz karakteristični posjed lirskog jezika i subjektivnosti, bogatih metafora i simbola, ritmičnosti i poetske izražajnosti fokusirane na osjećanjima, unutrašnjim stanjima i utiscima.

Naravno, bez strofa i pravilnog stiha. Poput slavnog Artira Remboa i Stefana Malarmea, ili Ivana Turgenjeva, iako su poređenja nezahvalna, koliko i neizbježna, pojedini lirski fragmenti Zilhe Ragipović, bar prema poročnoj i uzdaničkoj mladosti, naprečac inkliniraju lirizmu Miloša Crnjanskog i Danila Kiša, u mistično-zavodničkoj ekstazi, eksponiranoj kroz četiri elementa, odnosno četiri godišnja doba duše.

Ta četiri ciklusa ove zbirke - vazduh, vatra, zemlja i voda, neodoljivo podsjećaju na stare alhemičarske mape transformacije čovjeka. Vazduh je uzdah početne slutnje, trenutak kad duša prvi put naslućuje da nije dovoljna samoj sebi. Vatra je iznurivanje ega, ona surova milost koja spaljuje sve što nije Ljubav. Zemlja je poniženje tijela i prihvatanje težine postojanja, u času priznanja da se i prah može dovit. Voda je povratak, poslije raspada identiteta u beskrajnu mekoću Izvora.

Zato nesvakidašnji naslov ove zbirke otvara vrata jednom starom, gotovo zaboravljenom iskustvu jezika: da riječ nije sredstvo, nego stanje. Đulistan je raskošni vrt ruža i unutrašnja geografija bića u kojem svaka latica postaje znak jednog sagorijevanja. Poezija ovdje nije ukras, već njen pepeo i njen preporod. Čitalac ulazi u zbirku kao u tekiju tišine gdje svaka pjesma titra između uzdaha i nestanka.

Dovoljno za potvrdu da nikad duša nije ravnodušna. Treba li podsjećati da Seyyed Hossein Nasr razlikuje dvije ljubavi: metaforičku i istinsku. Međutim, ova zbirka briše granicu između njih. Ljubav prema drugom biću nije prikazana kao slabost prolaznog srca, već kao ogledalo kroz koje Apsolut posmatra samog sebe. Srodna duša ovdje nije osoba u psihološkom smislu: ona je prolaz, most, simbolička kapija kroz koju konačno biće ulazi u beskonačno. U takvoj situaciji,

zaljubljeni ne gledaju jedno drugo – oni zajedno gledaju prema Vrelu. Upravo zbog toga, Zilhine pjesme odišu neobičnom čistoćom čežnje: erosno se preobražava u ontološko, a prisnost postaje oblik dove.

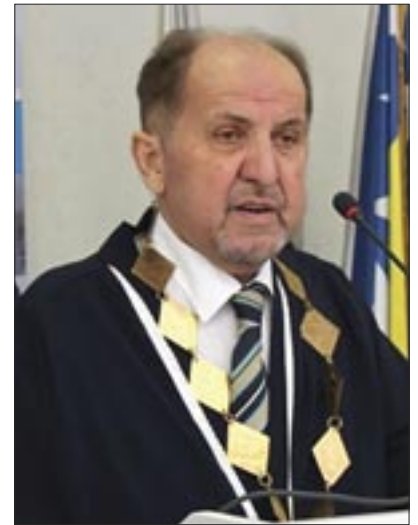
Saglasno apostrofiranom, ova poezija ne djeluje kao proizvod literarne konstrukcije, nego kao trag unutrašnjih stanja. Jer, pjesma se ne piše, ona se događa. Kao što sufijski derviš ne pleše da bi pokazao pokret, već da bi nestao u njemu, tako i u ovoj zbirci, stihovi manje žele biti „dopadljivi“, a neuporedivo više istiniti u svojoj ranjivosti. Onda, u njima postoji stalno odricanje od sebe, bezmalo bolna težnja ka samoponištenju, ali ne iz nihilizma, nego iz ljubavi. Zato što samo ono što izgori može dati svjetlost.

U istovrsnom književnom pejzažu, ova zbirka pripada velikoj tradiciji tesavvufske poezije, ali joj ne robuje. Ona imitira stare mistike i nastavlja njihovu vatru drugim jezikom. Savremenost njenog izraza nije u formalnoj inovaciji koliko u hrabrosti da se u vremenu ironije govori potpuno ozbiljno o čežnji za Apsolutom. Danas, kad je savremeni čovjek razapet između cinizma i jalove samodovoljnosti, ovakva poezija djeluje gotovo subverzivno. Ona podsjeća da čovjek nije zatvoren sistem potreba, nego biće gladi za beskonačnim. I možda je upravo čežnja njena najvažnija riječ. Ne ispunjenje, nego čežnja. Jer, ispunjenje pripada kraju, a čežnja pripada životu. Čovjek je najbliži Bogu, tek kad gori za istinom. Zato se kroz ovu zbirku „srebrni čežnja“ poput mjesečine na vodi koju nije moguće uhvatiti rukom. Ta svjetlost nije dovoljna da osvijetli cijeli svijet, ali jeste dovoljna da čovjek ne zaluta, u vlastitoj tami.

Na kraju, đulistan iz naslova ne prestaje metafora duše same. Duša je vrt u kojem ruže rastu iz rana. A ova poezija je pokušaj da se u tom vrtu vrati njegov izgubljeni miris. Zato ove pjesme ne traže čitaoca koji će ih analizirati, nego onoga koji će imati hrabrosti da kroz njih bude promijenjen.

Nalazim za tragično da je vjerovati u književne analize, ali je ovom zbirkom jedno neosporivo: *Zilha Ragipović est arrivée*.

Da, ona je pristigla. Onda, bujrum. Na otvorena vrata ♦

■ Piše: **prof. dr. Rasim DACIĆ**

U Bosanskom kulturnom centru u Tuzli nedavno je promovisan roman „*Bijeli cigani*“ autora Adnana Čatovića, koji ističe da je njegova glavna motivacija bila potreba da se ispriča istina o Bošnjacima i njihovoj istoriji na autentičan način. Iako se period događanja prostire na dva stoljeća, ova priča ima snažne refleksije i na savremene trendove. Jedna od važnih tematskih odrednica romana jeste problematika etiketa koje su korištene i koje se koriste s ciljem dehumanizacije jednog naroda. Historijski kontekst ovog romana do sada nije bio dovoljno prisutan u kolektivnoj svijesti Bošnjaka.

Ako se vratimo sada već u daleku 1867. godinu, u vrijeme kneza Mihaila Obrenovića u novoformiranoj kneževini Srbiji, koja se, uz pomoć velikih sila (Rusije, Francuske, Velike Britanije), teritorijalno širila na uštrb teritorija u kojima je većinski muslimanski živalj (Turci, Bošnjaci, Albanci), dolazi do masovnih prisilnih protjerivanja muslimanskog stanovništva iz novopripojenih krajeva, kao i spaljivanja muslimanskih sela i gradskih četvrti.

Navedeno iseljavanje proisteklo je najviše kao rezultat Protokola iz Kanlidže (dio Istanbula), zaključenog

BIJELI CIGANI

4. septembra 1862. godine, kojim je predviđeno da se iz većih gradskih naselja i tvrđava koje su držali Osmanlije trajno isele muslimani raznog etničkog porijekla (Turci, Bošnjaci, Albanci, Lazi i dr.). Muslimani su tada imali tri uslova:

- Napustiti Srbiju,
- Da se vrate vjeri pradjedovskoj (valjda pravoslavlju), ili
- Pisati se kao „Cigani“ koji su po inerciji uglavnom primali pravoslavlje.

Novonastali cigani uglavnom ne koriste ciganski (romski) jezik iz jednostavnog razloga jer nisu došli iz Azije.

Protjerani muslimani naseljavali su se u Bosni, Novopazarskom sandžaku, Kosovu, Makedoniji, Albaniji i Turskoj.

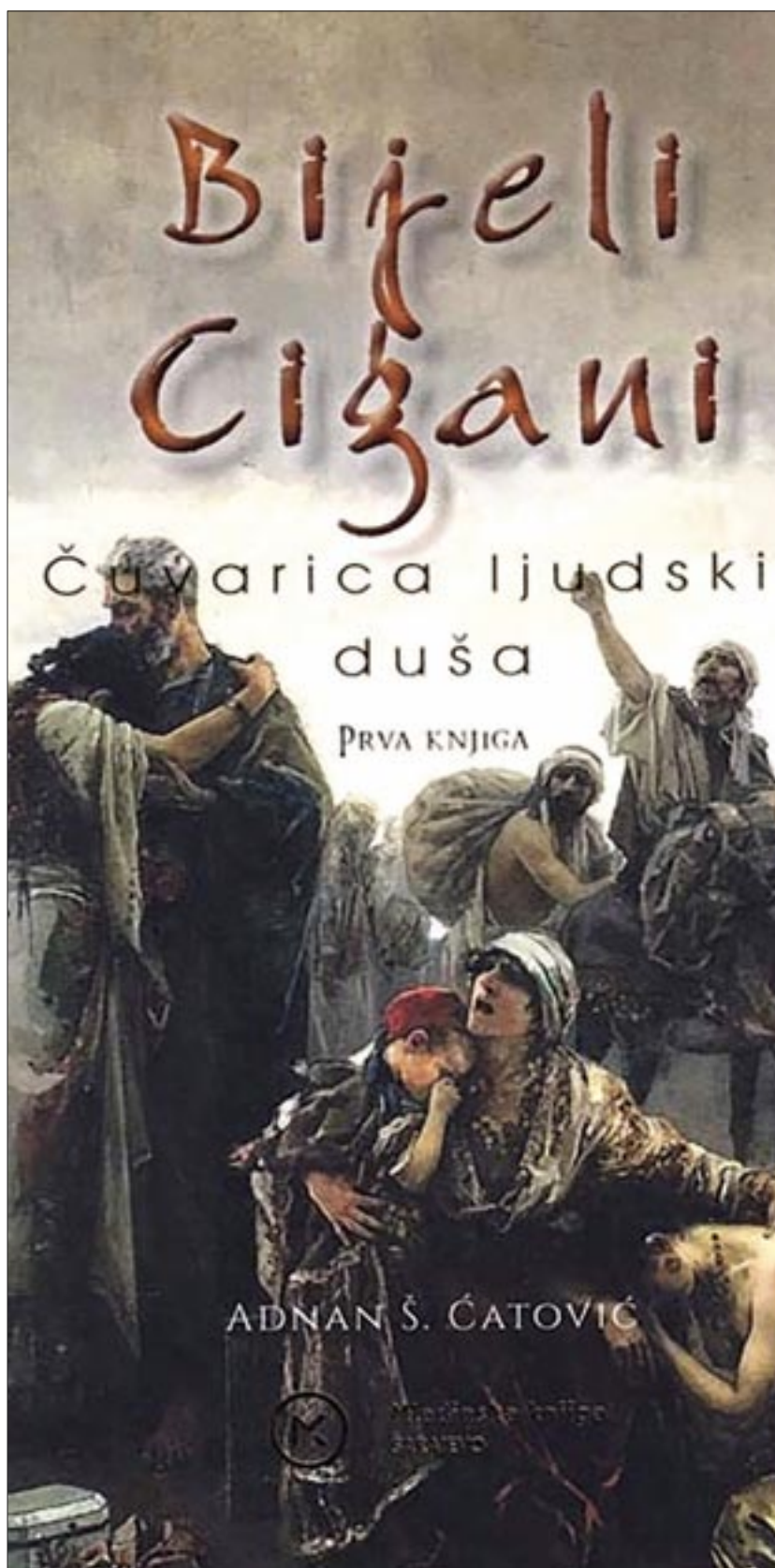
Masa stanovništva je prihvatila da budu cigani, pa su tako nastale mahale u Beogradu, Užicu, Šapcu, Loznici itd. Jedan dio njih je došao u Bosnu, ali kako su dolazili sa papirima u kojima je pisalo „Cigani“, bez obzira što su imali isti ili sličan život kao starosjedioci, bez obzira što su imali bijelu put, ostali su do danas obilježeni kao „bijeli Cigani“. Smatra se da prezimena kao što su: Šaulić, Sakić, Aličić, Topić, Dudić i sl. pripadaju navedenim „Ciganima“, pogotovu što ista koriste isključivo srpski jezik. Sve su ih proglasili Romima, a vrhunac asimilacije je bio Ejub Topić zvani Ljuba.

Jedna autohtona grupa Bošnjaka sa desne obale Drine, koja je bila dio Bosanskog pašaluka do sloma pokreta Husein-kapetana Gradaševića 1833. godine, tada se morala izjasniti kao „Cigani“, iako nemaju nikakve veze sa sadašnjim Romima. Ti ljudi i danas žive u tim općinama, a u pitanju su: Mali Zvornik, Loznica, Krupanj, Šabac.

Mnogi stanovnici, državljani Srbije, zvanično se iz ovih razloga izjašnjavaju kao „neopredijeljeni“, i to među gradovima kao što su: Priboj, Sjenica, Šabac, Tutin, Mali Zvornik, Novi Pazar, Loznica i dr. Istovremeno, u srpskim opštinama gdje isključivo žive Srbi, nema „neopredijeljenih“.

U Evropi danas živi preko 800.000 takozvanih Jeniša koji po sličnom načinu života žive kao „Cigani“ (polunomadski), pa se često nazivaju „Bijeli Cigani“. Međutim, ni oni nemaju romsko porijeklo.

Inače, kroz historiju, cigani su povezani s nomadskim načinom života „stalnim seljenjem“. Mnoge zajednice su pogođene siromaštvom, a izraz Cigan se smatra pežorativnim (posprdnim) izrazom ♦

Iz zbirke priča „Vezeni rubac“

PROKLETSTVO LJEPOTE

Muškarac kupuje ugled i slavu, ali žena plaća tu cijenu.

Halil Džubran

Amiraga je živio u susjednom selu. Kuća mu je bila uvučena u zavjetrini između dva brda, nedaleko od glavne džade, koja vodi prema Gornjem Bihoru i Pešteri. Podno kuće proticao je nejak potok, koji se nešto niže provlačio ispod male kamene ćuprije i, prikrivajući se u travi, ulivao u Boljansku rijeku.

Velika lijepa kuća, na dva boja, sa širokim prozorima, bješe uvijek taze okrečena. Na njoj krov od šindre tek posivio. Golema avlija, sređena. U njoj svaka stvar na svom mjestu. Desno od kuće, gledano s puta, nalazila se velika bašta puna raznog voća, ponajviše šljiva. Između nižih, jačih, šljivovih grana, bjehu upriječene brezove baskije na kojima se sušila oprana vuna.

Kad se od kuće pođe seoskim putem, dolje prema džadi, nailazilo se na jaku česmu i veliko drveno korito. Pored česme je bio poveliki ledinjak, na kojem su se prolaznici za lijepa vremena odmarali u hladovini jednog velikog sijerka. Nadaleko se znalo da je to dobra voda, hladna i pitka, pa su tu, iako je bila dosta zavučena, svraćali namjernici.

Ljubav prema lijepim konjima, Amiragi je ostala od svojih predaka. Imao je bedeviju kojoj nije bilo ravne u srezu. Nabavio je kao ždrebe, čak iz Anadolije, preko nekih viđenih ljudi. Vitka, visoko uzdignutog vrata, jakih grudi, otmene glave sa širokim čelom na kom su kao sjajne, crne trešnje sjaktile krupne oči, plijenila je ljepotom. Njena dlaka zlatila se na suncu i mjesecu, a tanke, mišićave noge završavale su se jakim kopitama. Griva joj je ličila na goroviti brijeg. Na

■ Piše: **Bešir LJUŠKOVIĆ**

njoj su se mogla vidjeti samo skupa, nova, dobro okićena stambolska sedla. Bedeviju je jahao samo Amiraga. Ponekad, vrlo rijetko, i njegov najstariji sin, koji je najviše vremena provodio sa njom. Kad bi učestvovala u nekoj košiji, zvali su binjadžiju Ibricu iz Bistrice. Bješe mali, ne veći od dvanaestogodišnjeg dječaka, krupnih, zelenih, vatrenih očiju (stare žene su govorile da je sav u očima,) dugačkog ušiljenog nosa, sa velikim mladežom između obrva, valjast i okretan ko mačka. Tako bi polegao u sedlu da se jedva mogao vidjeti. Često je, prije košije, boravio u Amiraginoj kući. Provodio je vrijeme sa bedevijom, timario je i nastojao da je što bolje pripremi za trku.

U to poratno vrijeme najbolje su stajale porodice koje su se držale i župe i planine. Ali to su mogle samo one sa pametnim starješinom i sa dosta radne snage. Amiraga je bio jedan od takvih domaćina, prava glava porodice. Visok, suhonjav, gospodskog izgleda i držanja.

Nosio je uvijek lijepo odijelo i čistu bijelu košulju, svileni prsluk niz koji je visio lanac zlatnog džepnog sahata, koji mu je ostao od oca. Na glavi je imao skoro uvijek novu, crnu francuzicu, nakrivljenu i malo spljoštenu sa strane. Na njegovom licu isticale su se guste obrve, dugački nos i isturena jaka brada. Zračio je nekom dostojanstvenom mirnoćom, koju mu je "kuća nosila". Rijetko se smijao, a kada bi to učinio, u gornjoj vilici bi mu bljesnuo zlatni zub i osmjeh bi mu buknuo crvenkastim plamenom. Tako je mogao da izgleda gazda Amiraga, jer je sve ružne stvari na svom životnom putu ostavljao

pomoć, posebno ne sirotinju. Koliko god da ga je narod volio, vlast ga je smatrala kulako, a oni tadašnjoj vlasti, nijesu bili po volji. Amiraga je vješto izbjegavao njihov "odstrel", zahvaljujući svojoj mudrosti i lovu u kojem se često družio sa opštinskim i partijskim glavešinama.

Amiragina najveća ljubav bješe Diba, njegova kćerka jedinica. Njene ljepote se čovjek nije moglo nagledati, niti se ta ljepota mogla pokupiti jednim očima. Njen glasni smijeh, pri kojem su se vidjeli lijepi bijeli zubi, titrao je bisernim odsjajem. Znala je tu svoju ljepotu da nosi kako treba, na tome su joj svi zavidjeli. U

podići njome i da se narod nagleda njene ljepote.

Amiraga nikada nije išao na pazarište da nešto prodaje. Bilo mu je to ispod časti. Ali se iz čaršije uvijek vraćao punih bisaga i uvijek sa nekim odvojenim poklonom za svoju mezimicu. U kafani kod čuvenog Bejta, kod kojeg se pila prava turska kahva, sastajao se sa trgovcima iz Bijelog Polja, Berana, Podgorice i drugih mjesta i sa njima ugovarao prodaju sira, vune, suhih lubina i stoke. I svi su oni, kad bi zatrebalo, dobro znali gdje se nalazi Amiragina kuća i kako se do nje stiže.

iza sebe. Pješke nikuda nije išao, uvijek je jahao na svojoj bedeviji. Zavaljen u njeno sedlo, uzvišen i spokojan, na prvi pogled on je bio za stepenicu viši od svih.

Pazarnim danom, kad bi išao u čaršiju, narod bi se gurao oko njega, želeći da se s njim pita ili da ga bar pozdravi. Njegovom visokom ugledu doprinosila je jedna njegova osobina, koju je narod posebno cijenio. Kažu da nikada nikog nije vratio ko bi se zagnao kod njega i potražio neku

kući, zahvaljujući Amiragi, ona je imala posebno mjesto. Pažena je i čuvana kao najnježniji dženetski cvijet. Nikuda nije izlazila sama, čak ni do česme. Obično je sa njom išla jedna starija tetka, useđelica. Amiraga bi je ponekad pazarnim danom odveo u čaršiju. Ostavio bi je kod neke bližnje rođake koja je živjela u Donjoj mahali pored Lima. Kod nje bi ostala dok on ne završi svoje poslove. Za lijepa dana, rođaka bi je izvela u šetnju, da se malo

U to doba, pa i danas, u našim krajevima, vašari su bili veoma popularni. To je bio događaj koji se cijele godine čekao i koji se nije smio propustiti. Tada je najpoznatiji vašar bio u Lađevcima na Pešteru, koji se održavao za Aliđun. Na vašar su ljudi dolazili pješke iz okolnih mjesta dvadeset i više kilometara udaljenih. Obično se polazilo dan ranije i noć provodila na prostranim lađevačkim livadama, ispod šatora ili visokih jela.

Sam vašar je bio igra šarenila i veselja. Čula se svirka i talambasi sa svih strana. Ječala je harmonika, zavijale zurle, kroz homar odzvanjali bubnjevi. Tek dovedene nevjeste, pune dukata, ključale su pod alidunskim suncem kao živi vulkan, dično vodeći kolo đuvegliji, đeveru ili kakvom mlađem svekru, koji su poskakivali kao omamljeni jeleni. Tu su se sretali oni koji

konj uzeo košiju. Često su se na tom vašaru dešavale svađe, pa i veće tuče: pleme protiv plemena, selo protiv sela, vraćali su se neki stari dugovi. Svađe i tuče najčešće su izbijale zbog djevojaka. Kada bi se neka djevojka obećala momku pa ga slagala, padala je krv.

Amiraga je zaista imao razloga da svake godine ide na Lađevce. Njegova

ruža najljepših boja, mamila je uzdahe, a kad prošeta vašarom, miris njenog ruha širio se kroz radoznali svijet koji se gurao za njom. A sve je bilo pod kontrolom oštih očiju njene braće.

Kad se ljudi, desetak godina posle rata, oslobodiše onog tvrdog, golog komunizma, počеше ponešto da patrgaju, da poboljšaju svoj život. Kod nas se tada

se dugo nijesu vidjeli, upoznawali djevojke i mladići, nadmetalo se u raznim vještinama, kao što je bacanje kamena s ramena.

Posebnu pažnju izazivala je tradicionalna trka konja. U ovim krajevima ljudi cijene i vole konje. Dobar konj je ponos porodice. Poslije vašara o svemu se pričalo, a najviše o tome čiji je

bedevija, ako ne bi bilo kakve podvale, skoro uvijek je uzimala košiju. A onda su je pobjednički kitili i pokazivali, šetali kroz narod, koji bi se provlačio ispod njene grive kao ispod viline kose. U mašti i pričama radoznalog svijeta, ona je letjela iznad bihorskih brda lepršajući u divnom anadoljskom galopu.

A Diba? Amiragina Diba! Baščenska

pojaviše neki preprodavci stoke. Pričalo se da su sa Pešteri, od Ugla i Karajukića. Visoki i koščati, preplanulog lica od planinskog vjetra i sunca, oštrog i surovog pogleda, sa bijelom čalmom oko glave, dosta su se razlikovali od ljudi iz župe. Govorili su arnautski, ali su znali i naš jezik. Pazarnim danom, u proljeće, dolazili su u našu čaršiju i tada bi

nakupovali buljuk mršavih jagnjadi i ovaca, koje su župljani jedva izimili. Tjerali su ih u Pešter na pašu. Svaki od njih nosio je jednu ili dvije mačuge. Po tim mačugama nazvali su ih "mačugaši". Mačuge su služile da tjeraju ovce, ali i da štite i njih i sebe od divljači, pasa i skitnica. Bile su od koristi i kod dugih pješačenja. Preko ljeta bi ih, na dobroj paši davajući i uz zob, ugojili i na jesen prodavali u Novom Pazaru, Podgorici, Mitrovici, Sarajevu i drugim udaljenim mjestima. I pošto nije bilo prevoza, sve su ih u buljucima pješke tjerali po nekoliko dana.

Jedan mladić, sin nekog mačugaša koji je često prolazio glavnom džadom, da li zaluta ili maksuz svrati, obrete se kod česme, one blizu Dibine kuće na koju je ona dolazila. Tu je vidio lijepu Dibu i nije htio da ode dok je ne premami. Majka mi je pričala kako su ti mačugaši bili pomamni za ženama i spremni da zbog njih svašta urade. Noću je spavao u šumi kraj česme, danju se krio i vrebao kada će Diba da dođe na česmu, samo da je vidi i da sa njom progovori neku riječ. Iako bio je lijep i stasit mladić, Diba nije htjela ni da ga pogleda. Nije to bila njena prilika.

Uljuljkana pričama o svojoj ljepoti, lebdjela je u svojim visinama, gordila se ispod zvijezda, znajući da sve može a da ustvari ništa ne želi. Svi ljudi su joj bili jednako nezanimljivi. Sve prosce tjerala je nalazeći im neku mahanu, nikad ne pomišljajući koliko će dugo trajati to čudno stanje sreće i kada će se spustiti sa tih svojih visina, na kojima je bezbrižna letjela. Čudne su te lijepe žene, kad uzlete nošene svojom ljepotom, izgube svaku mjeru i kontrolu i niko im nije ni do koljena.

Ta starija tetka, koja je Dibu najviše pazila, umiješa svoje vješte usjeđeličke prste, vjerovatno za dobar peškeš, i sa onim mačugašovim sinom, prevrnu Dibi pamet, prevariše je. Jedne mjesecne noći taj uporni mladić i njegova dva-tri rođaka ukradoše Dibu i odvedoše je glavnom džadom put Pešteri. Za Dibinu krađu dozna se iste večeri, i to vjerovatno od one tetke koja se uplaši i popišmani. Kad to ču, Amiragi se učini da je cijeli svijet izgubio, da je sve oko njega nestalo i propalo. Uzjahaše konje i pristigoše ih gore na samom ždrijelu, pod planinom.

Samo da su umakli preko ždrijela, niko Dibu ne bi više vidio. Udariše tiho, iznenada s leđa. Čim ču glas braće, Diba počne da plače i zapomaže. Da ne bi Amirage, bilo bi i većeg belaja. A i onako bi dosta. Dva rođena Dibina brata teško su ranjena, jedva preživješe, a onaj nesuđeni mladoženja poginu.

Vratiše Dibu kući, ali u njoj više ništa nije bilo isto. Zbog okaljanog obraza, dva ranjena brata i onog ubijenog mladića, Diba se potpuno promijenila. Zatvori se u sobu, dade se u tugu. Čak je i sa ocem rijetko zborila. Ona je bila ponos cijele porodice, to se moglo vidjeti u njenom koraku, osmjehu i svakoj izgovorenoj riječi. A sad je sve nestalo, izgorjelo... Overemi, počavi u licu i osuši se kao grana. I oči joj izgubiše sjaj, postadoše nekako mutne i bezizražajne. Njena majka, koja je najviše trčala oko nje, dugo premišljajući se i s bolom u duši, reče Amiragi da je to jeftika. A tog jada, te bolesti, bilo je tada u narodu dosta. Za porodicu nije bilo više nesreće no kad mlada djevojka oboli od jeftike. Tako bolesnu i "obilježenu" niko je nije htio.

Blagostanje i sreća u Amiraginoj porodici zgasnuše kao plamen svijeće. Prva sjenka i nesreća pala je na porodicu baš od onog što je Amiragi najviše bilo na srcu, od Dibe. Ne od nje same, od njenih nepromišljenih postupaka ili lošeg ponašanja, nego od njene ljepote. Tada se Amiraga uvjeri u ono što je nekada čuo, da je velika ljepota uvijek "opasna" i po sebe i po druge.

Amiragina kuća izgubi sjaj, ugled i ljepotu. To više nije bila ista familija. Amiraga je često uzdisao i uz kahvu tiho govorio: "Eh, stokverula, šta se ovo učinja?"

On se, kao i Diba, zatvori u kuću. Njegova bedevija poželje sunca i mjeseca. Najzad poslušna žena i odvede Dibu na "rengel", kod Grka u Prijepolje. Zabradiše je jednog jutra, uviše da je niko ne pozna i posadiše na konja. U cijeloj limskoj dolini, od Plava do Priboja, tada nije bilo rendgena sem u Prijepolju kod Grka. Ljudi su mjesecima čekali da dođu na pregled, a većini njih Grk je mogao samo da potvrdi najcrnje sumnje. Desilo se to i sa Dibom, rendgen potvrdi majčinu sumnju.

Amiraga za Dibu sagradi mali vidikovac, visoko na brijegu ispod borove šume. Sa njom posla i onu belaj tetku da joj se nađe s ruke. U međuvremenu se pojavi neki novi lijek, koga Amiraga nekako nabavi iz Sarajeva i Diba se u dovdu potpuno oporavi, čak se i ugoji. Ali vazda ostade ranjene duše. Nikada niko nije više vidio Dibu nasmijanu i veselu. Lice joj poprimi neku sivopepeljastu boju kao nebo ispred oluje, kad je puno vode i gromova.

Pod starost Diba potpuno trsi. Po cio dan bi sedjela na ledinku ispod starog sijerka koji više nije rađao. Umesto plodova, sa njega su padale suhe grančice čim bi ih vjetar pokrenuo. Ništa je nije zanimalo niti je što čula sem klokota vode koja je sa česme padala u korito. Ponekad bi se pokrila nekom bijelom mahramom po glavi, kobajagi to joj je duvak, i po cijeli dan bi dvorjela ispod sijerka. Da je Amiraga bio živ i to vidio, puklo bi mu srce načetvoro.

Godine su prolazile, a nekada ugledna i nadaleko poznata porodica osipala se i nestajala kao peščanski pustinjaški brijeg. Svak je otišao svojim putem, kako su mu vrijeme i sudbina namijenili. Samo je Diba, plativši visoku cijenu svoje ljepote, ostala da onako stara, pomjerene pameti, čuva ognjište i svojom sjenkom podsjeća na sve što je tu nekada bilo i blistalo, a sada sasvim nestalo.

Daljni rođak Hadžika, kada bi prolazio pored Amiragine kuće, naslonio bi se na jedan stari hrast i, gledajući na oronulu kuću, ponavljao: "Eh, jarabi Bože, kakva sve sudbina može da snađe insana?" Onda bi nastavio svojim putem, pitajući se šta se sve čovjeku može desiti kada je ovo Amiragu snašlo.

Često je Diba, u samu zoru, dok je god bila živa, slušala tutnjavu anadolijskog kasa njihove bedevije. I čim bi čula, haknula bi iz postelje k prozoru da je vidi. U svjetlosti praskozorja ugledala bi je kako galopira nebom iznad Kurila.

Priča o ljepoj Amiraginoj Dibi i nesrećnoj sudbini njene ljepote, uvuče se u narod. U onaj običan svijet u kome je prepričavana i mijenjana ko zna koliko puta, dugo žuboreći od usta do usta, kao i onaj potok koji je proticao podno Amiragine kuće ♦

TIHI ODLAZAK JEDNOG OD NAJVEĆIH INTELEKTUALACA NA SVIJETU

Akademik Rexhep Qosja je, bez sumnje, bio jedna od najvažnijih figura savremene albanske misli, istaknuto ime u književnosti, kritici i javnim debatama Albanaca. Pisac, istraživač i akademik velikog uticaja, ostavio je dubok trag u razvoju albanske kulture i nacionalnog identiteta

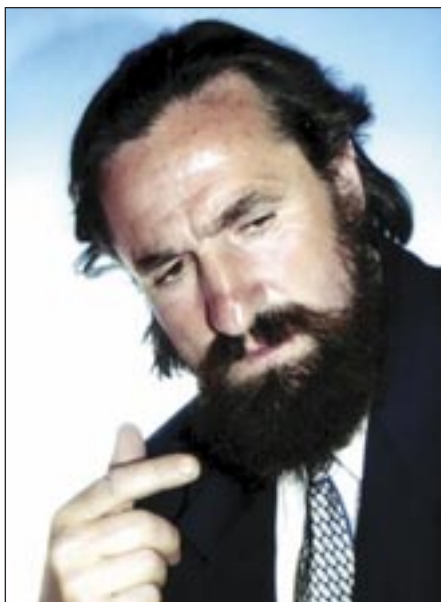
Tužni i bolni haber proširio se poput oluje albanskim prostorima i šire – u četvrtak, 23. aprila 2026. godine, u Prištini je preminuo akademik, pisac i književni kritičar Rexhep Qosja, u 90. godini života.

Tužni haber objavio je njegov nećak Valjet Rexhepi na Facebooku, navodeći da je Qosja preminuo i sahranjen u četvrtak u Prištini, u privatnoj porodičnoj ceremoniji. Naglasio je da se, prema želji pokojnika, neće organizovati prijem saučesnika niti institucionalne ceremonije, te zamolio da se privatnost porodice poštuje.

U čast njegovog života, 24. april 2026. godine bio je dan žalosti na Kosovu.

Rexhep Qosja rođen je 25. juna 1936. godine u selu Vuthaj, opština Gusinje. Osnovno obrazovanje završio je u rodnom kraju i Gusinju, a potom se preselio na Kosovo, gdje je završio učiteljsku školu u Prištini 1959. godine. Diplomirao je 1964. godine na Odsjeku za albanski jezik i književnost Filozofskog fakulteta u Prištini.

Tokom 1967–1968. specijalizirao je nauku o književnosti na Filološkom fakultetu Univerziteta u Beogradu. Godine 1969. izabran je za naučnog saradnika Albanološkog instituta u Prištini. Doktorirao je 1971. godine temom „Asdreni – život i djelo“. Nakon doktorata postao je viši naučni saradnik,

■ Piše: akademik
dr. Šefket KRCIĆ

zatim naučni savjetnik Albanološkog instituta, kao i vanredni i redovni profesor na Filozofskom fakultetu u Prištini.

Od 1972. do 1981. godine bio je

direktor Albanološkog instituta.

Rexhep Qosja bio je jedna od centralnih figura albanskog akademskog i kulturnog života. Njegovo djelovanje obuhvatalo je književnu kritiku, naučne studije, roman i esejistiku. Autor je brojnih djela koja su uticala na način čitanja i tumačenja albanske književnosti.

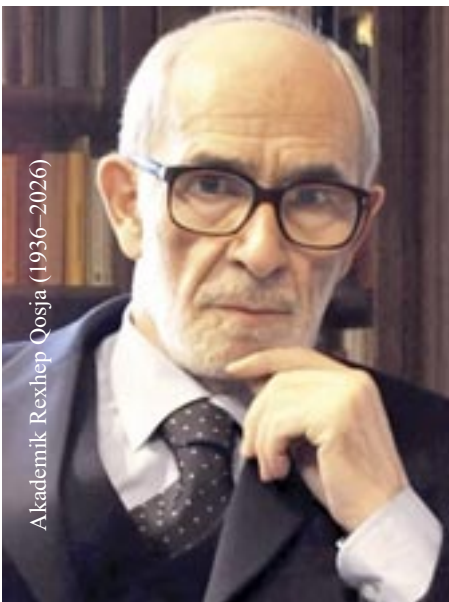
Među njegovim najpoznatijim djelima ističe se roman „Smrt mi dolazi iz takvih očiju“, kao i mnoge studije o historiji književnosti i njenim najvažnijim autorima. U svojim naučnim radovima posebno se bavio piscima kao što su Naim Frashëri i Ismail Kadare.

Pored akademskog rada, Qosja je bio poznat kao snažan i često polemičan glas u albanskim javnim debatama. Bivio se pitanjima nacionalnog identiteta, historije, kulture i političkog razvoja na Kosovu i u Albaniji.

Bio je profesor Univerziteta u Prištini i član Akademije nauka i umjetnosti Kosova. Tokom karijere obavljao je brojne funkcije: bio je glavni urednik književnog časopisa „Jeta e Re“, predsjednik Ujedinjenog demokratskog pokreta Kosova, član delegacije Kosova na konferenciji u Rambujeu i član administrativnih tijela Kosova tokom mandata Bernara Kušnera.

Njegova književna djelatnost obuhvatala je prozu, dramu, historiju književnosti, kritiku, esejistiku, publicistiku i polemiku. Djela „Smrt mi dolazi iz takvih očiju“, „Živa sfiga“, „Beselam, zašto me žrtvuju“, „Bardha“, „Albansko pitanje – historija i politika“ i „Zabranjeni narod“ prevedena su na više stranih jezika. Djelo „Morfologija jedne kampanje“ bilo je zabranjeno u komunističkom periodu početkom 70-ih godina 20. stoljeća.

Njegove drame izvođene su u pozorištima Kosova, Albanije i Evrope.

Akademik Rexhep Qosja (1936–2026)

Njegovi publicistički tekstovi protiv srpske politike prema Albancima označili su početak de-jugoslavizacije albanske političke misli na Kosovu.

Rexhep Qosja bio je aktivan i u politici. Osnovao je Demokratski forum albanskih intelektualaca kao protivtežu Demokratskom savezu Kosova Ibrahima Rugove. Godine 1998. osnovao je

Ujedinjeni demokratski pokret i učestvovao u pregovorima u Rambujeu 1999. godine.

Tokom života dobio je brojna priznanja za doprinos albanskoj kulturi i nauci. Bio je član Akademije nauka i umjetnosti Kosova od njenog osnivanja, kao i vanjski član Akademije nauka Albanije. Godine 1998. odlikovan je

titulom „Čast nacije“ od predsjednika Albanije.

Iako nije ukopan u rodnom kraju koji si toliko volio i poštovao, počivaj u miru u Prištini, gradu kojem si posvetio najveći dio svog života i rada, poštovani akademike Rexhep Qosja.

El-Fatiha, Amin!

Počast Rexhepu Qosji

Nacionalni panteon

„Historija je uvijek velikodušnija od savremenosti.“

Djela profesora Rexhepa Qosje ostaju vodič za čitanje i pisanje čistog albanskog jezika. Njegov govor ostaje primjer pravilnog izgovora i građenja kvalitetne rečenice.

Komplet njegovih djela sastoji se od 29 tomova i 36 knjiga podijeljenih u nekoliko kategorija:

1. Historijsko-književna djela
2. Književna djela
3. Historijska i dokumentarna djela
4. Publicistička djela
5. Polemička djela

Sve zajedno čini bogat opus od preko 13.000 stranica.

Historijsko-književna djela

U njima se mogu pronaći književne kritike i detaljne analize djela različitih pisaca. Njegov stil pisanja bio je razumljiv i onima koji nisu stručnjaci. Posebno se izdvaja trotomna „Historija albanske književnosti“, posvećena periodu romantizma i nacionalnog preporoda.

Književna djela

Njegovi romani prikazuju društveni život Albanaca u različitim historijskim periodima. Posebno mjesto zauzima roman „Smrt mi dolazi iz takvih očiju“.

Historijska i dokumentarna djela

Kroz bogat jezik i dokumentarne izvore prikazivao je historiju i politiku Albanaca.

Publicistička djela

Njegovi tekstovi svjedoče o represiji nad Albancima u bivšoj Jugoslaviji i intelektualnoj borbi protiv propagande.

Polemička djela

Qosja je vodio polemike i sa albanskim intelektualcima, raspravljajući o identitetu i budućnosti albanskog društva.

Njegov život, djelo i intelektualna hrabrost ostat će trajni dio albanske kulture i historije.

Intervju vodio Gjeke Gjonaj (Objavljeno u listu „Koha Javore“, 25. decembra 2003.)

Intervju sa akademikom Rexhepom Qosjom

„Albanska književnost postaje sve evropskija“

Rexhep Qosja rođen je 25. juna 1936. godine. Nakon studija na Filozofskom fakultetu u Prištini radio je kao glavni urednik časopisa „Jeta e Re“ i započeo akademsku karijeru.

O savremenoj albanskoj književnosti

Qosja smatra da se albanska poezija i proza razvijaju u skladu sa savremenim

evropskim književnim tokovima, posebno modernizmom i postmodernizmom.

Iako nisu svi pokušaji uspješni, ističe da postoje kvalitetna djela koja će ostati trajna vrijednost.

O problemima književnosti

Albanska književnost danas se suočava s velikom konkurencijom prevoda evropske i svjetske književnosti.

Prema njegovim riječima, književnost mora postajati sve umjetničkija kako bi ostala zanimljiva čitaocima.

O položaju intelektualaca

Qosja smatra da je današnje društvo više okrenuto biznisu nego idejama, zbog čega su intelektualci često potcijenjeni.

O standardnom albanskom jeziku

Istakao je da su gegijski i toskijski dijalekt ravnopravni dijelovi albanskog jezika, ali da je standardni jezik neophodan za nacionalno jedinstvo.

O stranim riječima

Smatrao je da nepotrebna upotreba stranih riječi osiromašuje albanski jezik.

O Albancima u Crnoj Gori

Govoreći o intelektualcima iz Crne Gore, posebno iz Malesije, istakao je njihov veliki doprinos kulturi, umjetnosti i nauci.

O budućnosti Kosova

Qosja je vjerovao da je 21. vijek vijek historijskog napretka albanskog naroda i da će Albanci sami odlučivati o svojoj budućnosti. ♦

EMIR SPAHIĆ SPAHA – RATNIK I DIPLOMATA

Kraj marta donio je eksploziju radosti navijačima nogometne reprezentacije Bosne i Hercegovine. Pobjeda u drugoj utakmici baraža protiv velesile Italije u Zenici, nakon produžetaka i izvođenja penala, te plasman na Svjetsko prvenstvo u fudbalu slavili su se do zore širom svijeta – od Bosne i Hercegovine, preko Evrope i Amerike, pa sve do Sandžaka.

U Sarajevu se nije spavalo. Doček igrača i stručnog štaba ispred Vječne vatre okupio je više od 100.000 ljudi. Takva radost i eksplozija pozitivne energije rijetko su viđene na ovim prostorima i ostat će upisane kao jedan od najvećih sportskih događaja u historiji naše zemlje.

Nakon 12 godina i nastupa na Svjetskom prvenstvu u Brazilu, gdje smo ispali već u prvom krugu, pojavila se nova generacija igrača predvođena legendarnim kapitenom Edinom Džekom, apsolutnim rekorderom po broju nastupa i postignutih golova za reprezentaciju, te Seadom Kolašincem, hrabrim i beskompromisnim borcem. Njih dvojica bili su dio reprezentacije i na Mundijalu u Brazilu.

Teško je u potpunosti objasniti razmjere euforije koja je zahvatila navijače, posebno ako se uzme u obzir da rezultati reprezentacije posljednjih godina nisu bili na očekivanom nivou. Selektori su se smjenjivali kao na traci: Safet Sušić, Mehmed Baždarević, Dušan Bajević, Robert Prosinečki, Ivajlo Petev, Meho Kodro, Faruk Hadžibegić i Savo Milošević.

Konačno su čelnici Nogometnog saveza Bosne i Hercegovine napravili potez koji je podržala većina navijača i sportske javnosti. Za selektora je imenovan Sergej

■ Piše: Ekrem FERHATOVIĆ

Barbarez, dok je funkciju direktora reprezentacije preuzeo Emir Spahić. Obojica su tokom igračkih karijera dokazali da su vrhunski sportisti, ali i osobe koje uživaju veliko poštovanje među navijačima.

Dobili su potpunu slobodu u izboru saradnika i formirali stručni štab sastavljen uglavnom od nekadašnjih reprezentativaca: Zlatana Bajramovića, Slavena Musu, Tonija Karačića, Saše Papca, Kenana Hasagića i drugih. Osnovna ideja bila je okupiti ljude koji poznaju mentalitet reprezentacije i osjećaju posebnu emociju prema državnom dresu. U svom programu najavili su stvaranje dugoročnog sistema rada, proširenje baze reprezentativaca i plasman na Evropsko prvenstvo 2028. godine. Međutim, početak nije bio nimalo lagan.

Debi protiv Njemačke završio je teškim porazom od 7:0. Za mnoge navijače bio je to pravi šok i svojevrsni nokaut. Ipak, većina javnosti pokazala je strplje-

nje. Bilo je i skeptika koji su postavljali pitanje kako Barbarez može biti selektor kada prethodno nije radio kao trener. Reprezentacija je potom odigrala sedam utakmica bez pobjede, ali stručni štab nije odustajao od svog plana. Početak kvalifikacija za Svjetsko prvenstvo donio je neočekivani preokret. Pobjeda protiv Rumunije rezultatom 1:0, golom Gigovića, probudila je nadu među navijačima. Uslijedila je pobjeda protiv Rumuna u Zenici, očekivani trijumfi protiv Kipra i San Marina, te remi protiv Kipra u gostima. Potom je došao dvomeč s Austrijom. U Zenici smo nesretno poraženi rezultatom 2:1, ali se otvorila prilika da eventualnom pobjedom u Beču izborimo direktan plasman na Svjetsko prvenstvo.

Počelo je idealno. Tabaković je doveo Bosnu i Hercegovinu u vodstvo, ali se reprezentacija nakon toga povukla. Austrijanci su pojačali pritisak i bilo je samo pitanje vremena kada će postići pogodak. Uspjeli su izjednačiti, osigurati prvo mjesto u grupi i direktan plasman na Mundijal, dok je našoj reprezentaciji ostao put kroz baraž.

Ipak, ono što je posebno ostalo u sjećanju jeste atmosfera u Beču. Hiljade navijača Bosne i Hercegovine pretvorile su austrijsku prijestolnicu u gotovo domaći teren. Danas je gotovo svejedno gdje reprezentacija igra, jer podrška navijača ne izostaje.

Ratovi devedesetih godina raselili su više od milion građana Bosne i Hercegovine širom svijeta, ali ljubav prema domovini nije nestala. Naprotiv, upravo ta dijaspora danas predstavlja jednu od najvećih snaga reprezentacije. Priznajem da sam se u baražu više pribojavao Velsa nego Italije. Velšani igraju izuzetno zahtjevan fudbal, zasnovan na agresivnosti, disciplini i neprekidnom trčanju. Dodatnu težinu davao je podatak da veliki broj nji-

hovich reprezentativaca nastupa u engleskoj Premijer ligi, najjačem nacionalnom prvenstvu na svijetu. Utakmica je potvrdila očekivanja. Vels je bio bolji rival i poveo je nakon greške našeg golmana Nikole Vasilja. Međutim, kada je bilo najpotrebnije, pojavio se Edin Džeko. U 86. minuti postigao je pogodak za izjednačenje i odveo utakmicu u produžetke. U dodatnih 30 minuta Vels je ponovo bio opasniji, ali nije uspio postići pogodak. Od-luka je pala nakon izvođenja penala. Za Bosnu i Hercegovinu precizni su bili Alajbegović, Hadžiahmetović, Bašić i Tabaković. Iako je Demirović promašio, to nije bilo presudno jer su Velšani

promašili dva jedanaesterca. Tako je izborni finale baraža protiv Italije – četverostrukog prvaka svijeta i dvostrukog prvaka Evrope. Protivnik u finalu baraža bila je nogometna vesela Italija. „Azzurri“ su kroz historiju osvojili četiri titule svjetskog i dvije titule evropskog prvaka. Ipak, posljednjih godina nisu na nivou na kojem su navikli svoje navijače. Mnogi smatraju da cijenu plaćaju zbog sve većeg oslanjanja vodećih klubova na strane igrače. Rezultat je prioritet svakog kluba, što je sasvim razumljivo, ali kada domaći igrači imaju manje prostora za razvoj, to se neminovno odražava i na kvalitet reprezentacije. Utakmica u Zenici nije počela dobro. U 19. minuti Kean je doveo Italiju u vodstvo i na Bilinom polju zavladao je muk. Međutim, samo nekoliko minuta kasnije uslijedio je prodor brzog i neumornog Me-

mića. Posljednji igrač italijanske odbrane Bastoni srušio ga je kao posljednji čovjek odbrane i zasluženio dobio crveni karton. Od tog trenutka uslijedila je gotovo potpuna dominacija Bosne i Hercegovine. Na голу Italije briljirao je Donnarumma, koji je dugo odolijevao pritiscima domaćih igrača. Ipak, u 76. minuti, nakon velike gužve pred golom gostiju, snažni Tabaković uspio je zatresti mrežu za izjednačenje. Stadion je doslovno eksplodirao. Takvu erupciju emocija i radosti rijetko je moguće vidjeti na sportskim terenima. Bosna i Hercegovina tada je osjetila da je nadomak historijskog uspjeha. Produžeci nisu donijeli promjenu rezultata, pa je odluka pala nakon izvođenja penala. U tim trenucima naši igrači djelovali su smireno, samouvjereno i potpuno koncentrisano. Posebnu pažnju javnosti izazvao je detalj vezan za papirić koji je italijanski golman Donnarumma ostavio u mreži svog gola. Na njemu su navodno bile zabilježene informacije o našim izvođačima penala i stranama u koje najčešće šutiraju. Jedan dječak koji je skupljao lopte primijetio je papirić i uklonio ga prije izvođenja jedanaesteraca. Taj događaj izazvao je burne reakcije italijanskog golmana, ali ništa više nije moglo promijeniti rasplet utakmice. Za Bosnu i Hercegovinu precizni su bili Tahirović, Alajbegović, Tabaković i Bajraktarević. Italijani su promašili dva penala, a nakon posljednjeg pogotka uslijedilo je slavlje kakvo se ne pamti. Zenica je gorjela od emocija. Slavilo se širom Bosne i Hercegovine, ali i u gradovima širom Evrope, Amerike i Australije gdje žive naši ljudi. Te noći nacionalna televizija prenosila je slike slavlja iz brojnih gradova, podsjećajući koliko sport može ujediniti narod. Sticajem poslovnih i privatnih okolnosti, prošlog mjeseca boravio sam u Podgorici, Novom Pazaru i Beogradu. Gotovo svi s kojima sam razgovarao čestitali su plasman Bosne i Hercegovine na Svjetsko prvenstvo i izrazili želju da navijaju za našu reprezentaciju.

Sport često ruši granice koje politika ne uspijeva.

U isto vrijeme pažnju sportske javnosti privukao je još jedan Mostarac. Sergej Jakirović vodio je Hull City u odlučujućoj utakmici protiv Middlesbrougha za plasman u Premijer ligu. Njegova ekipa slavila je minimalnu pobjedu i izborila plasman među englesku elitu, čime je klub dobio priliku za značajne finansijske prilike i ravnopravniju borbu s najjačim ekipama. Engleski fudbal još jednom je pokazao koliko ozbiljno pristupa pravilima. Bez obzira na ime ili reputaciju, svako kršenje propisa sankcionise se bez izuzetka. Upravo zbog toga engleski sistem i uživa toliki ugled širom svijeta. Kraj maja donio je još jedan veliki sportski uspjeh za Sarajevo. Košarkaški klub Bosna osvojio je prvenstvo Bosne i Hercegovine nakon dugih osamnaest godina čekanja. Titula je vratila dio nekadašnjeg sjaja klubu koji je 1979. godine bio prvak Evrope. Bez obzira na različita mišljenja o sistemu takmičenja, uspjeh Bosne izazvao je veliko zadovoljstvo među ljubiteljima sporta. Već dugo nije vladala ovako pozitivna atmosfera među sportskim navijačima u Bosni i Hercegovini. Uspjesi reprezentacije i klubova pokazali su koliko sport može donijeti optimizma ljudima. Zato se nameće pitanje kada će država konačno sistemski urediti finansiranje reprezentativnog sporta. Istina, Nogometni savez Bosne i Hercegovine ostvaruje značajne prilike od UEFA-e i FIFA-e, ali dugoročna strategija razvoja sporta mora biti interes cijelog društva. Mnogo puta sam putujući po svijetu doživio da ljudi ne znaju mnogo o Bosni i

Hercegovini. Međutim, kada spomenete Edina Džeku, reakcija je gotovo uvijek ista – odmah znaju o kojoj zemlji govorite. Sport je danas globalni fenomen, snažno povezan s ekonomijom, marketingom i medijima. Upravo zato podržavam medije koji afirmativno predstavljaju uspjehe naših sportista. Selektor Sergej Barbarez i reprezentativci često gostuju u televizijskim emisijama, podcastima, novinama i drugim medijima. Ipak, imam utisak da je pomalo u sjeni ostao direktor reprezentacije Emir Spahić. Možda je to i njegov svjestan izbor.

rođena Čustović, iz okoline Gacka. Porodica je dobila tri sina – Nermina, Emira i Alena. Djetinjstvo je proveo u okruženju koje je podsticalo sport i druženje. Iako je Dubrovnik tradicionalno poznat kao grad vaterpola i uspjeha Vaterpolo kluba Jug, Emir i njegova braća izabrali su nogomet. Još kao dječak pokazivao je veliku energiju, upornost i takmičarski karakter. Dane je provodio s loptom, a njegov talent brzo su primijetili treneri lokalnog GOŠK-a. Međutim, ambicije su ga vodile dalje pa je karijeru nastavio razvijati kroz veće klubove i zahtjevnije sredine. Već u ranim

jedan od najuspješnijih španskih klubova kada je riječ o evropskim takmičenjima. Kratko je igrao i za Anži, a završnicu karijere proveo je u Njemačkoj, nastupajući za Bayer Leverkusenu i Hamburger SV. Profesionalna karijera trajala je gotovo dvije decenije. Odigrao je više od 380 zvaničnih utakmica i postigao 20 golova, što je za stopera veoma respektabilan učinak.

Spahić je igrao na poziciji centralnog defanzivca, a po potrebi i na bočnim pozicijama u odbrani. Sa svojih 185 centimetara visine bio je dominantan u

Dok drugi istupaju u javnosti, Spahić radi tiho, gotovo diplomatski. Njegov posao najčešće se ne vidi odmah, ali se rezultati njegovog rada prepoznaju kada reprezentacija ostvari uspjeh. A upravo zbog toga vrijedi podsjetiti na životni i sportski put čovjeka koji je godinama bio simbol borbenosti, ponosa i karaktera bosanskohercegovačke reprezentacije.

Emir Spahić rođen je 18. augusta 1980. godine u Dubrovniku, jednom od najpoznatijih turističkih gradova na Jadranu. Njegov otac Ramiz porijeklom je iz Bijelog Polja, dok je majka Fatima,

godinama bilo je jasno da posjeduje osobine koje izdvajaju vrhunske sportiste – disciplinu, hrabrost i snažan karakter. Tokom profesionalne karijere Spahić je nastupao za brojne klubove u različitim evropskim ligama. Posebno značajan period proveo je u Rusiji, gdje je između 2003. i 2009. godine nosio dresove Šinika, Torpeda, Lokomotive iz Moskve i drugih klubova. Nakon Rusije karijeru je nastavio u Francuskoj, gdje je nastupao za Montpellier i stekao status jednog od najpouzdanijih defanzivaca lige. Slijedio je odlazak u Španiju i nastupi za Seville,

duelima, snažan u skoku i izuzetno agresivan u odbrambenim zadacima. Međutim, njegova vrijednost nije se ogledala samo u borbenosti. Posjedovao je dobar pregled igre, kvalitetan pas i sposobnost da organizuje igru iz posljednje linije tima. Bio je lider koji je komandovao odbranom i ulijevao sigurnost saigračima. Navijači su ga posebno cijenili zbog beskompromisnog pristupa. Za Spahića nije bilo izgubljene lopte niti unaprijed izgubljenog duela. Jedna scena s Bilnog polja najbolje opisuje njegov karakter. Nakon teške povrede glave i obilnog krva-

renja želio se vratiti na teren i nastaviti utakmicu. Takve stvari ne rade svi sportisti. Zbog toga je među navijačima stekao status ratnika. Za reprezentaciju Bosne i Hercegovine debitovao je 7. juna 2003. godine protiv Rumunije. Tokom narednih petnaest godina postao je jedan od simbola državnog tima. Za mladu reprezentaciju upisao je 15 nastupa, dok je za seniorski tim odigrao 94 utakmice i postigao šest golova. Kao kapiten bio je mnogo više od igrača. Predstavljao je produženu ruku selektora na terenu, lidera svlačionice i osobu kojoj su saigrači vje-

Branio je saigrače, preuzimao odgovornost i nije se povlačio pred autoritetima. Takav pristup često nosi posljedice, ali i gradi reputaciju čovjeka koji stoji iza svojih uvjerenja. Jedan od najpoznatijih događaja iz njegove karijere desio se dok je nastupao za Bayer Leverkusen. Nakon jedne utakmice došlo je do sukoba sa zaštitarima na stadionu. Prema tadašnjim informacijama, incident je počeo kada je pokušao zaštititi svog brata Alena tokom verbalnog i fizičkog naguravanja sa službenim osobama. Situacija je brzo eskalirala, a snimci događaja obišli su ev-

stavljala oslonac tokom uspjeha, ali i u teškim periodima kada rezultati nisu bili onakvi kakve je očekivao. Mnogi ljudi koji ga poznaju tvrde da je upravo privrženost porodici jedna od njegovih najvažnijih osobina. Navijači Bosne i Hercegovine i danas pamte kvalifikacionu utakmicu protiv Francuske u Parizu. Naša reprezentacija tada je odigrala jednu od najboljih utakmica u svojoj historiji. Pri rezultatu 0:0 dosuđen je penal za domaćina nakon kontakta u kojem je učestvovao upravo Spahić. Francuzi su realizovali jedanaesterac i slavili minimalnu

rovali. Njegov autoritet nije proizlazio iz funkcije već iz ponašanja i odnosa prema reprezentativnom dresu. Spahić nikada nije bio tip sportiste koji će šutjeti kada smatra da je učinjena nepravda. Tokom karijere ulazio je u brojne verbalne duele s najvećim svjetskim zvijezdama. Nije pokazivao strah ni pred Ronaldom, ni pred Messijem, niti pred bilo kojim drugim velikim imenom svjetskog nogometa. Njegov temperament ponekad ga je dovodio u probleme, ali je upravo taj karakter bio razlog zbog kojeg su ga navijači poštovali.

ropske medije. Bayer nije imao razumijevanja za postupke svog igrača te je uslijedio raskid saradnje. Ipak, Spahić nije ostao bez angažmana. Na poziv prijatelja Sergeja Barbareza prešao je u Hamburger SV, gdje je završio bogatu profesionalnu karijeru. Iza imidža čvrstog i beskompromisnog sportiste krije se čovjek izrazito vezan za porodicu. Spahić je uvijek isticao važnost roditelja u svom životu. U najvažnijim trenucima karijere savjetovao se s ocem Ramizom i majkom Fatimom. Porodica je za njega pred-

pobjedu koja ih je odvela na Evropsko prvenstvo. Mnogi navijači i danas smatraju da je odluka sudije bila prestroga i da u sličnoj situaciji protiv velike reprezentacije vjerovatno ne bi bio dosuđen penal. Bez obzira na različita mišljenja, taj trenutak ostao je jedna od najtežih uspomena generacije koja je bila nadomak velikog uspjeha. Nakon Svjetskog prvenstva u Brazilu došlo je do neslaganja između selektora Safeta Sušića i Emira Spahića. Sušić je odlučio da više ne računa na kapiten, što je izazvalo veliko iznenađenje

među navijačima. Mnogi su smatrali da je reprezentacija ostala bez svog najvažnijeg lidera upravo u trenutku kada je bio potreban kontinuitet nakon historijskog plasmana na Mundijal. Kasniji rezultati pokazali su koliko je teško nadoknaditi odlazak igrača koji je godinama bio stub ekipe. Nakon nekoliko lošijih utakmica uslijedio je razgovor između Sušića i Spahića te povratak kapitena među Zmajeve.

Time je još jednom potvrđeno koliko je bio važan za reprezentaciju, ne samo zbog kvaliteta na terenu nego i zbog utjecaja koji je imao na atmosferu unutar ekipe.

Nakon završetka igračke karijere Emir Spahić povukao se iz javnosti i posvetio porodici, prijateljima i svojim hobijima. Mnogi su smatrali da je završio veliku sportsku priču i da će ostatak života provesti daleko od reflektora.

Međutim, život je imao drugačije planove.

Godine 2019. doživio je tešku saobraćajnu nesreću u blizini Fazlagića Kule kod Gacka. Vozilo u kojem se nalazio prevrnuo se, a Spahić je zadobio ozbiljne povrede.

Zahvaljujući brzom reakciji hitne pomoći iz Trebinja, kao i angažmanu tadašnjeg rukovodstva Nogometnog saveza Bosne i Hercegovine, organizovan je hitan transport helikopterom prema Kliničkom centru Univerziteta u Sarajevu. Ljekari su obavili izuzetno zahtjevan posao, a Spahić je još jednom pokazao osobine koje su ga krasile tokom cijele karijere – mentalnu snagu, upornost i vjeru u oporavak. Nakon dugog liječenja uspio se vratiti normalnom životu, a mnogi koji su pratili njegov oporavak smatrali su da je upravo njegova sportska disciplina odigrala ključnu ulogu u povratku. Godinama su Sergej Barbarez i Emir Spahić slovili za ljude koji bi jednog dana mogli preuzeti odgovornost za reprezentaciju Bosne i Hercegovine.

Obojica su bili među najomiljenijim reprezentativcima svoje generacije. Njihov autoritet nije proizlazio samo iz sportskih rezultata nego i iz odnosa prema državnom dresu. Nakon brojnih promjena selektora i različitih eksperimenata u vođenju reprezentacije, čelnici Nogometnog saveza Bosne i Hercegovine odlučili su pružiti priliku upravo ovom dvojcu. Pokazalo se da je riječ o potezu koji je

našao na podršku velikog broja navijača. Barbarez je preuzeo ulogu selektora, dok je Spahić postao direktor reprezentacije. Njihova saradnja od samog početka djelovala je prirodno. Dugogodišnje prijateljstvo, međusobno povjerenje i zajedničko iskustvo iz reprezentacije omogućili su im da brzo uspostave sistem rada. Posao direktora reprezentacije često prolazi nezapaženo jer se najveća pažnja javnosti usmjerava prema selektoru i igračima.

Međutim, upravo je taj dio posla jedan od najvažnijih u modernom nogometu. Današnja reprezentacija Bosne i Hercegovine u velikoj mjeri oslanja se na igrače koji su rođeni i odrasli van granica države. Rat, migracije i životne okolnosti doveli su do toga da brojni talentovani mladići odrastaju u Njemačkoj, Austriji, Švedskoj, Švicarskoj, Sjedinjenim Američkim Državama i drugim zemljama. Zadatak sportskog direktora jeste da prepozna takve igrače, uspostavi kontakt s njima i njihovim porodicama te ih uvjeri da svoju budućnost vežu za Bosnu i Hercegovinu. To nije jednostavan posao. Potrebno je koordinirati rad skauta, klubova, agenata, roditelja i administracije Saveza. Uz sve to, često postoji konkurencija drugih reprezentacija koje žele iste igrače. Upravo zato mnogi smatraju da je Spahićev doprinos posljednjih godina bio izuzetno značajan.

Jedan od najvećih uspjeha stručnog štaba jeste proširenje baze reprezentativaca.

Bosna i Hercegovina danas raspolaže većim brojem mladih igrača nego prije nekoliko godina, a mnogi od njih predstavljaju budućnost nacionalnog tima. Posebnu pažnju privukli su Bajraktarević, Alajbegović, Muharemović, Baždarić i brojni drugi talentovani fudbaleri. Važnu ulogu u njihovom razvoju imali su treneri mladih selekcija, skauti i ljudi iz Saveza koji su na vrijeme prepoznali njihov potencijal. Reprezentacija je konačno počela razmišljati dugoročno, što je godinama bio jedan od najvećih problema bh. fudbala. Posebno zanimljiva bila je priča o Samedu Baždariću. Mladi napadač privukao je pažnju više reprezentacija, a interes za njega postojao je i u Srbiji. Borba za takve igrače danas je sastavni

dio međunarodnog nogometa. Reprezentacije nastoje osigurati nastup mladih talenata prije nego što se odluče za drugu državu. U Baždarićevom slučaju vođeni su brojni razgovori, prikupljena dokumentacija i obavljani kontakti s porodicom. Na kraju je odlučio obući dres Bosne i Hercegovine. To je bio još jedan dokaz koliko je važan sistemski rad iza kulisa, daleko od medijske pažnje. Najveći uspjeh Barbareza i Spahića možda nije samo plasman na veliko takmičenje.

Jednako važno jeste stvaranje osjećaja pripadnosti reprezentaciji. Godinama se u javnosti govorilo o nedostatku sistema, jasne vizije i kontinuiteta. Danas se stiče utisak da reprezentacija ponovo ima prepoznatljiv identitet. Mladi igrači žele biti dio nacionalnog tima, navijači vjeruju ekipi, a atmosfera oko reprezentacije postala je znatno pozitivnija. To su temelji na kojima se grade dugoročni uspjesi. Bez obzira na euforiju koja prati plasman na Svjetsko prvenstvo, pred reprezentacijom su novi izazovi. Velika takmičenja ne praštaju greške. Potrebni su kvalitet, disciplina, sreća i kontinuitet dobrih rezultata. Ipak, optimizam među navijačima nikada nije bio veći. Bosna i Hercegovina ima talentovane igrače, stručni štab koji uživa povjerenje javnosti i generaciju koja vjeruje u vlastite mogućnosti. Ako se nastavi raditi na isti način, reprezentacija može ostvariti rezultate koji su donedavno izgledali nedostižni. Kada se govori o Emiru Spahiću, teško ga je opisati samo kao bivšeg nogometaša. Bio je kapiten, lider, borac i simbol jedne generacije. Na terenu je djelovao kao ratnik, čovjek koji nikada nije odustajao od duela i koji je uvijek bio spreman stati u zaštitu svojih saigrača. Van terena pokazao je drugo lice – organizatora, diplomatu i čovjeka koji razumije koliko je važno graditi sistem za buduće generacije.

Možda upravo zato danas, dok reprezentacija Bosne i Hercegovine bilježi nove uspjehe, Emir Spahić ne traži pažnju niti naslovne stranice. Njegov rad najbolje se vidi kroz rezultate. A rezultati govore više od bilo koje izjave ♦

Redovno izlaženje časopisa

DAMAR

pomogli su:

Ministarstvo kulture i sporta
Kantona Sarajevo

Crna Gora
Ministarstvo dijaspore

Kulturni centar Novi Pazar

Općina Ilidža
Sarajevo

POČINJE NOVA
ZDRAVSTVENA ERA!

BOLNICA MEDICANA SARAJEVO *VAMA NA USLUZI!*

Medicana, zdravstveni brend Turske, sada i u
Sarajevu sa svojom 19. bolnicom!

+387 33 848 888
www.medicana.ba

MEDICANA
HEALTH GROUP